

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه تخصصی روان‌سنجی

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

صاحب امتیاز: دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن	✓
مدیر مسئول: دکتر حمزه گنجی	✓
سردبیر: دکتر حسن پاشاشریفی	✓
مدیر اجرایی: مهرداد ثابت	✓
کارشناس اجرایی: نرگس سادات حسینی	✓
ویراستار فارسی: دکتر محمدرحیم رسولی آزاد	✓
ویراستار انگلیسی: دکتر کیانوش هاشمیان	✓
طراح جلد: علی رضا علی احمدی	✓
ترتیب انتشار: فصلی	✓
گستره انتشار: بین‌المللی	✓
شماره مجوز سازمان مرکزی	✓
۸۷/۴۲۷۳۵۹	
۹۰/۱۱/۱۵	
مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی:	✓
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه	✓
نشانی: رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، ساختمان پژوهشکده علوم رفتاری، طبقه اول، دفتر فصلنامه روان‌سنجی	✓
تلفن و فکس: ۷۶۵۰۴۲۶۲	✓

با همکاری سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره جمهوری اسلامی ایران، انجمن علمی روان‌شناسی بالینی ایران، انجمن روان‌شناسی بالینی کودک و نوجوان ایران و انجمن روان‌شناسی ایران

شورای نویسندگان:

مشاوران این شماره:

۱- دکتر عبدالله امیدی، استادیار	دکتر خدیجه ابوالمعالی
۲- دکتر مجتبی حبیبی، استادیار	دکتر نرگس باباخانی
۳- دکتر علی اکبر سیف، استاد	دکتر حسن پاشاشریفی
۴- دکتر حسن پاشا شریفی، دانشیار	دکتر حمزه گنجی
۵- دکتر علی عسگری، استادیار	دکتر نسترن شریفی
۶- دکتر فتحی آشتیانی، استاد	دکتر هائیده صابری
۷- دکتر حمزه گنجی، استاد	دکتر مالک میرهاشمی
۸- دکتر فرح لطفی کاشانی، دانشیار	دکتر کیانوش هاشمیان
۹- دکتر جعفر نجفی‌زند، استادیار	دکتر محمد رحیم رسولی آزاد
۱۰- دکتر شهرام وزیری، استادیار	
۱۱- دکتر کیانوش هاشمیان، دانشیار	
۱۲- دکتر حمید یعقوبی، استادیار	

شرایط پذیرش مقاله

- مقاله باید با فونت نازنین ۱۲ در سیستم word تایپ و فایل آن به ایمیل ravan.sanji@yahoo.com ارسال و سه نسخه پرینت آن به دفتر فصلنامه فرستاده شود. مقاله‌ای پذیرفته می‌شود که ویژگی‌های زیر را داشته باشد:
- ۱- به حیطه روان‌سنجی مربوط شود و جنبه پژوهشی داشته باشد.
 - ۲- ترتیب زیر را رعایت کند: چکیده (خلاصه) به زبانهای فارسی و انگلیسی، واژه‌های کلید به زبانهای فارسی و انگلیسی، مبانی نظری و عملی (ادبیات تحقیق)، ویژگیهای شرکت‌کنندگان، ابزار یا ابزارهای مورد استفاده، روش اجرا (طرح تحقیق) نتایج به دست آمده، تفسیر و نتایج، و منابع.
 - ۳- چکیده باید شش عنصر اصلی مقاله را شامل شود: هدف، فرضیه، شرکت‌کنندگان، ابزار، روش اجرا و نتایج به دست آمده. چکیده، حداکثر باید در $\frac{3}{4}$ صفحه نوشته شود و نباید پاراگراف داشته باشد. هدف چکیده این است که بیشترین اطلاعات مربوط به عناصر اصلی تحقیق را، خیلی سریع، در اختیار خواننده قرار دهد.
 - ۴- رسم‌الخط و آیین نگارش رعایت شود، جملات باید غیرشخصی باشد، یعنی در نوشتن آن از افعال مجهول استفاده شود.
 - ۵- منابع باید الفبایی و به ترتیب زیر تنظیم شود: نام خانوادگی و نام صاحب اثر، تاریخ چاپ کتاب، اسم کتاب با حروف سیاه یا ایتالیک، محل نشر و ناشر (روش APA).
 - ۶- مقاله‌های ارسالی عودت داده نمی‌شود.
 - ۷- فصلنامه در ویراستاری مقاله آزادی عمل خواهد داشت.
 - ۸- صاحبان مقاله در مقابل نوشته‌های خود مسئول خواهند بود.
 - ۹- فصلنامه در پذیرش یا عدم پذیرش مقاله‌های رسیده آزاد خواهد بود.

این فصلنامه

الف: طی نامه شماره ۸۷/۴۲۷۳۵۹ به تاریخ ۹۰/۱۱/۱۵ به تأیید کمیسیون بررسی و تأیید نشریات دانشگاه آزاد اسلامی (سازمان مرکزی) رسیده است.

ب: طی تفاهم نامه شماره ۹۳۱/۳۲ به تاریخ ۹۳/۱۰/۲۲ با حمایت انجمن علمی روان شناسی بالینی ایران منتشر می شود.

فرم اشتراک فصلنامه روان سنجی

علاقه مندان برای مطالعه منظم فصلنامه، می توانند فرم زیر یا کپی آن را تکمیل کنند و به نشانی دفتر فصلنامه بفرستند.

متقاضیان باید برای اشتراک یک ساله، مبلغ ۲۰۰۰۰۰ ریال به شماره حساب سیبای ۰۱۰۵۸۷۰۵۸۷۰۰۰ به نام معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی رودهن (قابل واریز در کلیه شعب بانک ملی) واریز و اصل فیش بانکی را به همراه فرم اشتراک برای ما ارسال دارند. هزینه اشتراک برای هر شماره تکی مبلغ ۵۰۰۰۰ ریال است.

نشانی: رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، مجتمع دانشگاهی امام علی (ع)، ساختمان پژوهشکده علوم رفتاری، طبقه اول، دفتر فصلنامه روان سنجی
نشانی الکترونیک: ravan.sanji@yahoo.com
تلفن: ۰۲۱۷۶۵۰۳۹۳۹

نام و نام خانوادگی / مؤسسه: شغل:
سمت: محل کار:
میزان تحصیلات: تلفن:
شروع اشتراک از شماره: تعداد نسخه دریافتی از هر شماره:
شماره فیش / حواله بانکی: تاریخ: شعبه:
نشانی:

هنجاریابی مهارت‌های درک مطلب خواندن در دانش‌آموزان شهرستان ایلام
زینب میهن دوست

سنجش سهم وراثت و محیط در خلاقیت دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران.....
المیرا زارع، حسن پاشا شریفی، نسرین باقری

سنجش رضایت زناشویی بر اساس تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود.....
آیدا عبادپور، سوسن صابر

تحلیل رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت و مکانیسم‌های دفاعی در بین دانش‌آموزان
دبیرستانی شهر کرد.....
عصمت نصیری دشتکی، رضوان صالحی

سنجش اثربخشی پذیرش و تعهد درمانی بر سازگاری زناشویی همسران جانباز شهر
تهران
مهناز تراب احمدی، مژگان نیکنام

تحلیل رابطه هوش معنوی و فشار روانی در کارکنان مرد یگان ویژه نیروی انتظامی
شهرستان اهواز.....
پوریا یزدی‌زاده، یوسف حاجی باقری فروشانی، فاطمه سجیراتی، محمدعابدی مطلق،
صنم مرادیان پور، سمیه نیهانی

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۹/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۱۲/ ۱۰

فصلنامه تخصصی روان سنجی

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

صفحات: --

هنجاریابی مهارت‌های درک‌مطلب خواندن در دانش‌آموزان شهرستان ایلام

Normalization of Reading Comprehension Skills in Students of Ilam city

زینب میهن دوست^۱

Abstract

Introduction: the purpose of reading is, understanding, and making sense of text. All the training in reading should be used to develop the ability to comprehend. Problems with are comprehension very difficult and require regular effort, slow and steady between the learner and instructor. **Method:** in this study, the cluster sampling is used from three educational areas of Ilam city. In this study for analysis of data, the parameter of item response theory based Rasch model was employed.

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، هنجاریابی مهارت‌های درک‌مطلب خواندن در یادگیرندگان مقاطع مختلف تحصیلی است. **روش:** در این پژوهش، روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای است که از نواحی سه گانه آموزشی شهر ایلام انتخاب شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از پارامترهای سؤال آزمون بر اساس مدل راش استفاده شده است.

1- دکتری تخصصی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام mihandost@ilam-iau.ac.ir

Results: results of this research indicated that, comprehension test have reached a high validity and appropriate reliability. Furthermore this study shows that, accuracy and sensitivity, are .95 and .98 respectively. Also based on Rasch model difficulty parameters are well suited for the investigation of comprehension test and Rasch model fits to . Moreover, test information function curve shows that comprehension test is desired.

Conclusion: in this study comprehension test have psychometric properties suitable to identify the problems and comprehension failures for learners to read.

Keywords: comprehension

reading, Rasch, item response theory, standardization

یافته‌ها: نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که آزمون درک‌مطلب دارای روایی مناسب و پایایی مطلوب است. در این آزمون حساسیت و دقت به ترتیب ۰.۹۸ و ۰.۹۵ به دست آمد. پارامترهای دشواری سؤال بر اساس مدل راش نشان داد که اغلب سؤال‌ها دارای دشواری مطلوب هستند و با مدل برازش کامل دارند. منحنی تابع آگاهی آزمون هم نشان داد که آزمون درک‌مطلب دارای کاربردی مناسب در سطوح مورد نظر هستند.

نتیجه‌گیری: در این پژوهش آزمون درک‌مطلب دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مناسب برای تشخیص مشکلات و نارسایی‌های درک‌مطلب خواننده شده برای یادگیرندگان است.

کلید واژه‌ها: خواندن، درک مطلب،

راش، سؤال-پاسخ، هنجاریابی

مقدمه

درک مطلب نوعی توانایی است که بر اساس آن یادگیرنده، متن چاپی که در حال خواندن است را درک می‌کند. به عبارتی دیگر، درک مطلب مهارت ارتباط بین خواننده و متن در حال خواندن است، که بدین وسیله خواننده سعی می‌کند تا مطالب متن نوشتاری را درک کند. برای این منظور یادگیرندگان، باید بین آنچه می‌خوانند و دانش قبلی‌شان ارتباط برقرار کنند. در این پژوهش به منظور اندازه‌گیری درک مطلب از نسخه فارسی آزمون درک مطلب استفاده شده است (میهن دوست، ۱۳۹۲). در زمینه خواندن اصولاً به تشخیص کلمه زیاد توجه شده است، در حالی که درک مطلب به تلاش بیشتری نیاز دارد. درک مطلب مشکل اساسی بسیاری از دانش‌آموزانی است که ناتوانی یادگیری دارند. توانایی درک مطلب با کسب مهارت‌های تشخیص واژه به خودی خود تکامل نمی‌یابد. بسیاری از یادگیرندگانی که مشکل یادگیری دارند، توانایی تشخیص واژه را به دست می‌آورند، اما بسیاری از آن‌ها در تکالیفی که درک پیام‌های پیچیده را می‌طلبد، همچنان دارای مشکل هستند. این دسته از یادگیرندگان نیازمند استفاده از راهبردهایی هستند که با استفاده از آنها بتوانند به خوانندگانی فعال تبدیل شوند و متن را درک کنند (لرنر، ۱۹۹۷).

درک مطلب تعاملی پویا بین سه عامل خواننده، متن و موقعیت خواندن است. این سه مؤلفه و شیوه تعامل آنها بر چگونگی دریافت معنی و درک فرد از مطالب تأثیر می‌گذارد. این تعامل از ابتدا تا انتهای متنی که خوانده می‌شود احتمالاً متغیر است. هنگامی که یادگیرنده اطلاعات متن چاپی را در تعارض با دانش موجود خود بیابد، خواندن برایش مشکل می‌شود. زمانی که مطالب خوانده شده درباره موضوعی آشنا باشد خواندن به تلاش کمتری نیاز دارد (لرنر و کلین، ۲۰۰۶). اصولاً درک مطلب با تفکر همراه است، به ویژه هنگامی که یادگیرنده در حین کوشش برای درک مطلبی که می‌خواند باید بتواند بین اطلاعات ارائه شده در متن چاپی و دانش خویش ارتباطی برقرار کند. عواملی نظیر دانش قبلی، علاقه و ماهیت موقعیت خواندن بر سطح مطالبی که دانش‌آموز می‌تواند بخواند تأثیر می‌گذارد (لرنر، ۱۹۹۷).

خوانندگان خوب معمولاً تمام کلمات موجود در متن را نمی‌خوانند، بلکه برای درک معنی، واژه‌های خاصی را انتخاب می‌کنند و سایر واژه‌ها را نادیده می‌گیرند. آنها زمانی به عقب برمی‌گردند و واژه‌هایی را دوباره می‌خوانند که با موردی غیرمنتظره روبرو شوند (لرنر، ۱۹۹۷). درک مطلب خوانده شده پایه

¹. Lerner

². Lerner & Kline

و اساس عمل خواندن است. همراه با یادگیری تشخیص واژه، یادگیرندگان باید متن را بفهمند و با آن تعامل داشته باشند. به منظور آموزش درک مطلب می‌توان از راهبردهای مختلفی استفاده کرد، از جمله این راهبردها می‌توان به فعال کردن دانش قبلی یادگیرندگان، آموزش افزایشی، آموزش درک مطلب مضمونی، معنی‌دادن به واژه‌ها و مفاهیم، رابطه خواندن و نوشتن، اشاره کرد. برای درک مطلب مؤثر، بایستی یادگیرنده دارای مجموعه‌ای از توانایی‌ها باشد از قبیل اینکه تشخیص دهد که چه چیزی در یک متن مهم است و چه چیزی مهم نیست، توانایی خلاصه کردن و استنباط متن خوانده شده را داشته باشد، و بر درک مطلب نظارت کند (لرنر و کلین، ۲۰۰۶؛ گرستن و بکر، ۲۰۰۱). درک مطلب و فهم یک متن عبارت است از تشخیص پیام اصلی متن و نیز پیش‌بینی نتیجه متن. به اعتقاد پالینسکار و براون (۱۹۸۴)، اگر خوانندگان پس از خواندن هر متن، اطلاعاتی به دست نیاورند و اگر درک مطلب صورت نگیرد، در این صورت خواندن هم انجام نشده است.

در زمینه یادگیری و درک مطلب می‌توان به دو دسته عوامل وراثتی و محیطی اشاره کرد. اما به نظر می‌رسد عامل تعیین‌کننده در درک مطلب نحوه پردازش اطلاعات است. به هر حال عدم درک مطلب به عوامل زیادی بستگی دارد. از جمله این عوامل، دشواری مطالب خواندنی است مثل جملات پیچیده و طولانی، مفاهیم ناآشنا، مطالب کسالت‌آور و غیر جذاب. گاهی اوقات عدم درک مطلب به عدم توانایی یادگیرنده در رمزگشایی برمی‌گردد و به جای روان خواندن، کلمه به کلمه می‌خواند. برخی دیگر از یادگیرندگان بسیار آهسته می‌خوانند و نمی‌توانند اطلاعات را کنار هم قرار دهند و به معنای آن دست یابند. عده‌ای دیگر از یادگیرندگان روی مطالبی که می‌خوانند تمرکز و یا توجه لازم ندارند. عده‌ای دیگر توانایی درک مطلبی را که می‌خوانند، ندارند، آنها کلمات را بیان می‌کنند، بدون اینکه پیام مطلب خوانده شده را درک کنند (ابراهیمی قوام، ۱۳۷۶). با توجه به آنچه گفته شد فهم و درک مطلب، هدف اصلی خواندن است.

نظریه‌های اساسی که به بررسی خواندن می‌پردازند شامل نظریه‌های رشدی، رفتاری، شناختی، خبرپردازی، عصب‌شناختی، و ژنتیک است. از بین نظریه‌های اشاره شده، نظریه‌هایی که مبتنی بر رفتارگرایی هستند در زمینه ناتوانی یادگیری در خواندن و درک مطلب، اساسی نظام‌مند برای پژوهش ارزیابی و آموزش فراهم می‌آورد. تأکید اصلی نظریه‌های رفتاری بر برنامه درسی یا تکالیفی است که باید تدریس شود و تحلیل رفتارهای لازم برای یادگیری آن تکالیف است. تحلیل رفتار پایه‌های نظری

آموزش مستقیم را فراهم می‌آورد. به اعتقاد بلوم، تقریباً همهٔ افراد می‌توانند یاد بگیرند، اگر شرایط قبلی و فعلی یادگیری برای آنها مناسب باشد (بلوم، 1، ۱۹۷۸). در تحلیل رفتاری، یاددهنده باید تکالیف تحصیلی را بر حسب مهارت‌هایی تحلیل کند که یادگیرندگان برای انجام دادن تکالیف به آنها نیاز دارند. این مهارت‌ها سپس در توالی منظم و منطقی قرار داده می‌شوند و با ارزیابی یادگیرندگان تعیین می‌شود که هر یک صاحب کدام مهارت‌ها شده‌اند. تدریس مستلزم کمک به دانش‌آموزان در اکتساب مهارت‌هایی است که هنوز بر آن مسلط نشده‌اند و تأکید آن بر تحلیل تکالیف و رفتارهای لازم برای یادگیری آن تکالیف است (لرنر و کلین، 2006).

در زمینهٔ اختلال‌های پردازش روان‌شناختی محدودیت‌هایی ذاتی وجود دارد که در یادگیری یادگیرندگان مانع ایجاد می‌کنند. نظریه‌های رشدی (مثل پیاژه) چنین نقیصی را تأخیر در رشد داخلی می‌دانند که به آمادگی نیافتن برای یادگیری تحصیلی منجر می‌شود. دیدگاه پردازش روان‌شناختی مربیان را ترغیب می‌کند که با مداخلهٔ فعالانه به یادگیرندگان در کسب مهارت‌های لازم برای پردازش روان‌شناختی کمک کنند (کرک و چالفنت، ۲، ۱۹۸۴). اساس دیدگاه پردازش روان‌شناختی بر این ایده استوار است که یادگیرندگان از نظر توانایی‌های زیربنایی در پردازش و کاربرد اطلاعات که در یادگیری و درک مطلب مؤثر است، با همدیگر متفاوت هستند. ابتدا یاددهندگان توانایی‌ها و ناتوانایی‌های هر یادگیرنده را در پردازش روان‌شناختی با مشاهده یا آزمون معین می‌کنند، سپس می‌توانند بر اساس این اطلاعات روش‌های تدریس مناسب را انتخاب کنند (لرنر، ۲۰۱۴).

نظریهٔ خبرپردازی فرآیند یادگیری را از طریق سه حافظهٔ حسی، کوتاه مدت و بلند مدت توضیح می‌دهد (اتکینسون و شیففرین، ۴، ۱۹۶۸). براساس این نظریه اطلاعات نخست از طریق حواس دریافت می‌شوند و دستگاه ثبت‌کنندهٔ حسی به تفسیر و نگهداری اطلاعات کمک می‌کند تا بعد از درک و تحلیل به گیرندهٔ حسی برسند. ادراک هر شخص به تجربه‌های گذشته و توانایی او در سازمان‌دهی و معنی‌دادن به رویداد محرک وابسته است. مطابق نظریهٔ خبرپردازی، اطلاعات وارده به حافظهٔ حسی حدود چند ثانیه ذخیره می‌شوند، اگر به آنها توجه نشود از بین می‌روند. اهمیت این پدیده در تدریس این است که دانش‌آموز باید به درس توجه کند، درس باید به گونه‌ای طرح‌ریزی شده باشد که پیش از هر چیز توجه دانش‌آموز را به خود جلب کند. هنگامی که شخص به اطلاعات جدید توجه می‌کند،

-
1. Bloom
 2. Kirk & Chalfan
 3. Atkinson & Shiffrin
 4. Goetz, Hall & Fetsco

اطلاعات جدید در حافظه کوتاه مدت جای اطلاعات قدیم را می‌گیرند. اطلاعات قدیم یا زوال می‌یابد یا در حافظه درازمدت جای می‌گیرد (گوئتز، هال و فتسکو، ۱۹۸۹). هنگامی که اطلاعات در حافظه کوتاه مدت به‌طور ذهنی مرور می‌شود، تقطیع، سازمان‌دهی و معنی‌دار می‌شود، مدت بیشتری در حافظه می‌مانند و سرانجام به حافظه بلند مدت انتقال می‌یابند. روش ذخیره اطلاعات در حافظه بلندمدت به فرآیند بازیابی کمک می‌کند. معلم‌ها می‌توانند با آموزش راهبردهای یادگیری به دانش‌آموزان در فرآیند بازیابی کمک کنند (اسکروگز و مستروپیری، ۱۹۹۱).

مطابق نظریه عصب‌شناختی یادگیری مستلزم فرآیندی عصب‌شناختی است که درون مغز، یکی از بخش‌های اصلی دستگاه مرکزی اتفاق می‌افتد. بروز هر اختلال در کارکرد این دستگاه می‌تواند فرآیندهای یادگیری را به‌طور جدی تضعیف کند. مطالعات در مورد افراد دارای ناتوانی یادگیری نشان می‌دهد که مغز افرادی که نارساخوانی دارند از نظر ساختاری با افراد به‌نجار متفاوت است. مطالعات در زمینه مغز از طریق تصویربرداری از مغز و مطالعات ژنتیکی ناتوانی‌های یادگیری است (شرمن، ۱۹۹۵؛ لیون، ۱، ۱۹۹۵).

با توجه به آنچه که گفته شد به منظور اندازه‌گیری توانایی درک مطالب خوانده شده یادگیرندگان نیاز به ابزاری استاندارد و قابل قبول داریم، به این منظور سعی شده است که نسخه فارسی آزمون درک مطلب بر روی یادگیرندگان مقاطع مختلف تحصیلی اجرا و هنجاریابی شود. سؤال‌های اساسی در این پژوهش عبارتند از:

۱. آیا ماده‌های آزمون درک مطلب از پایایی کافی برخوردارند؟
۲. آیا ماده‌های آزمون درک مطلب از اعتبار کافی برخوردارند؟
۳. آیا ماده‌های آزمون درک مطلب با مدل راش برازش دارند؟

روش پژوهش

در این مطالعه، طرح پژوهش توصیفی و از نوع آزمون‌سازی است. در ابتدا نسخه فارسی آزمون درک مطلب بر اساس نسخه انگلیسی آن تهیه شد. پس از تهیه نسخه فارسی به منظور رفع نواقص برای دو کارشناس ادبیات فارسی فرستاده شد. به منظور انطباق هر چه بیشتر با زبان فارسی، کارشناسان برخی اصلاحات ضروری را به عمل آوردند. سپس با توجه به قواعد زبان فارسی و براساس

نتایج حاصل از مطالعه مقدماتی، در تصاویر و جمله‌ها تغییراتی به عمل آمد. برای اطمینان بیشتر از ترجمه وارون نیز استفاده شد (یعنی نسخه فارسی به انگلیسی و سپس به فارسی برگردانده شد، ترجمه وارون توسط کارشناسی که مسلط به زبان انگلیسی و فارسی بود انجام گرفت). پس از تهیه نسخه فارسی آزمون درک مطلب، به طور مقدماتی بر روی ۳۰ دانش‌آموز اجرا شد و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۳ به دست آمد. اجرای مقدماتی را شش نفر از فارغ التحصیلان مقطع کارشناسی که قبلاً آموزش لازم برای اجرای آزمون‌ها را دریافت کرده بودند، به عهده گرفتند. در این مرحله برخی از سؤال‌های آزمون مورد تجدید نظر قرار گرفت و تغییرات ضروری در آنها اعمال شد.

جامعه و نمونه

جمعیت مورد نظر در مطالعه کنونی را دانش‌آموزان شهرستان ایلام در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ تشکیل دادند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای سه مرحله استفاده شده است. یعنی ابتدا مناطق آموزشی مشخص شد و در مرحله دوم لیست مدارس ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان تهیه شد. در مرحله سوم از هر مقطع تحصیلی ۶ مدرسه (سه مدرسه پسرانه و سه مدرسه دخترانه)، و در مجموع ۱۸ مدرسه انتخاب شد. سپس در برخی از مدرسه‌ها اعداد فرد هر پایه تحصیلی انتخاب و به طور انفرادی مورد آزمون قرار می‌گرفت. به همین ترتیب در برخی دیگر از مدرسه‌ها اعداد زوج انتخاب و به طور انفرادی مورد آزمون قرار می‌گرفت. در پایان تعداد ۸۱۰ دانش‌آموز در سه مقطع و ۱۲ پایه تحصیلی مورد آزمون قرار گرفتند.

آزمون درک مطلب

آیتم‌های اولیه آزمون درک مطلب شامل یادگیری نمادین هستند. آیتم‌های بعدی در قالب ترکیبی هستند و نیاز است که شخص یک جمله را بخواند و در جای خالی آن یک کلمه یا حرف متناسب با تصویر قرار دهد. در آیتم‌های باقیمانده نیاز است که شخص یک عبارت کوتاه را بخواند و کلمه مناسب را در جای خالی قرار دهد. با حذف تصاویری که معنای کلمه را نشان می‌دهند آیتم‌ها به تدریج مشکل‌تر می‌شوند. در این تغییر روش، آزمودنی باید انواع مهارت‌های درک عبارت و واژه‌گان را تمرین کند. عملکرد در تکلیف خواندن می‌تواند به طور مستقیم با درک خواندن شفاهی مقایسه شود. پایایی نسخه انگلیسی آزمون درک مطلب برای سنین ۵ تا ۱۹ ساله ۰/۸۳، و برای بزرگسالان ۰/۸۸ گزارش

شده است. در اجرای مقدماتی نسخه فارسی این آزمون پایایی آن ۰/۹۳ به دست آمد (میهن دوست، ۲۰۱۴).

نتایج

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آزمون درک‌مطلب براساس رتبه درصدی، پایایی و مدل راش در زیر ارائه شده است. در این پژوهش گرچه تعداد ۸۱۰ دانش‌آموز شرکت کرده‌اند اما در نهایت پژوهشگر تصمیم گرفت تعداد ۲۵ پرسشنامه را به دلیل ناقص بودن کنار بگذارد و عملاً ۷۸۵ پرسشنامه بررسی شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و BILOG-MG استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در این مطالعه تعداد افراد بر حسب جنسیت شامل ۳۷۷ نفر مذکر (۴۸٪) و ۴۰۹ نفر مؤنث (۵۲٪) هستند. به علاوه میانگین سن شرکت‌کنندگان ۱۴ سال و ۲ ماه بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که پایایی آزمون درک‌مطلب از روش آلفای کرونباخ، ۰/۹۴، و از روش دونیمه‌سازی پایایی این آزمون در محدوده ۰/۹۱ تا ۰/۹۳ به دست آمد. در ادامه تجزیه و تحلیل داده‌ها رتبه‌های درصدی با توجه به جنسیت و سن آزمودنی‌ها در جدول‌ها زیر ارائه شده است.

جدول (۱) رتبه‌های درصدی آزمون درک‌مطلب با توجه به جنسیت

رتبه درصدی	مذکر	مؤنث
5	14	12
25	27	25
50	31	31
75	37	34
90	43	37
95	45	39

جدول فوق رتبه‌درصدی آزمون درک‌مطلب بر اساس جنسیت را نشان می‌دهد. این جدول نشان می‌دهد که در رتبه پنج درصدی کمتر از ۱۴ درصد افراد مذکر و کمتر از ۱۲ درصد افراد مؤنث قرار گرفته‌اند. رتبه‌درصدی افراد مذکر و مؤنث در نقطه ۲۵ درصد به ترتیب کمتر از ۲۷ و ۲۵ درصد به دست آمده است. همچنین رتبه‌درصدی افراد مذکر و مؤنث در نقاط ۵۰، ۷۵، ۹۰ و ۹۵ درصدی در فواصل ۳۱ تا ۴۵ درصدی قرار گرفته است.

جدول (۲) رتبه‌های درصدی آزمون درک‌مطلب با توجه به سنین مختلف

رتبه	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۵	۹	۵	۵	۱۳	۱۵	۱۶	۲۲	۲۳	۲۶	۲۷	۲۷	۲۵	۲۶	۳۱	۲۹	۱۴
۲۵	۹	۷	۱۲	۱۷	۱۷	۲۱	۲۷	۲۸	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۱	۴۲	۳۵
۵۰	۱۲	۱۱	۱۵	۱۸	۱۹	۲۴	۳۰	۳۱	۳۳	۳۳	۳۱	۳۲	۳۵	۴۴	۴۴	۴۰
۷۵	۱۵	۱۵	۱۸	۲۳	۲۲	۲۹	۳۲	۳۳	۳۶	۳۷	۳۵	۳۶	۴۱	۴۵	۴۵	۴۴
۹۰	۲۴	۲۴	۲۶	۲۹	۳۷	۳۷	۳۷	۳۶	۳۹	۴۰	۳۷	۳۸	۴۵	۴۵	۴۶	۴۶
۹۵	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۵	۴۲	۳۸	۳۹	۴۰	۴۲	۴۲	۴۰	۴۵	۴۶	۴۷	۴۷

جدول (۲) رتبه‌درصدی آزمون درک‌مطلب با توجه به سنین مختلف را نشان می‌دهد. همان طور که ملاحظه می‌شود برای سن ۶ سالگی، رتبه‌درصدی ۵ و ۲۵ درصد افراد کمتر از ۹ است. رتبه‌درصدی ۵۰ درصد، کمتر از ۱۲ درصد به‌دست آمده است. به علاوه در سن ۶ سالگی برای نقاط ۷۵، ۹۰، و ۹۵، رتبه‌درصدی به‌دست نیامده است. بر اساس جدول بالا برای سن ۷ سال به بالا تا ۷ سال و یازده ماهگی نقاط ۵، ۲۵، ۵۰، ۷۵، ۹۰، و ۹۵ درصدی به ترتیب ۵، ۷، ۱۱، ۱۵، ۲۴، و ۳۱ به‌دست آمده است. جدول بالا رتبه‌درصدی برای سنین ۸ تا ۲۱ سالگی به بالا را هم نشان می‌دهد.

روایی

در این پژوهش برای محاسبه‌ی روایی آزمون درک‌مطلب از روایی محتوایی، همبستگی و روایی سازه استفاده شده است.

۱. **روایی محتوایی:** پس از ساخت نسخه‌ی فارسی آزمون درک‌مطلب برای افزایش دقت آزمون از نظر متخصصان رشته‌های روان‌شناسی، زبان انگلیسی و زبان فارسی نیز استفاده شده است. اغلب سؤال‌های آزمون درک‌مطلب باز پاسخ هستند. سؤال‌های باز پاسخ عامل حدس زدن را حذف می‌کنند.

۲. **همبستگی متقابل آزمون درک‌مطلب با آزمون خواندن واژگان:** همبستگی متقابل بین این دو نوع آزمون نوعی از اطلاعات مربوط به روایی را فراهم می‌کند. همبستگی متقابل این دو آزمون در سطحی بالاتر از متوسط به‌دست آمد.

۳. **روایی سازه:** به‌منظور تعیین روایی سازه، روش تحلیل عاملی به‌کار برده شده است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس چرخش داده شده و مقادیر بیشتر از

یک، ۶ عامل به دست آمد که ۵۷ درصد از واریانس کلی را تبیین می‌کنند. سرانجام با استفاده از مدل سؤال- پاسخ (IRT) از نوع مدل راش سؤال‌ها تحلیل شدند. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول (۳) پایایی و آماره‌های آزمون درک‌مطلب

سن	آماره	آزمون
۶-۷		
۸		
۹		
۱۰		
۱۱		
۱۲		
۱۳		
۱۴		
۲۹	n	
۴۰	M	
۲۰,۴۷	SD	درک
۲۰,۶۵	r ₁₁	مطلب
۲۴,۸۰	SEM (W)	
۲۶	SEM(SS)	
۳۰		
۳۶		
۴۰		
۴,۵۹		
۵,۰۳		
۶,۲۸		
۵,۰۱		
۶,۲۶		
۴,۴۹		
۴,۵۵		
۰,۹۷		
۰,۹۶		
۰,۹۷		
۰,۹۸		
۰,۹۹		
۱,۰۸		
۱,۰۱		
۱,۰۸		
۱,۰۸		
۱,۱۴		
۰,۹۸		
۱,۰۵		
۰,۸۷		
۱,۴۵		
۰,۸۷		
۱,۴۷		
۰,۸۴		
۰,۴۹		
۰,۴۳		

در جدول (۳) تعداد افراد شرکت‌کننده در هر گروه سنی نشان داده شده است. به‌علاوه میانگین، انحراف استاندارد، پایایی و خطای استاندارد را نشان می‌دهد. براساس جدول پایایی این آزمون در همه سنین، بالا گزارش شده است، اما بالاترین پایایی برای سن ۱۴ سالگی گزارش شده است.

ادامه جدول (۳) پایایی و آماره های آزمون درک مطلب

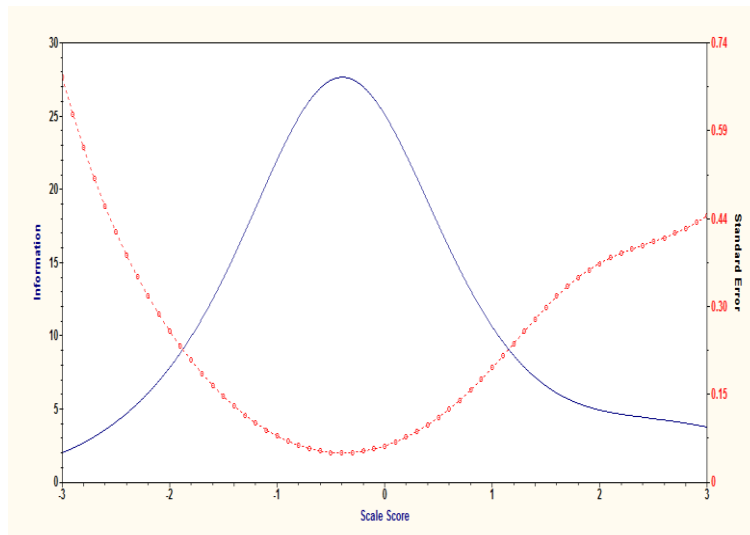
میانگین	سن						آماره	آزمون
	۲۰ و ۲۱ به بالا	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵		
	۳۰	۲۶	۴۶	۶۴	۱۰۹	۱۳۰	n	
	۵۷,۵۷	۴۲,۳۸	۳۵,۸۷	۳۲,۲۸	۳۳,۱۰	۳۳,۵۷	M	
.۹۶	۴,۸۷	۴,۱۹	۶,۰۶	۴,۹۶	۳,۶۶	۴,۵۱	SD	درک
	.۸۱	.۹۶	.۹۷	.۹۸	.۹۹	.۹۹	r ₁₁	مطلب
	۲,۱۲	.۸۴	۱,۰۵	.۷۰	.۳۷	.۴۵	SEM (W)	
	۲,۱۲	.۸۲	.۸۹	.۶۲	.۳۵	.۳۹	SEM(SS)	

جدول فوق که ادامه جدول شماره (۳) است، نشان دهنده تعداد افراد شرکت کننده در هر گروه سنی، میانگین، انحراف استاندارد، پایایی و خطای استاندارد است. براساس جدول، پایایی این آزمون در همه سنین، بالا گزارش شده است.

جدول (۴) همبستگی و دشواری سؤال ها براساس مدل راش

سؤال ها	β	rp	rpbis	سؤال ها	β	rp	rpbis	سؤال ها	rp	β	سؤال ها
1	1.49	.13	.26	17	-0.65	.99	1.35	1	.99	-0.63	1.34
2	-1.18	.63	1.04	18	-0.65	.99	1.35	2	.98	-0.64	1.35
3	1.12	.16	.26	19	-0.65	.99	1.35	3	.99	-0.61	1.30
4	-1.13	.59	.95	20	-0.65	.99	1.35	4	.96	-0.64	1.35
5	-0.59	.91	1.23	21	-0.65	.99	1.35	5	.۹۷	-0.61	1.31
6	0.66	-.98	-1.34	22	-0.65	.99	1.35	6	.۹۹	-0.64	1.35
7	1.26	-.58	-.98	23	-0.65	.99	1.35	7	.۸۸	-0.50	1.71
8	0.62	-.96	-1.30	24	-0.65	.99	1.35	8	.۹۹	-0.64	1.35
9	2.50	.007	.02	25	-0.65	.99	1.35	9	.۸۹	-0.62	1.33
10	-0.66	.98	1.34	26	-0.65	.99	1.35	10	.۹۹	-0.64	1.35
11	-0.64	.99	1.35	27	-0.65	.99	1.35	11	1	-.34	.78
12	-0.65	.99	1.35	28	-0.65	.99	1.35	12	.99	-0.64	1.35
13	-0.65	.99	1.35	29	-0.65	.99	1.35	13	.81	-0.39	1.05
14	-0.65	.99	1.35	30	-0.64	.99	1.35	14	.99	-0.64	1.35
15	-0.65	.99	1.35	31	-0.61	.99	1.31	15	.94	-0.57	1.26
16	-0.65	.99	1.35	32	-0.64	.99	1.35	16			

در جدول (۴) نشان دهنده سطح دشواری سؤال است و مقدار آن بین ۱٫۱۸- تا ۲٫۵۰ متغیر است. بر اساس جدول بالا ضریب همبستگی دو رشته‌ای و دو رشته‌ای نقطه‌ای همه سؤال‌ها به غیر از سؤال ۶، ۷ و ۸ مثبت است. در این مطالعه ضریب همبستگی دو رشته‌ای نقطه‌ای بین ۱/۳۴- تا ۱/۳۵ نوسان دارد. همچنین ضریب همبستگی دو رشته‌ای بین ۰/۹۸- تا ۰/۹۹ در نوسان است.

شکل (۱) منحنی آزمون درک مطلب

شکل (۱) توزیع طبیعی آزمون درک مطلب را نشان می‌دهد. با توجه به شکل نمرات آزمودنی‌ها در آزمون درک مطلب بین ۳- تا ۳+ قرار گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به هنجاریابی آزمون درک مطلب می‌پردازد. در این پژوهش آزمون درک مطلب در شهرستان ایلام و بر روی ۸۱۰ دانش‌آموز در مقاطع مختلف تحصیلی به صورت انفرادی اجرا شد، اما به دلیل ناقص بودن ۲۵ پرسشنامه در مجموع ۷۸۵ پرسشنامه تجزیه و تحلیل شدند. در این مطالعه ابتدا شش آزمون‌گر، آموزش لازم در زمینه اجرای آزمون درک مطلب دریافت کردند. و پس از آن هر آزمون‌گر به طور مقدماتی آزمون را روی ۵ نفر اجرا کرد. پس از کسب اطمینان از توانایی آزمون‌گران در اجرای آزمون، اجرای آزمون‌ها در مدرسه‌هایی که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند، آغاز شد. کار اجرای آزمون توسط آزمون‌گران از بهمن ماه ۱۳۹۱ تا خرداد ماه ۱۳۹۳ ادامه داشت. سرانجام داده‌های گردآوری شده در برنامه نرم‌افزاری SPSS وارد شدند. برای بررسی داده‌های دو ارزشی از مدل راش و برای تجزیه و تحلیل آنها از نرم افزار BILOG-MG استفاده شده است.

در این مطالعه پایایی آزمون درک مطلب با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳ به دست آمد، و در روش دونیمه سازی در محدوده ۰/۹۱ تا ۰/۹۳ قرار گرفته است. بررسی ضریب همبستگی دو رشته‌ای و دو رشته‌ای نقطه‌ای سؤال‌های آزمون درک مطلب بر اساس مدل راش نشان دهنده همبستگی بالا برای بیشتر سؤال‌های این آزمون است. به علاوه تجزیه و تحلیل این آزمون نشان می‌دهد میانگین قدرت تشخیص سؤالات ۰/۴۰ است که نشان دهنده قدرت تشخیص مناسب این آزمون در تفکیک دانش‌آموزان قوی و ضعیف در زمینه آزمون درک مطلب است. همچنین همبستگی همه سؤال‌ها بالا است. بررسی ضرایب تشخیص و دشواری سؤال‌ها بر اساس نظریه سؤال-پاسخ نشان داد که سؤال‌های این آزمون دارای ضریب تشخیصی مطلوب هستند و بر اساس آنها می‌توان افراد قوی و ضعیف را از هم تفکیک کرد. تحلیل عاملی آزمون درک مطلب نشان داد که این آزمون دارای ۶ عامل است که ۵۷ درصد از واریانس کلی را تبیین می‌کنند. این یافته‌ها با نتایج مطالعه اسکرنگ، مدر، وودکوک، (۲۰۰۴) و میهن دوست (۲۰۱۴) همسو است. از این آزمون می‌توان در تعیین نقاط قوت و ضعف آزمون درک مطلب یادگیرندگان گروه‌های مختلف سنی استفاده کرد. همچنین از این آزمون می‌توان در تشخیص ناتوانی‌های یادگیری در زمینه خواندن هم استفاده کرد.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که یافته‌های به دست آمده از اندازه‌گیری آزمون درک مطلب در راستای مدل راش است. مطابق این نظریه هدف اصلی بیشتر اندازه‌گیری‌ها، استنباط توانایی و مهارت آزمودنی در چگونگی پاسخ دادن به سؤال‌های معین است. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از آزمون درک مطلب حاکی از توانایی تفکیک یادگیرندگان قوی از یادگیرندگان ضعیف در زمینه درک مطلب خواندنی است. بر اساس این آزمون، می‌توان ارزشیابی مناسبی از پیشرفت درک مطلب یادگیرندگان به عمل آورد، و نقاط قوت و ضعف یادگیرندگان پایه‌های مختلف تحصیلی را تعیین کرد. با توجه به این آزمون می‌توان افرادی که دارای ناتوانی یادگیری در درک مطلب هستند را از افراد عادی تفکیک کرد و بستر مناسبی را برای آموزش‌های جبرانی یادگیرندگان به عمل آورد.

با توجه به یافته‌های به دست آمده در زمینه آزمون درک مطلب، پیشنهاد می‌شود که مطالعات آینده در زمینه آزمون درک مطلب در استان‌ها و مناطق دیگر کشور انجام گیرد و هنجاریابی شود. از این راه می‌توان ارزیابی دقیق‌تری از یادگیرندگان به عمل آورد. از آنجا که آزمون درک مطلب را می‌توان بر روی گروه‌های مختلف یادگیرندگان اجرا کرد و به کار برد، بنابراین پیشنهاد می‌شود که این آزمون روی گروه‌هایی دیگر با سن‌های متفاوت اجرا و هنجاریابی شود. در پایان باید اشاره کرد محدودیت مطالعه حاضر همکاری نکردن برخی از مدیران مدرسه‌ها با آزمون‌گران بود که باعث اتلاف وقت و هزینه شد.

منابع

- میهن دوست، زینب. (۱۳۹۲). مجموعه آزمون‌های تشخیصی خواندن. شرکت هوش آزمای نوید.
- ابراهیمی قوام، صغری. (۱۳۷۶). چگونه سطح درک مطلب دانش‌آموزان را بهبود بخشیم. تربیت، (۱۲۵).

References

- Atkinson, R., & Shiffrin, R. (1968). Human memory: A proposed system and its control process. In K. K. Spence & J. Spence (Eds.), *The Psychology of learning and motivation: Advances in theory and research* (Vol. 2). New York: Academic Press.
- Bloom, B. S. (1978). New views of the learner: Implications for instruction and curriculum. *Educational Leadership*, 35, 563-575.
- Gersten, R., & Baker, S. (2001). Teaching expressive writing to students with learning disabilities: A meta-analysis. *Elementary School Journal*, 101, 251-272.
- Goetz, E., Hall, R., & Fetsco, T. (1989). Information processing and cognitive assessment. I: Backgrounds and overview. In J. Hughes & R. Hall (Eds.), *Cognitive behavioral psychology in the schools: A comprehension handbook*. New York: Guilford Press.
- Kirk, S., & Chalfant, J. (1984). *Developmental and academic learning disabilities*: Denver Love Publishing.
- Lerner, J. (1997). *Learning disabilities. Theories, diagnosis and teaching strategies*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Lerner, J. (2014). *Learning Disabilities and Related Disabilities: Strategies for Success* (Vol. 13): Wadsworth Publishing.
- Lerner, J., & Kline, W. F. (2006). *Learning Disabilities and Related Disorders: Characteristics and Teaching Strategies* (Vol. 10). Boston, New York: Houghton, Mifflin Company.
- Lyon, G. R. (1995a). Research initiatives in learning disabilities: Contributions from scientists supported by the National Institute of Child Health and Human Development. *Journal of Child Neurology*, 10, 120-126.
- Lyon, G. R. (1995b). Toward a definition of dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 45, 13-30.
- Mihandoost, Z. (2014). Pilot study of reading comprehension and reading vocabulary. *International Journal of Psychology and Behavioral Research. Special Issue*, 1(4).

- Palinscar, A., & Brown, A. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction, 1*, 117-175.
- Schrank, F. A., Mather, N., & Woodcock, R. W. (2004). *Diagnostic reading battery*. Rolling Meadows, IL: Riverside Publishing.
- Scruggs, T., & Mastropieri, M. (1991). *Teaching students ways to remember: Strategies for learning mnemonically*. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Sherman, G. F. (1995). Dyslexia: is it all in your mind? . *Perspectives: the Orton Dyslexia Society, 21*(4), 1-8.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۰/۱۲

فصلنامه تخصصی روان سنجی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۱۲/۱۴

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

صفحات: ----

سنجش سهم وراثت و محیط در خلاقیت دانش آموزان دبیرستانی شهر تهران

Contribution of heredity and environment in creativity high school students in Tehran

المیرا زارع^۱، حسن پاشا شریفی^۲، نسرین باقری^۳

چکیده

Abstract

The study was performed aimed to determine the contribution of heredity and environment in creativity high school students in Tehran. For this purpose, the available sampling method, 32 identical twins, 32 non-identical twins and 32 siblings were selected. As well as multistage random sampling method, 110 students were selected from among high school students in Tehran. To collect data, abed creativity questionnaire (TC) was used. For the analysis of the data, descriptive and inferential statistics (person correlation coefficient, independent t) was used. The results of the Pearson

این پژوهش با هدف "تعیین سهم وراثت و محیط در خلاقیت دانش آموزان دبیرستانی شهر تهران" انجام شد. بدین منظور با روش نمونه‌گیری دردسترس، ۳۲ نفر دوقلوی همسان دبیرستانی، ۳۲ نفر دوقلوی ناهمسان دبیرستانی و ۳۲ نفر خواهر و برادر دبیرستانی انتخاب شد. همچنین به روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای ۱۱۰ دانش‌آموز از بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه خلاقیت عابدی (TC)، استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، آمار توصیفی و آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، t مستقل و رگرسیون خطی) به کار گرفته شد. نتایج به‌دست آمده از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران

^۲ دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران

^۳ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران

correlation coefficient showed that, there is a correlation 0/60 between identical twins. The correlation creativity in nonidentical twins in a negative way, and in siblings showed no correlation. This difference may be due to differences in their environment. The results of linear regression analysis showed that 37 percent change in the creativity score the second pair by first pair identical twins is unjustified.

But this amount is about 27 percent of non-identical twins. The difference is in the explanation may be related to heredity. Conclusion: although the role of heredity in creativity but it seems environment has a greater role than genetics in the emergence of creativity. This subject about siblings and non-identical twins in this study was shown

Key words: contribution, heredity environment, creativity, students.

دوقلوهای همسان ۰/۶۰ همبستگی وجود دارد. میزان همبستگی خلاقیت در دوقلوهای ناهمسان به صورت منفی و در خواهر و برادرها عدم همبستگی را نشان داد. این تفاوت ممکن است به علت تفاوت محیط این افراد باشد. همچنین نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون خطی نشان داد که ۳۷ درصد تغییرات در نمره خلاقیت جفت دوم دوقلوهمسان توسط جفت اول تبیین می‌شود. اما این مقدار در رابطه با دوقلوهای ناهمسان ۲۷ درصد است. این تفاوت در میزان تبیین ممکن است مربوط به عامل وراثت باشد. نتیجه‌گیری: با توجه به نقش وراثت در خلاقیت، به نظر می‌رسد محیط نقش بیشتری نسبت به وراثت در ظهور خلاقیت داشته باشد. این مطلب در مورد خواهر و برادرها و دوقلوهای ناهمسان در این پژوهش نشان داده شد.

کلید واژه‌ها: وراثت، محیط، خلاقیت، دانش‌آموزان.

مقدمه

از ویژگی‌های بارز انسان و محور اساسی حیات او قدرت اندیشه است. انسان در طول زندگی خویش هرگز از تفکر و اندیشه فارغ نبوده است و با نیروی تفکر صحیح، تصمیم گرفته و توانسته است به حل مسائل و مشکلات پردازد و به رشد و تعالی نائل شود. بنابراین تمام موفقیت‌ها و پیشرفت‌های انسان در گرو اندیشه بارور و مؤثر اوست. از پیچیده‌ترین و عالی‌ترین جلوه‌های اندیشه انسان، تفکر خلاق و خلاقیت است (حسینی، ۱۳۹۳).

تورنس (۱۹۸۰) بیان می‌کند که ما برای بقا نیازمندیم قدرت خلاق کودکان را توسعه داده و مورد استفاده قرار دهیم. وی خلاقیت هر انسان را مهم‌ترین اسلحه او می‌داند که با آن می‌تواند فشارهای روحی ناشی از زندگی روزانه و امور فوق‌العاده را از بین ببرد و راه موفقیت را هموار سازد (حسینی، ۱۳۹۳).

خلاقیت، مفهومی است که مورد توجه فراوان روان‌شناسان قرار دارد و امروزه، همه محققان در این نظر متفق‌اند که اساس قدرت انسان ناشی از خلاقیت اوست و اهمیت خلاقیت و نقش زیربنایی آن در همه مسائل زندگی بر همگان آشکار است. برخی صاحب نظران قائل به این تعریف هستند که خلاقیت، کشفی ناگهانی است که این تعریف به مقوله کشف و شهود نزدیک‌تر است و برخی دیگر نیز قائل به این هستند که خلاقیت فرآیندی مداوم و مستمر است، در عین حال نیازمند زمینه و بستر اولیه نیز است. این مداومت در وجود فرد نوعی بی‌قراری، تلاش و کنکاش ایجاد می‌کند تا بدان جا که از خود چیزهای تازه‌ای به ظهور می‌رساند. فرد خلاق، پذیرای اندیشه‌های تازه است، او محیطی را به وجود می‌آورد که در آن تجربه‌ها را می‌آفریند (چراغ چشم، ۱۳۸۶).

طبق تعریف تورنس خلاقیت شامل ترکیب چهار مؤلفه سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط است. سیالی (روانی): به معنی توانایی تولید هرچه بیشتر ایده‌ها است. انعطاف‌پذیری (نرمش): به معنی توانایی تولید ایده‌های گوناگون است. اصالت (تازگی): به معنی توانایی تولید ایده‌های نو و نارایج است. بسط (گسترش): به معنی توانایی تولید و توجه به جزئیات است (عابدی، ۱۳۷۲).

استرنبرگ (۱۹۸۹) تفکر خلاق را مجموعه‌ای از قدرت ابتکار، انعطاف‌پذیری و حساسیت در برابر مسائل می‌داند (چراغ چشم، ۱۳۸۶).

آماییل (۱۹۹۰) معتقد است که در تکمیل دو عنصر تازگی و تناسب باید این نکته را اضافه کرد که عمل خلاق از راه اکتشاف انجام می‌گیرد نه از راه الگوریتم (حسینی، ۱۳۹۳).

استین^۲ (۱۹۷۴) خلاقیت را فرآیندی می‌داند که نتیجه آن کار تازه‌ای باشد که توسط جمعی از افراد در یک زمان به عنوان پدیده‌ای مفید ارزیابی شود (حسینی، ۱۳۹۳).

در رابطه با تبیین مسئله خلاقیت نظریه‌های مختلفی ارائه شده است که هر یک توضیح روشن‌گرانه و مفیدی را از خلاقیت به ما ارائه می‌دهد. آماییل^۳ (۱۹۸۷) معتقد است که خلاقیت پدیده‌ای اجتماعی است و از نیازها، مقتضیات جامعه و شرایط خانوادگی سرچشمه می‌گیرد (پیرخانی و دیگران، ۱۳۸۸). تورنس^۴ (۱۹۷۴) معتقد است که خلاقیت اثری شخصی است یعنی به عواملی نظیر انگیزش، هیجان،

، منظور از الگوریتم عمل قانونمندی است که برای رسیدن به جواب راه روشن و مشخصی را طی می‌کند، در (Algorithmic) ۱) حالی که اکتشاف راه معین و مشخصی ندارد.

^۲Stein

^۳Amabile

^۴Torrance

عواطف و احساسات، تجربه‌ها و یادگیری‌های شخصی وابسته است. برخی نیز مانند گیلفورد^۱ (۱۹۵۰) معتقدند که خلاقیت بُعدی فراشناختی دارد و با فرآیندهای عالی ذهنی نظیر تفکر، هوش، تخیل و پردازش اطلاعات ارتباط دارد (حسینی، ۱۳۹۳). گروهی هم مانند مایهالی^۲ (۱۹۹۶) و استرنبرگ^۳ (۱۹۹۳) معتقدند که خلاقیت، پدیده‌ای چند متغیری است؛ یعنی عواملی نظیر جامعه، خانواده، شخصیت و توانایی‌های شناختی هم زمان بر آن تأثیر می‌گذارند (پیرخانی و دیگران، ۱۳۸۸). سیکزنتمی هالی^۴ (۱۹۸۹) می‌گوید: ما نمی‌توانیم به افراد و کارهای خلاق، جدا از اجتماعی که در آن عمل می‌کنند، بپردازیم؛ زیرا خلاقیت هرگز نتیجه عمل فرد به تنهایی نیست (حسینی، ۱۳۹۳). کارل راجرز^۵ در این باره می‌نویسد: روشن است که خلاقیت را نمی‌توان با فشار ایجاد کرد، بلکه باید به آن اجازه داد تا ظهور کند، همان‌گونه که جوجه را نمی‌توان از تخم مرغ بیرون آورد، بلکه می‌توان شرایط لازم برای رشد مراحل تکوین جوجه را فراهم آورد. در مورد بروز خلاقیت نیز همین شرایط درست است، باید بستری مناسب برای رشد و توسعه خلاقیت دانش‌آموزان فراهم آورد (چراغ چشم به نقل از راجرز، ۱۳۸۶).

بعضی محققان در برخورد با مسئله خلاقیت آن را محصول محیط و برخی دیگر آن را ساخت ژنتیکی فرد دانسته‌اند. نظریه‌پردازان یاد شده از دو گرایش مختلف برخوردار بوده‌اند. تعدادی از آنها محیط را در شکوفا شدن استعداد وراثتی فرد مؤثر دانسته‌اند و تعدادی دیگر از این افراد، محیط را غیر مؤثر دانسته‌اند (شل کراس، ۱۳۷۲).

مطالعات ژنتیک مولکولی مجموعه‌ای از ژن‌های مربوط به دوپامین و سروتونین را که با انواع اختلالات روانی از جمله اختلال دوقطبی، اسکیزوفرنی، و اعتیاد به الکل در ارتباط هستند، شناسایی کرده‌اند. تعدادی از این ژن‌ها با آسیب‌پذیری و عوامل محافظتی در برابر آسیب‌پذیری ژنتیکی مشترک هستند. اگر چه یافته‌ها در برخی موارد متناقض است و ژنتیک مولکولی هنوز در نوباوگی خود به سر می‌برد، اما شواهد نشان می‌دهد انواعی از ژن‌های مربوط به دوپامین ممکن است هم در خلاقیت و هم اختلالات روانی مانند اسکیزوفرنی، دو قطبی و اعتیاد مشترک باشد. استعدادهای شناختی قوی، مانند ضریب هوشی بالا، حافظه خوب، و انعطاف‌پذیری شناختی، ممکن است در تقابل با این آسیب‌پذیری به منظور افزایش خلاقیت و عامل محافظتی در برابر اختلالات روانی قرار گیرد. به عبارت دیگر ژن دوپامین و سروتونین هم در آسیب‌پذیری و هم به عنوان عامل محافظتی در برابر آسیب؛ مهم شناخته شده‌اند (کارسون، ۲۰۱۱).

1)Giford

2)Mihalyi

3)Sternberg

4)Cikzentmihalyi

5)Ragger

6)Carson

روترا^۱ و همکاران (۲۰۰۵)، در مطالعات ژنتیکی که داشتند ژن‌های خاصی را مطرح کردند که می‌تواند در ارتباط با خلاقیت باشد. آنها یک گیرنده دوپامینی (**DRD2**) را اشاره کردند که ممکن است با خلاقیت در ارتباط باشد. همچنین پیشنهاد دادند که ژن تریپتوفان هیدروکسیلاز (**TPH1**) ممکن است تفکر خلاق را در برگیرد.

همچنین جامیسون^۲ (۱۹۸۸)، در مطالعه‌ای درباره ۴۷ نویسنده و هنرمند انگلیسی، متوجه شد که ۳۸ درصد آنان برای نوعی از اختلالات خلقی تحت درمان بوده‌اند (پیرخائفی، ۱۳۹۱). آندریسن^۳ (۱۹۸۷) این درصد را برای جامعه نویسندگان آمریکایی ۸۰ درصد گزارش کرده است. در بین افراد عادی این رقم به کمتر از ۱۰ درصد کاهش می‌یابد. آندریسن همچنین موارد متعددی از بیماری شیدایی-افسردگی را در برهه‌های خاصی از زندگی افراد خلاق گزارش کرده است.

در مطالعه که سایمونوا^۴ و دیگران در سال ۲۰۰۵ انجام دادند، ۴۰ فرد بالغ مبتلا به اختلال دو قطبی و ۲۰ فردی که والدین آنها مبتلا به اختلال دو قطبی و فرزندان سالم‌شان دو قطبی بودند را با ۱۸ فرد بالغ سالم و از نظر خلاقیت با مقیاس **BWAS**^۵ مقایسه کردند. نتایج خلاقیت و این مطالعه از ارتباط بین اختلال دو قطبی و انتقال خلاقیت در خانواده با استعداد ژنتیکی برای اختلال دو قطبی، حمایت می‌کند.

نمی‌توان ادعا کرد که بین خلاقیت و اختلالات خلقی رابطه علی وجود دارد ولی این فرضیه ارزش آزمون را دارد که شاید افراد خلاق، واجد ساختارهای شناختی و شخصیتی ویژه‌ای هستند که از یک سو آنان را برای خلاقیت آماده می‌کند و از سوی دیگر آنان را به سوی پاره‌ای از اختلالات رفتاری سوق می‌دهد. برای مثال یک فرد هنرمند زمانی که مشغول خلق اثری هنری است، دارای انرژی و کارآمدی زیادی است، تحرک و جنب و جوش زاید دارد، از کار خود لذت فراوان می‌برد و به وجد می‌آید و این تا حدودی شبیه همان حالتی است که درشیدایی (مانیا) نیز وجود دارد (تسبیح سازان، ۱۳۸۰).

شواهد نوروسایکولوژی خلاقیت و اختلال روانی در مطالعات بارون^۶ (۲۰۰۰)، فولی^۷.

^۱ Reuter

^۲ Jamison

^۳ Andereasen

^۴ Simeonova

^۵ Barron-Welsh Art Scale

^۶ Barron

^۷ Foley

دووپ^۱ و پارک^۲ (۲۰۰۳) نیز نشان دادند که پدیدآیی خلاقیت در افراد دارای اختلال روانی دلیلی طبیعی نداشته و به علت تغییرات ساختاری و بیوشیمیایی در مغز این افراد است که تظاهرات بالینی پیدا می‌کند (نتله^۳، ۲۰۰۶).

بسیاری چنین می‌پندارند که خلاقیت، خصوصیت ذاتی است که با این توانایی متولد می‌شود. در صورتی که مدت‌ها ثابت شده است که این استعداد در نوع بشر به اندازه حافظه عمومیت دارد و می‌توان آن را با کاربرد اصول و تکنیک‌های معینی، با ایجاد طرز فکرهای جدید، با اجتناب از عادات و عواملی که این استعداد را خفه می‌کند و با کاربرد مداوم آن پرورش داد (قاسمزاده، ۱۳۷۵). اکنون یکی از موضوعات مورد علاقه روان‌شناسان و پژوهشگران تربیتی بررسی خلاقیت و چگونگی عملکرد، تأثیرگذاری بر یادگیری و شیوه‌های آموزش‌دهی آن است. در چند دهه اخیر پژوهش‌های بسیاری در زمینه خلاقیت انجام شده تا به این دو پرسش اساسی پاسخ دهند که خلاقیت چیست و آیا می‌توان آن را آموزش داد. تورنس در کتابی که در سال ۱۹۷۲ منتشر کرد از ۱۴۲ پژوهش یاد می‌کند که همگی بیانگر آن هستند که می‌توان به آموزش خلاقیت اهتمام ورزید (عابدی، ۱۳۷۲). مللو^۴ (۱۹۹۶) در مقاله‌ای که در مورد امکان آموزش خلاقیت در کودکان تهیه کرده است، در پاسخ به این سؤال که آیا می‌توان به آموزش خلاقیت کودکان پرداخت، مطالعه کرد. در نهایت ضمن تأیید این مسئله، آموزش خلاقیت را در گرو تحول برنامه‌های سنتی مدارس به سمت برنامه‌های خلاق، غنی‌سازی محیط، به کارگیری معلمان خلاق و در نهایت پیش گرفتن برنامه‌های آموزشی خلاق، برشمرد (منطقی، ۱۳۸۹).

حاصل مطالعه تورنس (۱۹۶۱) روی گروهی از دانش‌آموزان ۶ تا ۸ ساله نشان داد شاگردانی که به ابراز عقاید با روش‌های خاص خود عادت می‌کنند، در مقایسه با گروه کنترل، در آزمون‌های خلاقیت نمره‌های بالاتری به دست می‌آورند. او نتیجه گرفت که می‌توان به کودکان اصولی را آموخت که قدرت تولید ایده‌های جدید آنان را بهبود بخشد (بودو آلن، ۱۳۵۸).

آمابیل (۱۹۸۸) در نتایج پژوهش بسیار وسیعی که در مصاحبه از ۱۲۰ دانشمند به عمل آورده است، بعضی از عوامل محیطی خلاق را چنین مطرح کرد: آزادی، منابع کافی، وقت کافی، جو مناسب، طرح تحقق مناسب، فشار (بعضی از فشارها می‌تواند محرک خلاقیت باشد)، و موانع محیطی را نیز چنین مطرح کرده است: جو نامساعد، محدودیت‌ها، ارزیابی و فشار، رقابت، منابع ناکافی و طرح تحقیق ضعیف (حسینی، ۱۳۹۳).

1) Doop

۲) Park

3) Nettle

4) Mellow

هسینگ^۱ (۲۰۰۶)، در مطالعات فراتحلیلی با هدف جمع‌بندی و خلاصه کردن تعداد زیادی از پژوهش‌های انجام گرفته با موضوع آموزش فنون خلاقیت انجام داد، ۱۲ شیوه آموزش خلاقیت از جمله اسکمپر، سینکتیکس و بارش مغزی را مورد مقایسه قرار داد و به این نتیجه رسید که بارش مغزی با میانگین اثر گذاری ۰/۸۲، بیشترین سهم اثرگذاری را در روش‌ها دارد.

هایق^۲ (۲۰۰۳)، پژوهشی با عنوان یادگیری شاد و خلاق در محیط یادگیری شاد انجام داد. نتیجه پژوهش وی نشان داد که یکی از راه‌های پرورش خلاقیت، خیال‌پردازی و مهارت‌های کار گروهی در کنار پیشرفت تحصیلی، تلفیق واقعیت، خیال و نشاط در تدریس است و یادگیری شاد و خلاق مستلزم به کارگیری روش‌های مختلف از جمله امکان اندیشی است.

در پژوهشی که جبلی آده و سبحانی (۱۳۹۱) با عنوان "تأثیر به کارگیری روش‌های تدریس خلاق بر خلاقیت دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی استان گلستان در سال تحصیلی ۹۱-۹۰" انجام دادند به این یافته دست پیدا کردند که بین گروه آزمایش و گروه گواه در چهار مؤلفه خلاقیت (سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط) تفاوت معناداری وجود دارد. این پژوهشگران با اطمینان ۹۹ درصد نتیجه گرفتند که میزان رشد خلاقیت دانش‌آموزان گروه آزمایش نسبت به گروه گواه، بیشتر است. مطالعه میدو و پرنز در دانشگاه بوفالو نشان می‌دهد که بین دانشجویانی که دوره‌های آموزش خلاقیت و روش‌های حل خلاقانه را گذرانده‌اند و دانشجویانی که از چنین دوره‌هایی برخوردار نبوده‌اند، از حیث خلاقیت، تفاوت معناداری وجود دارد. کسانی که این دوره‌ها را دیده بودند، نود و چهار درصد بیشتر از کسانی که این دوره‌ها را ندیده بودند، توانایی خلق ایده‌های نو را داشتند (اسبورن، ۱۳۷۵).

در کشور ما، با وجود اهمیت این موضوع، به علل گوناگون تاکنون کمتر به پژوهش و مطالعه بنیادی و برنامه‌ریزی برای ارزیابی و پرورش خلاقیت دانش‌آموزان پرداخته شده است. با توجه به اهمیت خلاقیت در نظام‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی به‌ویژه آموزش و پرورش؛ ضرورت شناسایی و تقویت هرچه سریع‌تر این توانمندی لازمه هرگونه تحول است. با توجه به مطالب مطرح شده، فرضیه‌های پژوهشگر بدین شرح است: (۱) بین وراثت و خلاقیت رابطه وجود دارد. (۲) بین محیط و خلاقیت رابطه وجود دارد.

^۱Hsing

^۲Haigh

روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش حاضر مشتمل بر همه دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران است که در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ در مقطع دوم، سوم و چهارم در رشته‌های ریاضی فیزیک، علوم تجربی و علوم انسانی مشغول به تحصیل بوده‌اند.

نمونه شامل ۲۰۶ دانش‌آموز دبیرستانی (۱۱۴ دختر و ۹۲ پسر) بود. برای جمع‌آوری اطلاعات، در سه گروه دوقلوهای همسان، دوقلوهای ناهمسان و خواهر و برادران از نمونه در دسترس استفاده شد. در رابطه با دانش‌آموزان غیرخویشاوند نیز از روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای استفاده شد. به همین منظور با مراجعه به اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران و اخذ مجوز برای حضور در چهار مدرسه (دو مدرسه دخترانه و دو مدرسه پسرانه)، دانش‌آموزان به صورت تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند. برای برآورد حجم نمونه از فرمول مبتنی بر فاصله اطمینان استفاده شد (شریفی و شریفی، ۱۳۹۴). در نهایت تعداد نمونه ۲۷۰ نفر محاسبه شد. از این تعداد آزمودنی ۵۰ پرسشنامه به‌طور ناقص تحویل داده شد و ۱۴ پرسشنامه به علت باطل بودن داده‌ها حذف شدند. در مجموع ۱۶ جفت دوقلوی همسان، ۱۶ جفت دوقلوی ناهمسان، ۱۶ جفت خواهر و برادر و ۱۱۰ نفر دانش‌آموز غیرخویشاوند مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به منظور ضوابط اخلاقی ابتدا هدف پژوهش برای شرکت‌کنندگان توضیح داده شد و پس از جلب رضایت و کسب توافق آگاهانه آنان در خصوص شرکت در پژوهش، در مورد محرمانه بودن اطلاعات جمع‌آوری شده نیز به آنان اطمینان داده شد و سپس پرسشنامه‌ها بین آنان توزیع شد.

ابزار اندازه‌گیری

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌های مرتبط با موضوع، از پرسشنامه سنجش خلاقیت عابدی^۱ (CT) استفاده شد. این آزمون که بر اساس نظریه تورنس درباره خلاقیت در سال ۱۳۶۳ به وسیله عابدی در تهران ساخته شد، روی یک گروه ۶۵۰ نفری از دانش‌آموزان کلاس سوم راهنمایی مدارس تهران اجرا شد. در سال ۱۹۸۶، عابدی و شوماخر در آمریکا به علت دسترسی نداشتن به نسخه اصلی، مواد آزمون را از نو ساختند. نسخه جدید آزمون، بارها مورد تجدید نظر قرار گرفت و اولین بار به وسیله انیل و همکاران (۱۹۹۴) تشریح شد (عابدی، ۱۳۷۲).

این آزمون ۶۰ سؤال سه‌گزینه‌ای دارد که از چهار خرده‌آزمون سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف‌پذیری تشکیل شده است. گزینه‌ها نشان‌دهنده میزان خلاقیت پایین، متوسط و بالا است که نمره یک برای خلاقیت پایین، نمره دو برای خلاقیت متوسط و نمره سه برای خلاقیت بالا در نظر گرفته شده است.

^۱) Creativity test

مجموع نمرات کسب شده در هر خرده‌آزمون، نمایانگر نمره آزمودنی در آن بخش است و مجموع نمرات آزمودنی در چهار خرده‌آزمون، نمره کلی خلاقیت او را نشان می‌دهد.

پایایی آزمون خلاقیت عابدی، با آزمون مجدد دانش‌آموزان مدارس راهنمایی تهران در سال ۱۳۶۳ در چهار بخش آزمون به این ترتیب به دست آمد: ضریب پایایی بخش سیالی ۰/۸۵، ابتکار ۰/۸۲، بسط ۰/۸۰ و انعطاف‌پذیری ۰/۸۴ (عابدی، ۱۳۷۲). ضریب همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ برای خرده‌آزمون‌های سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و بسط روی ۲۲۷۰ دانش‌آموز اسپانیایی به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۶۶، ۰/۶۱، ۰/۶۱ به دست آمد (آزمندی، ویلا و عابدی، ۱۹۹۶). ضریب پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ برای خرده‌آزمون‌های سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و بسط در این پژوهش روی ۲۰۶ دانش‌آموز دبیرستانی شهر تهران به ترتیب ۰/۶۶، ۰/۵۹، ۰/۷۲، ۰/۶۵ به دست آمد. عابدی (۱۳۷۲) با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی، نشان داد که این آزمون از اعتبار هم‌زمان قابل قبولی برخوردار است. روایی آزمون در این پژوهش از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. درصد کل واریانس تعیین شده سازه خلاقیت به وسیله چهار مؤلفه (سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف‌پذیری) نزدیک به ۲۵٪ درصد است. این شاخص نشان‌دهنده روایی نسبتاً قابل قبول ابزاری است که در این تحقیق به کار رفته است.

روش اجرا

برای اجرای پرسشنامه نیاز به دوقلوهای همسان و ناهمسان بود که با مراجعه به انجمن دوقلو و چندقلوهای پارسی و دادن فراخوان در بیش از پنج نوبت، تعدادی از دوقلوه‌ها در محل انجمن حاضر شدند و اقدام به تکمیل پرسشنامه‌ها کردند و دسترسی به سایر دانش‌آموزان و خواهر و برادران در مدارس صورت گرفت.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، متناسب با متغیرهای مورد مطالعه و نوع داده‌های جمع‌آوری شده، به منظور توصیف آنان از شاخص‌های میانگین، انحراف معیار و شاخص توزیع استفاده شد. در مرحله تحلیل آماری، با توجه به ماهیت مقیاس اندازه‌گیری و فرضیه‌های تحقیق برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون و t گروه‌های مستقل و رگرسیون خطی ساده استفاده شد.

در جدول (۱) شاخص‌های توصیفی پراکندگی و توزیع در کل گروه نمونه آورده شده است.

جدول (۱) خلاصه شاخص‌های آماری مربوط به نمرات تمامی شرکت‌کنندگان در کل گروه‌ها

متغیر	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
خلاقیت	سیالی	۵۱/۸۵	۴/۷۲۸	-۰/۰۸۵	-۰/۱۵۳
	بسط	۲۳/۳۹	۳/۳۲۵	۰/۰۳۷	-۰/۵۵۶
	ابتکار	۳۶/۳۲	۴/۶۹۴	۰/۰۱۰	-۰/۶۴۴
	انعطاف‌پذیری	۲۷/۲۱	۳/۲۹۲	-۰/۵۶۷	-۰/۱۸۲
	کل	۱۳۸/۷۷	۱۲/۸۵۸	۰/۰۶۹	-۰/۳۸۵

در جدول بالا توزیع نمرات شرکت‌کنندگان در چهار گروه دوقلوهای همسان، دوقلوهای ناهمسان، خواهر و برادرها و دانش‌آموزان غیرخویشاوند در متغیر خلاقیت (۴ مؤلفه سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف‌پذیری)، شاخص‌های مختلف توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و شاخص‌های کجی و کشیدگی نشان داده شده است. توزیع نمرات در چهار گروه در متغیر اندازه‌گیری شده، چون شاخص‌های کجی و کشیدگی بین +۱ و -۱ قرار دارد، بنابراین می‌توان گفت که توزیع نمرات به توزیع نرمال میل دارد.

برای آزمون توزیع نرمال بودن داده‌های کل خلاقیت از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد، که نتایج آن در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲) خلاصه آزمون فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها

متغیر	گروه	کولموگروف-اسمیرنوف	سطح معناداری
خلاقیت	دوقلوهای همسان	۰/۹۳۸	۰/۳۴۲
	دوقلوهای ناهمسان	۰/۵۸۸	۰/۸۸۰
	خواهر و برادرها	۰/۶۰۰	۰/۸۶۵
	دانش‌آموزان غیرخویشاوند	۰/۶۸۴	۰/۷۳۸

بر اساس اطلاعات جدول (۲) در خصوص نرمال بودن توزیع داده‌ها، سطح معناداری در این آزمون برای تمام گروه‌ها بالاتر از ۰/۰۵ است. بنابراین با اطمینان بالایی می‌توان گفت داده‌ها به صورت نرمال توزیع شده‌اند.

فرضیه اول

بین وراثت و خلاقیت رابطه وجود دارد.

جدول (۳) عوامل بین آزمودنی‌ها

تعداد	گروه‌ها
۱۶	دوقلو همسان (جفت اول)
۱۶	دوقلو همسان (جفت دوم)

جدول (۴) خلاصه آزمون همبستگی پیرسون مربوط به گروه دوقلوهای همسان

گروه	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی‌دار
دوقلو همسان	۳۲	۰/۶۰۷	۰/۰۱۳

بر اساس اطلاعات جدول بالا ضریب همبستگی بین دوقلوهای همسان، برابر است با ۰/۶۰ که در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است. این مقدار نشان‌دهنده همبستگی مثبت بین نمرات خلاقیت دوقلوهای همسان است.

برازش مدل رگرسیونی

برای بررسی و ارائه مدل بین خلاقیت جفت اول دوقلوهای همسان (Y) و جفت دوم دوقلوهای همسان (X) پس از بررسی شاخص‌های مدل که در جدول زیر آمده است به ارائه مدل پرداخته می‌شود.

جدول (۵) همبستگی بین نمرات جفت اول و دوم دوقلوهای همسان

خطای معیار	ضریب اصلاح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۷/۲۱۲۳	۰/۳۲۳	۰/۳۶۸	۰/۶۰۷

همبستگی بین نمرات خلاقیت دوقلوهای همسان برابر است با ۰/۶۰۷ و ضریب تعیین به‌دست آمده ۰/۳۶۸ و این مقدار نشان می‌دهد که ۳۷ درصد تغییرات در نمره خلاقیت در جفت دوم توسط نمره خلاقیت جفت اول تبیین می‌شود.

در جدول زیر معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول (۶) آزمون F (آنالیز واریانس) برای معنی‌دار بودن رگرسیون

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مجموع مربعات	آماره F	Sig
رگرسیون	۴۱۳/۵۹۳	۱	۴۱۳/۵۹۳	۸/۱۵۱	۰/۰۱۳
باقی‌مانده	۷۱۰/۳۴۵	۱۴	۵۰/۷۳۹		
کل	۱۱۲۳/۹۳۸	۱۵			

با توجه به جدول فوق سطح معنی‌داری محاسبه شده برای این آماره برابر است با ۰/۰۱۳ و نشان از معنی‌دار بودن مدل رگرسیون است. در واقع این مدل می‌تواند به‌طور مناسب تغییرات نمره خلاقیت جفت دوم را براساس جفت اول را تبیین کند. بنابراین مدل رگرسیونی خطی برآورد شده مورد قبول است.

جدول (۷) معنی‌دار بودن ضرایب رگرسیونی جفت اول و دوم دوقلوهای همسان

مدل	ضریب	ضریب استاندارد	T	Sig.
غیراستاندارد				
	B	Std.Error	Beta	
مقدار ثابت	۶۱/۶۸۰	۲۶/۶۳۸	-	۲/۳۱۶
جفت همسان اول	۰/۵۵۵	۰/۱۹۴	۰/۶۰۷	۲/۸۵۵

معادله رگرسیونی را می‌توان با استفاده از ستون ضرایب استاندارد نشده به شرح زیر محاسبه کرد
نمره خلاقیت جفت همسان اول $(۰/۵۵۵) + ۶۱/۶۸۰ =$ نمره خلاقیت جفت همسان دوم
می‌توان گفت با ارتقای یک واحد نمره دوقلو همسان جفت اول، ۰/۵۵۵ واحد انحراف معیار، نمره خلاقیت دوقلو همسان جفت دوم ارتقاء پیدا خواهد کرد، در نتیجه ارتباط مثبت دارند. آزمون t مربوط به ضرایب رگرسیون نیز در این جدول برای دوقلو همسان جفت اول نشان داده شده است که این مقدار برابر است با ۲/۸۵۵ که در سطح اطمینان ۰/۰۵ معنی‌دار است.

جدول (۸) عوامل بین آزمودنی‌ها

تعداد	گروه‌ها
۱۶	دوقلو ناهمسان (جفت اول)
۱۶	دوقلو ناهمسان (جفت دوم)

جدول (۸) خلاصه آزمون همبستگی پیرسون مربوط به گروه دوقلوهای ناهمسان

گروه	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی‌دار
دوقلو ناهمسان	۳۲	-۰/۵۲۳	۰/۰۳۸

بر اساس اطلاعات جدول بالا ضریب همبستگی بین دوقلوهای ناهمسان، برابر است با $-0/523$ که در سطح $0/05$ معنی‌دار است. این مقدار نشان دهنده همبستگی منفی بین دوقلوهای ناهمسان است.

برازش مدل رگرسیونی

برای بررسی و ارائه مدل بین نمرات خلاقیت، جفت اول دو قلوهای ناهمسان (Y) و جفت دوم دوقلوهای ناهمسان (X) پس از بررسی شاخص‌های مدل که در جدول زیر آمده است به ارائه مدل پرداخته شده است.

جدول (۹) همبستگی بین نمرات خلاقیت در جفت اول و دوم دوقلوهای ناهمسان

خطای معیار	ضریب اصلاح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۱۰/۶۸۶	۰/۲۲۲	۰/۲۷۴	-۰/۵۲۳

همبستگی بین نمرات خلاقیت دوقلوهای ناهمسان برابر است با $0/52$ و ضریب تعیین به دست $0/274$ آمده و این مقدار نشان می‌دهد که ۲۷ درصد تغییرات در نمره خلاقیت در جفت دوم توسط نمره خلاقیت جفت اول تبیین می‌شود. در جدول زیر معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول (۱۰) آزمون F (آنالیز واریانس) برای معنی‌دار بودن رگرسیون

Sig	آماره F	میانگین مجموع مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	مدل
۰/۰۳۸	۵/۲۷۴	۶۰۲/۲۱۲	۱	۶۰۲/۲۱۲	رگرسیون
		۱۱۴/۱۹۵	۱۴	۱۵۹۸/۷۲۶	باقی‌مانده
			۱۵	۲۲۰۰/۹۳۸	کل

با توجه به جدول (۱۰) سطح معنی‌داری محاسبه شده برای این آماره برابر است با ۰/۰۳۸ و نشان از معنی‌دار بودن رگرسیون دارد. بنابراین مدل رگرسیونی خطی برآورد شده مورد قبول است.

جدول (۱۱) معنی‌دار بودن ضرایب رگرسیونی جفت اول و دوم دوقلوهای ناهمسان

مدل	ضریب غیراستاندارد		T	Sig.
	B	Std.Error		
مقدار ثابت	۲۱۷/۲۷۴	۳۸/۰۷۱	-	۵/۷۰۷
دوقلوهای ناهمسان جفت اول	-۰/۶۴۲	۰/۲۸۰	-۰/۵۲۳	۰/۰۳۸

معادله رگرسیونی را می‌توان با استفاده از ستون ضرایب استاندارد نشده به شرح زیر محاسبه کرد.

نمره خلاقیت جفت اول ناهمسان $(-۰/۶۴۲) + ۲۱۷/۲۷۴ =$ نمره خلاقیت جفت دوم ناهمسان می‌توان گفت با ارتقای یک واحد نمره دوقلو ناهمسان جفت اول، $-۰/۶۴۲$ واحد انحراف معیار، نمره خلاقیت دوقلو ناهمسان جفت دوم کاهش پیدا خواهد کرد، در نتیجه ارتباط منفی دارند. آزمون t مربوط به ضرایب رگرسیون نیز در این جدول برای دوقلو ناهمسان جفت اول نشان داده شده است که این مقدار برابر است با $-۲/۲۹۶$ که در سطح اطمینان $۰/۰۵$ معنی‌دار است. براساس فرمول مقایسه ضریب همبستگی (شریفی و نجفی زند، ۱۳۸۸)، چون قدر مطلق Z محاسبه شده ($۴/۹۱۱$) از اندازه Z در سطح آلفای $۰/۰۵$ ($۱/۹۶$) بزرگ‌تر است، پس فرض صفر رد می‌شود. بنابراین، رابطه بین خلاقیت در دوقلوهای همسان و ناهمسان یکسان نیست. باتوجه به داده‌های به‌دست آمده، شواهد برای پذیرش فرضیه اول کافی نیست. با توجه به وجود همبستگی بین گروه اول و دوم دوقلوهای همسان که زن‌های یکسانی دارند می‌توان نتیجه گرفت که بین وراثت و خلاقیت رابطه مثبت وجود دارد اما به دلیل یکسان بودن محیط دوقلوهای همسان، ما برای تعیین سهم وراثت به دوقلوهای همسانی نیاز داریم که در دو محیط متفاوت پرورش یافته‌اند که متأسفانه این نمونه در دسترس نبود.

فرضیه دوم: بین محیط و خلاقیت رابطه وجود دارد.

جدول (۱۲) عوامل بین آزمودنی‌ها

تعداد	گروه‌ها
۵۵	دانش‌آموزان غیرخویشاوند (گروه اول)
۵۵	دانش‌آموزان غیرخویشاوند (گروه دوم)

جدول (۱۳) خلاصه آزمون همبستگی پیرسون مربوط به گروه دانش‌آموزان غیرخویشاوند

گروه	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی‌دار
دانش‌آموزان غیرخویشاوند	۱۱۰	۰/۱۱۰	۰/۴۲۳

بر اساس اطلاعات جدول (۱۳) بین نمره خلاقیت دانش‌آموزان غیرخویشاوند، همبستگی معنی‌دار نیست.

جدول (۱۴): خلاصه آزمون لون (برابری واریانس‌ها گروه دانش‌آموزان غیرخویشاوند)

گروه	F	Sig.
دانش‌آموزان غیرخویشاوند	۳/۳۹۲	۰/۰۶۸

با توجه به میزان ($p > 0/05$) فرض همگنی واریانس‌ها در این گروه پذیرفته می‌شود.

جدول (۱۵) خلاصه نتایج آزمون t گروه‌های مستقل

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	T	Sig.
خلاقیت	گروه اول	۵۵	۱۳۵/۳۶	۱۰/۳۸۹	۱۰۸	-۳/۹۵۹	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۵۵	۱۴۴/۲۷	۱۳/۰۶۰			

باتوجه به مقدار t محاسبه شده (-۳/۹۵۹) و سطح معنی‌دار (۰/۰۰۱) با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان فرض صفر را رد کرد ($p < 0/05$). به عبارت دیگر، بین میانگین نمره خلاقیت در گروه اول و دوم دانش‌آموزان غیرخویشاوند تفاوت معنی‌دار است. به عبارت دیگر به علت تفاوت در وراثت و محیط این افراد معنی‌دار بودن میانگین در این گروه انتظار می‌رفت.

جدول (۱۶) عوامل بین‌آزمودنی‌ها

تعداد	گروه‌ها
۱۶	خواهر و برادرها (جفت اول)
۱۶	خواهر و برادرها (جفت دوم)

جدول (۱۷) خلاصه آزمون همبستگی پیرسون مربوط به گروه خواهر و برادرها

گروه	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی‌دار
خواهر و برادر	۳۲	۰/۲۵۳	۰/۳۴۴

بر اساس اطلاعات جدول بالا و با توجه به ($p > 0/05$) همبستگی بین نمره خلاقیت خواهر و برادرها معنی‌دار نیست.

جدول (۱۸) خلاصه آزمون لون (برابری واریانس‌ها گروه خواهر و برادرها)

گروه	F	Sig.
خواهر و برادرها	۰/۰۳۷	۰/۸۴۸

با توجه به میزان ($p > 0/05$) فرض همگنی واریانس‌ها در این گروه پذیرفته می‌شود.

جدول (۱۹) خلاصه نتایج آزمون t گروه‌های مستقل

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	T	Sig.
خلاقیت	جفت اول	۱۶	۱۴۲/۵۶	۱۷/۳۹۷	۳۰	۲/۰۹۵	۰/۰۴۵
	جفت دوم	۱۶	۱۳۰/۳۸	۱۵/۴۴۸			

باتوجه به مقدار t محاسبه شده (۲/۰۹۵) و سطح معنی‌دار (۰/۰۴۵) فرض صفر را رد می‌شود ($p < 0/05$). به عبارت دیگر، بین میانگین نمره خلاقیت در جفت اول و دوم خواهر و برادرها، تفاوت معنی‌دار است.

جدول (۲۰) عوامل بین آزمودنی‌ها

تعداد	گروه‌ها
۱۶	دوقلوهای ناهمسان (جفت اول)
۱۶	دوقلوهای ناهمسان (جفت دوم)

جدول (۲۱) خلاصه آزمون همبستگی پیرسون مربوط به گروه دوقلوهای ناهمسان

گروه	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
دوقلو ناهمسان	۳۲	-۰/۵۲۳	۰/۰۳۸

بر اساس اطلاعات جدول بالا ضریب همبستگی بین دوقلوهای همسان، برابر است با $0/523-$ که در سطح $0/05$ معنی‌دار است. این مقدار نشان‌دهنده همبستگی منفی بین دوقلوهای ناهمسان است.

جدول (۲۲) خلاصه آزمون لون (برابری واریانس‌ها گروه دوقلوهای ناهمسان)

Sig.	F	گروه
0/726	0/125	دوقلوهای ناهمسان

با توجه به میزان ($p > 0/05$) فرض همگنی واریانس‌ها در این گروه پذیرفته می‌شود.

جدول (۲۳) خلاصه نتایج آزمون t گروه‌های مستقل

Sig.	T	درجه آزادی	انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	متغیر
0/580	-0/559	30	11/238	131/81	16	جفت اول	خلاقیت
			11/521	134/06	16	جفت دوم	

با توجه به مقدار t محاسبه شده ($-0/559$) و سطح معنی‌دار ($0/580$) می‌توان فرض صفر را تأیید کرد ($p > 0/05$). به عبارت دیگر، بین میانگین نمره خلاقیت در جفت اول و دوم دوقلوهای ناهمسان تفاوت معنی‌دار نیست.

بنابراین، شواهد برای پذیرش فرضیه دوم کافی است. با توجه به عدم همبستگی بین گروه اول و دوم دانش‌آموزان غیرخویشاوند و عدم همبستگی در گروه خواهر و برادرها علی‌رغم اشتراک در وراثت به میزان 50% و وجود تفاوت معنی‌دار بین میانگین نمرات خلاقیت در خواهر و برادرها، و وجود همبستگی منفی بین نمره خلاقیت دوقلوهای ناهمسان علی‌رغم اشتراک در وراثت به میزان 50% و عدم تفاوت معنی‌دار بین میانگین نمرات خلاقیت در این گروه می‌توان فرضیه دوم را به نوعی تأیید کرد و بیان داشت که بین محیط و خلاقیت رابطه مثبت وجود دارد. البته برای تبیین بهتر و دقیق‌تر این فرضیه، ما نیاز به دوقلوهای همسانی داشتیم که در دو محیط جداگانه پرورش یافته‌اند که متأسفانه آماری از این افراد در کشور ما موجود نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه اول: بین وراثت و خلاقیت رابطه وجود دارد.

با توجه به یافته‌های به دست آمده که میزان همبستگی نمره خلاقیت دوقلوهای همسان را برابر با $0/607$ نشان داده است و مقدار ضریب تعیین برای دوقلوهای همسان را برابر با 37 درصد نشان داده است (به عبارت دیگر 37 درصد از تغییرات در نمره خلاقیت جفت دوم دوقلوی همسان توسط نمره خلاقیت جفت اول دوقلوی همسان تبیین می‌شود) و میزان ضریب همبستگی بین نمرات خلاقیت جفت اول و دوم دوقلوهای ناهمسان را برابر با $0/523$ - نشان داده است و مقدار ضریب تعیین برای دوقلوهای ناهمسان را برابر با 27 درصد نشان داده است (به عبارت دیگر 27 درصد از تغییرات در نمره خلاقیت جفت دوم دوقلوی ناهمسان توسط نمره خلاقیت جفت اول دوقلوی ناهمسان تبیین می‌شود)، فرضیه اول به نوعی تأیید می‌شود. به عبارت دیگر بخشی از این همبستگی مربوط به وراثت است. همچنین وجود تفاوت در میزان همبستگی در دوقلوهای همسان و ناهمسان می‌تواند نقش وراثت را تبیین کند. در واقع با توجه به وجود همبستگی بین گروه اول و دوم دوقلوهای همسان که ژن‌های یکسانی دارند می‌توان نتیجه گرفت که بین وراثت و خلاقیت رابطه مثبت وجود دارد اما به دلیل یکسان بودن محیط دوقلوهای همسان، ما برای تعیین سهم وراثت به دوقلوهای همسانی نیاز داریم که در دو محیط متفاوت پرورش یافته‌اند که متأسفانه این نمونه در دسترس نبود. و همچنین با توجه به اینکه بین دوقلوهای همسان نسبت به دوقلوهای ناهمسان همبستگی مثبت و بیشتری وجود دارد می‌توان نتیجه گرفت که بین وراثت و خلاقیت رابطه مثبت وجود دارد. اما همبستگی معکوس در دوقلوهای ناهمسان فرضیه اول ما را تأیید نمی‌کند. که این عدم همبستگی می‌تواند ناشی از نمونه کم و یا تفاوت محیط برای دوقلوهای ناهمسان باشد. البته این عدم همبستگی ممکن است به علت تفاوت جنسیت در دوقلوهای ناهمسان نیز باشد. و این نتیجه با پژوهش‌های کارسون، 2011 ؛ روتر و دیگران، 2005 ؛ مور و دیگران، 2009 ؛ سایمونوا و دیگران، 2005 ؛ که به نوعی عوامل زیستی و وراثتی را در خلاقیت مؤثر می‌دانند، هم سو است. در واقع بخشی از خلاقیت جنبه وراثتی دارد که در تعامل با محیط می‌تواند رشد یافته و یا توسط عوامل محیطی سرکوب شود.

فرضیه دوم: بین محیط و خلاقیت رابطه وجود دارد.

با توجه به یافته‌های به دست آمده در این پژوهش که عدم همبستگی را بین دانش‌آموزان غیرخویشاوند نشان می‌دهد و مقدار t را برابر با $3/959$ - نشان داده است (به عبارت دیگر بین میانگین نمرات خلاقیت در دو گروه دانش‌آموزان غیرخویشاوند، تفاوت معنی‌دار وجود دارد) و همچنین عدم همبستگی را بین نمرات خلاقیت در گروه خواهر و برادرها، علی‌رغم اشتراک 50% درصد ژن‌ها نشان می‌دهد و اطلاعاتی که حاکی از وجود تفاوت معنی‌دار بین میانگین نمرات خلاقیت

در خواهر و برادران است، می‌توان این عدم همبستگی و معنی‌دار بودن میانگین‌ها را ناشی از تفاوت در محیط خواهر و برادرها دانست. همچنین داده‌های موجود میزان همبستگی نمرات خلاقیت دوقلوهای ناهمسان را ۰/۵۲۳- نشان می‌دهد. و با توجه به یافته‌ها که مقدار t را برابر با ۰/۵۵۹- نشان داده است در واقع بین میانگین نمرات خلاقیت در دوقلوهای ناهمسان تفاوت معناداری وجود ندارد. که این عدم تفاوت ممکن است ناشی از محیط نسبتاً یکسان (از جمله محیط خانوادگی و شرایط اجتماعی) دوقلوهای ناهمسان باشد. بنابراین فرضیه دوم تأیید می‌شود. و این نتیجه با پژوهش‌های میدو و پرنز، ۱۹۵۹؛ هایق، ۲۰۰۳؛ سوزافیلیت، رنزولی و وستبرگ، ۲۰۰۲؛ آمابیل، ۱۹۸۹؛ میرلوحی، مولوی و آتش‌پور، ۱۳۸۶؛ مقامی، ۱۳۸۶؛ احمدی، ۱۳۸۴؛ شکوهی‌نژاد، ۱۳۸۰ و جاویدی، ۱۳۷۹؛ که به نقش محیط توجه دارند، همسو است.

منابع

- احمدی، سعید. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر روش تدریس حل مسئله بر پرورش خلاقیت فراگیران پسر پایه پنجم ابتدایی شهرستان اسلام‌آباد غرب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- اسبورن، الکس.اس. (۱۳۷۷). پرورش استعداد همگانی/ابداع و خلاقیت؛ ترجمه حسن قاسم‌زاده. تهران: نشر دنیای نو.
- بودو، آلن. (۱۳۵۸). خلاقیت در آموزشگاه؛ ترجمه علی خان‌زاده. تهران: نشر شرکت سهامی چهر.
- پیرخانی، علیرضا. (۱۳۹۱). ارتباط مؤلفه‌های فراشناختی خلاقیت با سلامت‌روان در دانشجویان. *دوفصلنامه علمی- پژوهشی شناخت اجتماعی*. ۱(۲).
- پیرخانی، علیرضا؛ برجعلی، احمد؛ دلاور، علی و اسکندری، حسین. (۱۳۸۸). تأثیر آموزش خلاقیت بر مؤلفه‌های فراشناختی تفکر خلاق دانشجویان. *فصلنامه رهبری و مدیریت آموزش*. ۳(۲).
- تسیح‌سازان، رضا. (۱۳۸۰). روانشناسی رشد خلاقیت و ارتباط آن با شخصیت و هوش. *فصلنامه رهیافت*. شماره ۲۶.
- جاویدی کلاته جعفرآبادی، طاهره. (۱۳۷۲). *رابطه جو عاطفی خانواده با خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- جیلی آده، پریچهر و سبحانی، عبدالرضا. (۱۳۹۱). تأثیر به‌کارگیری روش‌های تدریس خلاق بر خلاقیت دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی استان گلستان در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۹۱. *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*. ۲(۲).
- چراغ چشم، عباس. (۱۳۸۶). بررسی شیوه‌های تدریس مبتنی بر تکنیک‌های خلاقیت در آموزش و یادگیری دانش‌آموزان. *دوفصلنامه تربیت اسلامی*. ۳(۵).
- حسینی، افضل السادات. (۱۳۹۳). *ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن*. مشهد: نشر آستان قدس رضوی.
- شریفی، حسن پاشا و شریفی، نسترن. (۱۳۹۴). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: نشر سخن.
- شکوهی‌نژاد، نغمه. (۱۳۸۰). *مقایسه شیوه‌های آموزشی (کودک محور و مربی محور) در بروز خلاقیت کودکان پیش دبستانی ۵-۶ سال شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه الزهرا.

- قاسم‌زاده، حسن. (۱۳۷۵). برنامه‌ریزی آموزشی جهت تفکر و یادگیری خلاق. *فصلنامه پژوهش و مهندسی*. ۱(۴).
- عابدی، جمال. (۱۳۷۲). خلاقیت و شیوه‌های نو در اندازه‌گیری آن. *فصلنامه پژوهش‌های روانشناختی*. ۲(۲).
- کراس، شل. (۱۳۷۲). آموزش رفتار خلاق و استعداد‌های درخشان در دانش‌آموزان؛ ترجمه مجتبی جوادیان. مشهد: نشر آستان قدس رضوی.
- منطقی، مرتضی. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش خلاقیت بر دانش‌آموزان پیش دبستانی و دبستانی. *فصلنامه پژوهش‌های برنامه‌درسی*. ۲(۱).
- مقامی، حمیدرضا. (۱۳۸۶). تأثیر روش آموزش مسئله‌محور بر افزایش خلاقیت دانش‌آموزان پایه دوم راهنمایی شهر دلیجان. *فصلنامه تربیتی*. شماره ۹.
- میرلوحی، فخری السادات؛ مولوی، حسین و آتش‌پور، سید حمید. (۱۳۸۶). رابطه بین جو عاطفی خانواده و خلاقیت دانش‌آموزان کلاس چهارم و پنجم دبستان شهر اصفهان. *فصلنامه دانش و پژوهش در روانشناسی*. شماره ۳۱.

References

- Amabile T. M. (1989). Personality Processes and Individual Differences. *Journal of Personality and Social Psychology*. 45(2).
- Andereasen, N.C. (1987). Creativity and mental illness: prevalence rates in writers and their first degree relatives. *American journal of psychiatry*. 144,1288-1298.
- Carson, Shelley (2011). Creativity and Psychopathology: A Shared-vulnerability model. *canadian Journal of psychiatry*. 53(3), 144-153.
- Haigh, M. (2003). Enhancing creativity through investigative practical work in science. Paper presented at the association of research in education 2003 conference. Available at: [http://www.aure-
edu.au/03pap/haio3263.pdf](http://www.aure-
edu.au/03pap/haio3263.pdf).
- Hosing, H. (2006). A synthetic analysis of effectiveness of single components and packages in creativity training programs. *Creativity research journal*. 18(4), 435-446.

- Koh. (2006). Reviewing the link between creativity and madness a postmodern perspective. *eds cational research and reviews*. 1(7).
- Meadow, A. & Parnes, S. (1959). evaluation of training in creative problem solving. *Journal of applied psychology*. 43(3),: 189-194.
- Moore, D.W. ;Bhadelia, R.A. ;Billingsm, R. L. ;Fulwiler, C. Heilman, K.M. ;Rood, K.M.J. etal. (2009). Hemispheric connectivity and thevisual- spatial divergent-thinking component of creativity. *Journal brain and cognition*. 70, 267-272.
- Nettle, D. (2006). Schizotype and mental health amongst poets. Visual artists and mattematicians. *Journal of research in personality*. Vol 40.
- Reuter, M. ;Panksepp, J. ;Schnabel, N. ;Kellerhoff, N. ;Kempel, P. & Hennig. J. (2005). Personality and biological markers of creativity. *Eur+98opean journal of personality*. 19, 83-95.
- Simeonova, D.I. ;Charg, K.D. ;Strong, C. & Kethr, T.A. (2005). Creativity in familiar bipolar. *journal of psychiatres*. 36, 623-631.
- Souza, F. ;Renzuli, D. & Westberg, J. (2002). Effects of a creativity training program on divergent thinking abilities and self-concept in monolingual and bilingual classrooms. *Creativity research journal*. 14, 373-386.
- Torrance.E.P. (1974). *Norms-technical manual Torrance test of creative thinking*. Minisota UN press.

سنجش رضایت زناشویی بر اساس تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود

Assessment of marital satisfaction based on resilience and self differentiation

آیدا عبادپور^۱، سوسن صابر^۲

Abstract

Aim: The marriage and marital relation satisfaction play an important role in the normal marital relationships. Important factors which have been noted and have a great impact on marital life are resilience and self-differentiation. This study aims to predict marital satisfaction in married women based on resilience and self-differentiation.

The methodology of study is descriptive correlational type, and its statistic population includes all women who refereed to Sorosh, Sajad, Zaeem and Tarannom Zendegi counseling centers in the fall of 2014 in Tehran. 200 women who had inclusion criteria to refer to this center selected randomly using sampling techniques and answered to Asode, Khalili and

چکیده

هدف: احساس رضایت از ازدواج و رابطه زناشویی نقش مهمی را در میزان کارکردهای بهنجار خانواده ایفا می‌کند. از عوامل مهمی که در سال‌های اخیر به آن توجه شده است و بر زندگی زناشویی زوجین تأثیر به‌سزایی دارد، تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود است. هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی رضایت زناشویی بر اساس تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود در زنان متأهل بود.

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری پژوهش شامل تمام زنان مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره سروش، سجاد، زعیم و ترنم زندگی در شهر تهران در پاییز سال ۱۳۹۴ بود. با استفاده از روش نمونه‌برداری تصادفی ۲۰۰ نفر از این زنان که ملاک‌های ورود به پژوهش را داشتند، انتخاب شدند و به پرسش‌نامه رضایت زناشویی

^۱دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

^۲استادیار دانشکده روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

Lavasani Marital Satisfaction Inventory (2010), Skowron & Schmitt Differentiation of Self Inventory (2003) and Connor-Davidson Resilience Scale (2003). Multiple regression is applied to analyze the data.

Results: The results showed that resilience ($\beta=0.320$, $P<0.05$) and self-differentiation ($\beta=0.092$, $P<0.05$) are the predictors of marital satisfaction.

Conclusion: Resilience and self-differentiation are important personal factors that can affect marital satisfaction in women. So, this may cause women to involve in lower physical and mental health and explain gender differences in this domain. However, more studies are essential to validate these results.

Keywords: marital satisfaction, resilience, self-differentiation

آسوده، خلیلی و لواسانی (۱۳۸۹)، پرسش‌نامه تمایز یافتگی خود اسکورن و اسمیت (۲۰۰۳) و مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون (۲۰۰۳) پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از روش رگرسیون چندمتغیری تحلیل شد.

یافته‌ها: نتایج تحلیلی نشان داد تاب‌آوری ($\beta=0.320$, $P<0.05$) و تمایز یافتگی خود ($\beta=0.092$, $P<0.05$) پیش‌بینی‌کننده رضایت زناشویی هستند.

استنتاج: تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود از جمله عوامل فردی هستند که می‌توانند رضایت زناشویی در زنان را تحت تأثیر قرار دهند. از این رو ممکن است زنان به واسطه این متغیرها سلامت جسمانی و روانی پایین‌تری را نیز تجربه کنند و ممکن است تفاوت‌های جنسیتی در این زمینه را تبیین کنند؛ اگرچه پژوهش‌های بیشتری در این زمینه لازم است.

کلیدواژه‌ها: تاب‌آوری، تمایز یافتگی خود، رضایت زناشویی

مقدمه

اصطلاح کیفیت زناشویی^۱ اصطلاحی عمومی و کلی است که سه مفهوم ۱. رضایت زناشویی؛ ۲. شادکامی زناشویی^۲ و ۳. سازگاری زناشویی را در برمی‌گیرد (حمیدی، منشنی و دوکانه‌ای فرد، ۲۰۱۳). احساس رضایت از ازدواج و رابطه زناشویی نقش مهمی را در میزان کارکردهای بهنجار خانواده ایفا می‌کند. با وجود چالش‌هایی که بر سر معنا و سنجش رضایت زناشویی وجود دارد،

¹. Marital quality

². marital happiness

³. Hamidi, Manshaee, & Dokanheei fard

اصطلاح رضایت زناشویی با اصطلاحات دیگر، نظیر سازگاری، شادمانی و به عنوان شاخصی برای بررسی کیفیت زندگی زناشویی به طور جایگزین به کار رفته است (سیف‌الدینی، ۲۰۱۲). خانواده مهم‌ترین واحد جامعه است. ازدواج به این دلیل که ساختار اولیه را برای ایجاد رابطه خانوادگی و پرورش نسل آینده فراهم می‌کند، مهم‌ترین و اساسی‌ترین رابطه انسانی توصیف شده است. شواهد نشان می‌دهند بیش از ۹۰ درصد از جمعیت جهان دست‌کم یک‌بار ازدواج می‌کنند. در حالی که ازدواج رابطه‌ای بسیار مطلوب به نظر می‌رسد، آمارها نشان می‌دهد که رضایت زناشویی^۱ امری نیست که به راحتی قابل دستیابی باشد. بنابراین میزان رضایت زناشویی از عوامل مهمی است که به طور کلی خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جوآنمرد و محمدی‌قره‌قلو^۲، ۲۰۱۳). دستیابی به جامعه امن به خانواده سالم نیاز دارد و خانواده سالم را در صورتی می‌توان به دست آورد که اعضای آن از سلامت روانی برخوردار باشند و ارتباط مطلوبی با یکدیگر برقرار کنند. بنابراین، اگر اعضای خانواده و روابط آن‌ها سالم و استوار باشد، اثرات مثبتی بر جامعه خواهد داشت. مهم‌ترین مسئله در ازدواج و تشکیل خانواده، آرامش است که توسط افراد به دست می‌آید (شاکر، حشمتی و پور رحیمی^۳، ۲۰۱۰). رضایت زناشویی از عوامل مؤثر در تداوم زندگی موفق، سالم و شاد محسوب می‌شود. همچنین با توجه به اهمیت کارکرد متعادل خانواده و جلوگیری از متلاشی شدن آن، شناخت عوامل مرتبط با رضایت زناشویی که پایه استحکام بخش زندگی خانوادگی است، ضروری به نظر می‌رسد. رضایت زناشویی فرایندی است که در طول زندگی زوجین به وجود می‌آید؛ زیرا لازمه آن انطباق سلیقه‌ها، شناخت ویژگی‌های شخصیتی، ایجاد قواعد رفتاری و شکل‌گیری الگوهای مرادده‌ای است. زوجینی که از نوع و سطح روابطشان راضی‌اند، توافق زیادی با یکدیگر دارند و زمان و مسائل مالی خودشان را به خوبی برنامه‌ریزی می‌کنند (آسفیچی تیموری، لوانسانی، بخشایش، ۲۰۱۳). مطلوبیت زندگی، رضایت از زندگی و کیفیت و درجه سازگاری زناشویی^۴ تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد که ارزیابی آن بخشی از ادبیات مشاوره ازدواج و خانواده را تشکیل می‌دهد (شاکر و همکاران، ۲۰۱۰). برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که رضایت از زندگی زناشویی پیامدهایی برای سلامت افراد دارد و افراد متأهل نسبت به افراد مجرد سلامت جسمانی و روانی بیشتری دارند. همین‌طور برخی از شواهد نشان داده است در این زمینه تفاوت‌های جنسیتی نمایان است و مردان سلامت بیشتری را نسبت به زنان تجربه می‌کنند (چانگ و کیم^۵، ۲۰۱۵). از این رو بررسی عوامل تأثیرگذار بر رضایت از زندگی زناشویی که احتمال دارد به پیامدهای منفی سلامت روان در زنان منجر شود، مهم است.

1. marital satisfaction

2. Javanmard & Mohammadi Garegozlo

3. Shaker, Heshmati, & Poor Rahimi

4. marital adjustment

5. Chung & Kim

از عوامل مهمی که در سال‌های اخیر به آن توجه شده است و بر رضایت زناشویی تأثیر دارد، تجارب اولیه فرد با والدین یا نوع رابطه هیجانی فرد با والدین خود در دوران کودکی است. برخی از پژوهش‌ها تلاش کرده‌اند به این سؤال پاسخ دهند که چگونه تجارب اولیه فرد در دوران کودکی می‌تواند وی را در بزرگسالی تحت تأثیر قرار دهد (بیرامی و دیگران، ۲۰۱۲). یکی از ویژگی‌های فردی که در اثر تجارب اولیه کودک-والد در بزرگسالی، تأثیر مهمی بر روابط بین فردی دارد، سطح تمایز یافتگی خود^۱ است. خانواده‌ها و دیگر گروه‌های اجتماعی تأثیر زیادی روی نحوه تفکر، احساس و رفتار افراد دارند. محیط و خانواده سطح تمایز یافتگی فرد را در کودکی تعیین می‌کنند. بوئن^۲ تمایز یافتگی خود را توانایی افراد در انعطاف پذیر بودن و عاقلانه عمل کردن به‌ویژه در رویارویی با اضطراب تعریف کرده است (نیکولز و شوارتز^۳، ۲۰۰۵؛ ترجمه دهقانی و همکاران، ۲۰۰۸). تمایز یافتگی خود فرآیند پدید آمدن فردی است که مرزهای «خود» او به خوبی و روشنی تعریف شده است (جانباز فریدونی، تبریزی و نوایی‌نژاد، ۲۰۰۸). سطح تمایز یافتگی فرد متقابلاً بر محیط و زندگی اجتماعی و آینده فرد و از جمله روابط زناشویی وی تأثیر می‌گذارد (نیکولز و شوارتز، ۲۰۰۵؛ ترجمه دهقانی و همکاران، ۲۰۰۸). گابینز، پروسا، بارتل-هرینگ^۴ (۲۰۱۰) نشان دادند که بین تمایز یافتگی و رضایت زناشویی در مردان و زنان رابطه وجود دارد. در پژوهش جمالی مطلق، فتحی آشتیانی، و سلیمانی^۵ (۲۰۱۳) کژکاری جنسی، تمایز یافتگی خود، و سبک‌های دلبستگی به‌طور معنی‌داری پیش‌بینی‌کننده رضایت زناشویی بودند.

تاب‌آوری نیز در بطن خانواده شکل می‌گیرد و پرورش می‌یابد. سبک‌های فرزندپروری سازگارانه والدین و تجارب کودکی، اثرات سازنده در پرورش مهارت تاب‌آوری دارد (فرهانی، احمدی و رجاتی^۶، ۲۰۱۵). در حالی که برخی از پژوهشگران، تاب‌آوری را پیامد یک سازه می‌بینند و آن را نداشتن مشکلات روان‌شناختی در پاسخ به رویدادهای آسیب‌زا می‌دانند، دیگران بیشتر روی فرایند تاب‌آوری تمرکز دارند که انطباق سریع با رویداد استرس‌زا را نشان می‌دهد. دیدگاه سومی نیز تاب‌آوری را به ویژگی‌های شخصیتی فرد ربط می‌دهد که به خوبی در مقابل رویدادها و فلاکت‌ها واکنش نشان می‌دهد (میستر^۷ و همکاران، ۲۰۱۵). تاب‌آوری در میان شاخص‌هایی قرار دارد که به سازگاری و عملکرد بهتر فرد در شرایط موقعیتی منفی کمک می‌کند (فرهانی و همکاران، ۲۰۱۵). نف و برودی^۸ (۲۰۱۱) دریافتند زوجین به استفاده از منابعی مانند تاب‌آوری در برابر حوادث

۱. differentiation of self

۲. Buen

۳. Nicholz & Schwartz

۴. Gubbins, Perosa & Bartle-Haring

۵. Jamali Motlagh, Fathi Ashtiyani & Soleimani

۶. Farahani, Ahmadi & Rajati

۷. Meister et al.

۸. Neff & Broady

استرس‌زای منفی اما کنترل‌پذیر زندگی نیاز دارند تا به خوبی از رضایت زناشویی خود حفاظت کنند.

در یک جمع‌بندی، با توجه به اهمیت دو ویژگی فردی تمایز یافتگی خود و تاب‌آوری که در دوران رشدی و در تعامل با والدین شکل می‌گیرند و تأثیر احتمالی آن بر رضایت زناشویی و از سویی تفاوت‌های جنسیتی و تجربه سلامت روان کمتر توسط زنان تحت تأثیر رضایت زناشویی، هدف پژوهش‌گر در این پژوهش بررسی عوامل تأثیرگذار بر رضایت زناشویی زنان و متعاقباً، پاسخ به این سؤال است که آیا می‌توان با بررسی این دو متغیر، میزان رضایت زناشویی و در نتیجه قوام و پایداری زندگی زناشویی را پیش‌بینی کرد؟

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی و جامعه مورد نظر در پژوهش حاضر، تمامی زنانی بودند که به مراکز مشاوره سروش، سجاد، زعیب و ترنم زندگی در پاییز ۱۳۹۴ مراجعه کرده بودند. از هر مرکز ۵۰ نفر به روش تصادفی ساده و با توجه به اینکه حداقل حجم نمونه برای پژوهش‌های رگرسیون ۲۰۰ نفر گزارش شده است (آستین و استیبرگ^۱، ۲۰۱۵) و پس از کسب رضایت آگاهانه (دلاور، ۱۳۹۰) انتخاب شدند. از جمله ملاک‌های دیگر ورود به پژوهش داشتن حداقل یک فرزند و زندگی مشترک حداقل به مدت ۵ سال بود.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه رضایت زناشویی^۲. در این پژوهش رضایت زناشویی با استفاده از فرم کوتاه پرسش‌نامه رضایتمندی زناشویی انریچ (۱۹۸۶) اندازه‌گیری شد. این مقیاس شامل ۱۱ خرده مقیاس رضایت زناشویی، مسائل شخصیتی، ارتباطات، حل تعارض، مدیریت مالی، فعالیت‌های اوقات فراغت، رابطه جنسی، فرزندان و فرزندپروری، خانواده و دوستان و ۴۷ ماده است. روش نمره‌گذاری از نوع مقیاس لیکرت (۵ درجه‌ای) است. این پرسشنامه برای هر یک از ماده‌ها پنج گزینه، (کاملاً موافقم، موافق، نه موافق و نه مخالف، مخالف، و کاملاً مخالفم) دارد است که به آن‌ها نمره ۵ تا ۱ تعلق می‌گیرد. برخی از سؤال‌ها نیز نمره‌گذاری معکوس دارند (پورمیدانی، نوری و شفتی، ۲۰۱۴). سلیمانیان (۱۹۹۴؛ نقل از پورمیدانی و همکاران، ۲۰۱۴) همسانی درونی آن را ۰/۹۵ و روایی همزمان آن را نیز ۰/۹۵ محاسبه کرد.

1. Austina & Steyerberg

2. Marital Satisfaction Inventory

پرسش‌نامه تمایز یافتگی خود^۱:

برای ارزیابی تمایز یافتگی خود از پرسش‌نامه تمایز یافتگی خود اسکورن و اسمیت^۲ (۲۰۰۳) استفاده شد. این ابزار شامل ۴۵ سؤال است که چهار خرده مقیاس «واکنش‌پذیری عاطفی»، «جایگاه من»، «گریز عاطفی» و «آمیختگی با دیگران» را در طیف لیکرت از (۱=هرگز، ۲=خیلی کم، ۳=کم، ۴=برخی اوقات، ۵=بیشتر اوقات و ۶=همیشه) ارزیابی می‌کنند. به جز سؤال‌های ۴-۷-۱۱-۱۵-۱۹-۲۳-۲۷-۳۱-۳۷-۴۱-۴۳ باقی سؤال‌ها به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود. بیشترین نمره واقعی ۲۷۶ است. نمره کمتر این پرسش‌نامه نشانه سطوح پایین‌تر تمایز یافتگی است. جهان بخشی و کلانترکوشه (۲۰۱۲) ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۹ را برای کل مقیاس و ۰/۷۳، ۰/۶۴، ۰/۶۱، و ۰/۷۵ برای خرده مقیاس‌های واکنش‌پذیری عاطفی، جایگاه من، گریز عاطفی و آمیختگی عاطفی با دیگران و روایی قابل قبولی گزارش کردند.

مقیاس تاب‌آوری کانر دیویدسون^۳:

مقیاس تاب‌آوری در سال ۲۰۰۳ توسط کانر و دیویدسون ساخته شد. این مقیاس شامل ۲۵ عبارت است که تاب‌آوری را در طیف لیکرت پنج درجه‌ای «همیشه نادرست = ۰» تا «همیشه درست = ۴» مورد پرسش قرار می‌دهد. کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و همبستگی درونی بین عوامل را در دامنه‌ای از ($r = 0/30$) تا ($r = 0/70$) و ضریب باز آزمایی ۰/۸۷ را به عنوان شاخصی از همسانی درونی و همبستگی مثبت مقیاس تاب‌آوری با ابزار سخت‌رویی کوباسا^۴ (۰/۸۳) ($r = 0/36$) و مقیاس حمایت اجتماعی شیهان^۵ ($r = 0/36$)، همبستگی منفی این مقیاس با مقیاس استرس ادراک شده^۶ ($r = -0/76$) و مقیاس آسیب‌پذیری نسبت به استرس شیهان^۷ ($r = -0/32$)، را شاخصی از روایی همگرایی این ابزار گزارش کردند. در ایران بشارت (۲۰۰۷) ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ و روایی سازه مورد تأییدی را برای این ابزار گزارش کرده است.

روش اجرا

پس از کسب رضایت آگاهانه و با در نظر گرفتن معیارهای ورود به پژوهش، پرسش‌نامه‌های رضایت زناشویی انریچ، تمایز یافتگی خود اسکورن و تاب‌آوری کانر و دیویدسون به زنان ارائه می‌شد و

۱. Differentiation of Self Inventory

۲. Skowron & Schmitt

۳. Connor-Davidson Resilience Scale

۴. Kobasa hardiness measure

۵. Sheehan Social Support Scale

۶. Perceived Stress Scale

۷. Sheehan Stress Vulnerability Scale

شرکت‌کننده‌ها در همان مکان پرسش‌نامه‌ها را تکمیل می‌کردند. در این بررسی ضمن ارائه دستورالعمل تکمیل پرسش‌نامه به شرکت‌کننده مواردی به شرح زیر به اطلاع آنان رسید: ۱- هدف از اجرای پژوهش، ۲- زمان اختصاص یافته برای تکمیل پرسش‌نامه و ۳- لزوم پاسخ‌دادن به همه سؤال‌های پرسش‌نامه. در این پژوهش اصول اخلاقی پژوهش شامل رازداری و حفظ حریم خصوصی نیز رعایت شد.

یافته‌های پژوهش

زنان شرکت‌کننده در پژوهش در سه گروه رده بندی شدند؛ افراد بین ۲۰ تا ۲۹ سال (۱۲/۵ درصد)، افراد بین ۳۰ تا ۳۹ سال (۷۲/۵ درصد) و افراد بیش از ۴۰ سال (۱۵ درصد). در این پژوهش ۱۷ نفر از زنان (۸/۵ درصد) زیر دیپلم، ۱۳۴ نفر (۶۷ درصد) دیپلم و فوق دیپلم، ۴۳ نفر (۲۱/۵ درصد) لیسانس و ۶ نفر (۳ درصد) فوق لیسانس و بالاتر بودند. ۱۴۲ نفر خانه‌دار (۷۱ درصد) و ۵۸ نفر (۲۹ درصد) شاغل بودند.

جدول ۱. اطلاعات آماری متغیرهای پژوهش

میانگین	انحراف معیار	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۱۳۸/۴۰۵	۱۴/۶۱۲	۰/۲۹۵	۰/۸۵۵
۸۴/۴۷۵	۱۴/۸۱۹	-۰/۱۴۹	-۰/۲۶۸
۱۵۴/۵۲۰	۲۴/۲۴۶	۰/۰۸۹	۰/۱۶۶

جدول (۲) نشان می‌دهد توزیع داده‌های متغیرهای رضایت زناشویی، تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود، نرمال است. در این پژوهش برای ارزیابی فرضیه‌ها از مدل‌های رگرسیونی استفاده شده است لذا قبل از ارزیابی فرضیه، بررسی نرمال بودن متغیر وابسته ضروری است. در حقیقت مدل‌های رگرسیونی در صورتی دارای اعتبار هستند که باقی مانده‌های مدل (خطاهای مدل رگرسیونی) دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس ثابت باشد که این موضوع به شدت تحت تأثیر توزیع متغیر وابسته است. برای اجرای مدل رگرسیونی چندمتغیره، ابتدا مشاهدات دور افتاده (داده‌های پرت) با کمک نمودارهای جعبه‌ای، شناسایی و سپس اثر نامطلوب آنها از مدل‌های رگرسیونی از بین برده می‌شود و سپس به بررسی توزیع آنها پرداخته می‌شود.

استفاده از نمودار جعبه‌ای نشان داد، پاسخ پنج نفر از آزمودنی‌ها کمی متفاوت با سایر افراد بوده است، بنابراین لازم است با کمک آزمون کولموگروف-اسمیرنف فرض آماری نرمال بودن اطلاعات جمع‌آوری شده در خصوص متغیر مذکور بررسی شود. نتایج بررسی نشان داد که قدر مطلق آماره آزمون کولموگروف-اسمیرنف کمتر از آماره متناظر در جدول نرمال استاندارد بود و با عنایت به

بیشتر بودن سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ نتیجه گرفته شد که با اطمینان ۰/۹۵ شاخص رضایت زناشویی دارای توزیع نرمال است. با پذیرش نرمال بودن توزیع مشاهدات در متغیر وابسته مدل پژوهش نیازی به حذف پرسشنامه‌های دارای پاسخ‌های متفاوت، نیست و اطلاعات می‌توانند در بخش بعدی برای بررسی فرضیه‌ها استفاده شوند.

جدول (۲). اطلاعات آماری متغیرهای پژوهش

متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد شده	آماره t	سطح معنی‌داری
ضریب ثابت	β_0	۹۷/۰۷۹	۸/۰۹۳		۱۱/۹۹۵	۰/۰۰۰
تاب‌آوری	β_1	۰/۳۲۰	۰/۰۶۵	۰/۳۲۵	۴/۸۸۹	۰/۰۰۰
تمایز یافتگی	β_2	۰/۰۹۲	۰/۰۴۰	۰/۱۵۴	۲/۳۱۳	۰/۰۲۲
نتایج کلی	ضریب همبستگی			۰/۳۶۷	آماره F	۱۵/۳۷۷
مدل	ضریب تعیین			۰/۱۳۵	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که آماره فیشر بیشتر از آماره متناظر در جدول فیشر است لذا مدل برازش داده شده معنی‌داری بوده و از کارایی قابل قبول برخوردار است. ضریب تعیین در مدل مذکور نشان می‌دهد که ۱۳/۵ درصد تغییرات رضایت زناشویی بر اثر تغییرات متغیرهای تاب‌آوری و تمایز یافتگی است. ضریب رگرسیون متناظر با شاخص تاب‌آوری ($\beta=0/320$) به دست آمد و با عنایت به اینکه سطح معنی‌داری متناظر با آن کمتر از ۰/۰۵ است، این‌گونه استنباط می‌شود که با افزایش تاب‌آوری، رضایت زناشویی نیز افزایش خواهد یافت. ضریب رگرسیون متناظر با شاخص تمایز یافتگی خود ($\beta=0/092$) به دست آمد و با عنایت به اینکه سطح معنی‌داری متناظر با آن ۰/۰۲۲ است و همین‌طور معنی‌داری آماره فیشر با اطمینان ۰/۹۵ نتیجه می‌گیریم که تاب‌آوری و تمایز یافتگی خود پیش‌بینی کننده رضایت زناشویی هستند. البته در صورتی می‌توان به نتایج به دست آمده اعتماد کرد که باقیمانده‌ها مستقل از یکدیگر و دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس ثابت باشد. لذا برای بررسی مناسب مدل پذیره‌های زیربنایی زیر را باید برای باقی‌مانده‌های هر دو مدل رگرسیونی مورد ارزیابی قرار داد: (۱) توزیع آنها نرمال باشد که در این پژوهش برای بررسی نرمال بودن از نمودار هیستوگرام و آزمون کولموگروف-اسمیرنف استفاده شده است؛ (۲) بررسی فرض ناهمبسته بودن باقیمانده‌ها و (۳) بررسی فرض ثابت بودن واریانس مانده‌ها.

برای بررسی نرمال بودن مانده‌ها با کمک آزمون کولموگروف-اسمیرنف، چون مقدار این آماره در آزمون فرضیه اول ۰/۹۰۲ و سطح معنی‌داری متناظر با آن ۰/۵۱۷ و از ۰/۰۵ بیشتر است،

نتیجه گرفته می‌شود که با اطمینان ۹۵٪ مانده‌ها دارای توزیع نرمال هستند. آماره دوربین واتسون، برای مدل رگرسیونی ۱-۴، ۰/۱۸ و نزدیک به ۲ بود، بنابراین فرض استقلال مانده‌ها نیز قابل قبول است. البته از نمودار مانده‌ها در مقابل ترتیب مشاهدات نیز می‌توان استفاده کرد. در بررسی مناسبت مدل چون نمودار باقی‌مانده‌ها در مقابل مقادیر برازش داده شده از الگوی خاصی پیروی نمی‌کند پس واریانس متغیر وابسته برای تمام مقادیر متغیر مستقل ثابت است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش همسو با پژوهش‌های پیشین (گابینز و همکاران، ۲۰۱۰؛ نف و برودی، ۲۰۱۱؛ آریا منش، فلاحی، زارعی و حقیقی^۱ (۲۰۱۲)؛ بلیاد و همکاران^۲، ۲۰۱۴؛ جمالی مطلق و همکاران، ۲۰۱۳؛ زارعی، صادقی فر و غیائی^۳، ۲۰۱۴؛ میکاییلی، گنجی و طالبی جویباری، ۲۰۱۲) نشان داد ویژگی‌های فردی تمایزیافتگی خود و تاب‌آوری، پیش‌بینی کننده رضایت زناشویی در زنان هستند. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت عوامل مختلفی در رضایت زناشویی سهم دارند. نتایج پژوهش‌های متعدد نشان داده‌اند که عوامل مربوط به موضوعات رشدی درون فردی مشتمل بر ویژگی‌های شخصی، بازخوردها، باورها، ارزش‌ها و انتظارات و هم عوامل مربوط به موضوعات رشدی بین فردی شامل عشق، صمیمیت، تعهد، عواطف و رابطه جنسی، الگوهای ارتباطی، میزان قبول مسئولیت طرفین، میزان تناسب نیازهای زوجین با یکدیگر، موضوعات خانوادگی و اجتماعی بر میزان رضایت زناشویی مؤثرند (راضی، ۲۰۱۱). نتایج پژوهش بلیاد و همکاران (۲۰۱۴) نشان داد که میان کارکرد خانواده اصلی و مؤلفه‌های آن (صمیمیت و استقلال) با تعارضات زناشویی و تمایز خود رابطه معنی‌داری وجود دارد و کارکرد سالم خانواده اصلی همسران با کاهش تعارضات زناشویی و افزایش تمایز خود همراه است. افراد تمایز نیافته در برابر رفتار دیگران واکنش عاطفی نشان می‌دهند، بخش عمده انرژی‌شان را صرف تجربه، بیان و تشدید عواطف‌شان می‌کنند. در مقابل، افراد تمایز یافته ممکن است عواطف شدیدی را تجربه کنند، اما توسط این عواطف تحلیل نمی‌روند و واکنش این دسته از افراد کنترل شده است؛ زمانی که تجربه‌های درونی یا تعاملات بین فردی بسیار تنش‌زا باشد، افراد تمایز نیافته از دیگران فاصله عاطفی می‌گیرند؛ در حالی که افراد تمایز یافته ضرورتی احساس نمی‌کنند که از لحاظ عاطفی از دیگران جدا شوند. این گونه افراد از هویتی محکم برخوردارند؛ افراد تمایز نیافته روی هم رفته در روابط صمیمانه با دیگران مستحیل می‌شوند؛ در حالی که افرادی که به خوبی تمایز یافته‌اند قادرند خود تعریف شده‌شان را حفظ کنند؛ تمایز در توانایی ابراز خود «موضع من» نمود می‌یابد. افراد تمایز نیافته از نظر عاطفی به دیگران

¹. Aryamanesh, Fallahchai, Zarei & Haghghi

². Belyad, Nahidpoor, Azadi & Yadegari

³. Zarei, Sadeghifar & Ghiasi

وابسته‌اند، به دشواری می‌توانند برای خودشان فکر، احساس و عمل کنند؛ اما افراد تمایز یافته ذاتاً خود رهبرند، افکار و احساسات خاص خودشان را دارند، و اجباری در وفق دادن خود با انتظارات دیگران ندارند (توایسون و فریدلندر^۱، ۲۰۰۰؛ اسکورن، ۲۰۰۰). از سویی، تاب‌آوری به فرایندی پویا شامل سازگاری مثبت در سختی‌های قابل ملاحظه اشاره دارد (سیس و ساوی^۲، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر، تاب‌آوری به ویژگی شخصیتی اشاره دارد که منعکس‌کننده کاردانی شخص به طور کلی و انعطاف‌پذیری عملکرد در پاسخ به شرایط محیطی مختلف است. این سازه اغلب در رابطه نزدیک با خودتنظیمی در نظر گرفته می‌شود و نشان‌دهنده توانایی انعطاف‌پذیر فرد در تنظیم سطوح کنترل در شرایط متفاوت و از این رو، مقابله مؤثر و کارآمد در برخورد با عوامل فشارزا و چالش‌ها است (میلیونی^۳ و همکاران، ۲۰۱۵). تاب‌آوری مفهومی چند بعدی است که به معنای مقابله مؤثر با عوامل فشارزا به کار می‌رود و منابع مقابله‌ای انسان مانند خودپنداره، خوش‌بینی، راهبردهای مقابله‌ای و روابط اجتماعی مطلوب را در برمی‌گیرد (اسکوآرز و وارنر^۴، ۲۰۱۳). بنابراین هر یک از این ویژگی‌ها ممکن است به رضایت زناشویی بالا یا پایین، منجر شوند.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت تمایز یافتگی خود و تاب‌آوری از جمله ویژگی‌های فردی و شخصیتی هستند که بر رضایت زناشویی در زنان تأثیر دارند. هر پژوهشی در بطن خود محدودیت‌هایی دارد. ممکن است زنان با رضایت زناشویی پایین به واسطه این متغیرها سلامت روان کمتری تجربه کنند. البته پژوهش‌های بیشتری در این زمینه نیاز است. در این پژوهش امکان بررسی و مقایسه متغیرهای مذکور در مردان نبود، از این رو پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی به این مسأله بپردازند.

^۱ . Tuason & Friedlander

^۲ . Siyez & Savi

^۳ . Milioni

^۴ . Schwarzer & Warner

منابع

- آسفیچی تیموری، علی، لواسانی غلامعلی، مسعود، و بخشایش، علیرضا (۱۳۸۱). پیش‌بینی رضایت زناشویی بر اساس سبک‌های دلبستگی و تمایز یافتگی خود. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۸(۳۲)، ۶۴-۷۷.
- آسوده، حسین، خلیلی، شیوا، و لواسانی، مسعود (۱۳۸۹). پرسشنامه زوجی انریچ. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- بشارت، محمدعلی (۱۳۸۶). ویژگی‌های روان‌سنجی فرم فارسی مقیاس تاب‌آوری. گزارش پژوهشی، دانشگاه تهران.
- جانبازفریدونی، کبری، تبریزی، مصطفی، و نوایی نژاد، شکوه (۱۳۸۷). اثربخشی زوج درمانی کوتاه مدت خودنظم‌بخشی بر افزایش رضایت زناشویی مراجعان درمانگاه فرهنگیان شهرستان بابلسر. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۴(۱۵)، ۲۱۳-۲۲۹.
- جهانبخشی، زهرا، و کلانترکوشه، سیدمحمد (۱۳۹۱). رابطه ابعاد طرحواره‌های ناسازگار اولیه و تمایز یافتگی با رغبت به ازدواج در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه علامه طباطبایی. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۲(۲)، ۲۳۴-۲۵۴.
- راضی، اکبر (۱۳۹۰). بررسی اثربخشی مشاوره گروهی وجودی بر منبع کنترل و خیانت زناشویی زنان متأهل ۲۰ - ۴۵ ساله. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مشاوره خانواده، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- سیف‌الدینی، زهرا (۱۳۹۱). بررسی رابطه تمایز یافتگی و کیفیت روابط زناشویی در کارمندان متأهل دانشگاه‌های شهر یزد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مشاوره، دانشگاه علامه طباطبایی.
- میکاییلی، نیلوفر، گنجی، مسعود، و طالبی جویباری، مسعود (۱۳۹۱). مقایسه تاب‌آوری، رضایت زناشویی و سلامت روان در والدین با کودکان دارای ناتوانی یادگیری و عادی. *ناتوانی‌های یادگیری*، ۲(۱)، ۱۳۷-۱۲۰.
- نیکولز، مایکل، پی و شوارتز، ریچارد، سی (۱۳۸۷). *خانواده درمانی "مفاهیم و روش‌ها"*. ترجمه محسن دهقانی و همکاران. تهران: دانژه. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، بی. تا).

References

- Meister, R. E., Weber, T., Princip, M., Schnyder, U., Barth, J., Znoj, H., Schmid, J. P., & von Känel, R. (2015). Resilience as a correlate of acute stress disorder symptoms in patients with acute myocardial infarction. *Open heart*, 2(1), e000261.
- Milioni, M., Alessandri, G., Eisenberg, N., Castellani, V., Zuffianò, A., Vecchione, M., & Caprara, G. V. (2015). Reciprocal Relations Between Emotional Self-Efficacy Beliefs and Ego-Resiliency Across Time. *Journal of personality*, 83(5), 552-63.
- Neff, L. A., & Broady, E. F. (2011). Stress resilience in early marriage: can practice make perfect? *Journal of personality and social psychology*, 101(5), 1050-67.
- Schwarzer, R., & Warner, L. M. (2013). Perceived Self-Efficacy and its Relationship to Resilience. In S. Prince-Embury and D. H. Saklofske (eds.), *Resilience in Children, Adolescents, and Adults*. New York.
- Siyez, D. M., & Savi, F. (2010). Empathy and self-efficacy, and resiliency: an exploratory study of counseling students in Turkey. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 459-463.
- Skowron, E. A. (2000). The Role of Differentiation of Self in Marital Adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 2, 229-237.
- Skowron, E. A., & Schmitt, T. A. (2003). Assessing interpersonal fusion: Reliability and validity of a new DSI fusion with others subscales. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29, 209-222.
- Tuason, M. T., & Friedlander, M. I. (2000). Do parents differentiation levels predict those of their adult children? And other tests of Bowen theory in a Philippine sample. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 27-35.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۱/۶

فصلنامه تخصصی روان سنجی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۱/۲۰

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

صفحات: ----

تحلیل رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت و مکانیسم‌های دفاعی در بین دانش آموزان دبیرستانی شهرکرد

The relationship between big five factor of personality and defensive mechanisms

عصمت نصیری دشتکی^۱، رضوان صالحی^۲

Abstract

The main purpose of the present study is to investigate the relationship between big five factor of personality (neuroticism, extroversion, openness to experience, agreeableness, conscientiousness) and defensive mechanisms (rationalization, projection, denial, omnipotence, underestimation, transition to action, somatization, autistic fantasy, lamination, passive aggression, displacement, isolation, suppression, sublimation, humor, anticipation, false altruism, reaction formation, intellectualization, neutralization). For this purpose, 611 students were selected by cluster sampling from all fourth grade students of Shahrekord high schools.

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت (روان رنجوری، برون‌گرایی، تجربه‌گرایی، توافق‌پذیری و وجدان‌گرایی) با مکانیسم‌های دفاعی (دلیل تراشی، فرافکنی، انکار، همه‌کار توانی، نارزنده سازی، گذار به عمل، بدنی‌سازی، خیال‌پردازی اوتیستیک، لایه‌سازی، پرخاش‌گری منفعلانه، جابجایی، مجزا سازی، فرونشانی، والایش، شوخ‌طبعی، پیشاپیش‌نگری، دگر دوستی کاذب، تشکل واکنشی، عقلانی سازی و ابطال) بوده است. بدین منظور از بین دانش‌آموزان سال چهارم دبیرستان‌های شهرکرد ۱۱۶ نفر به شیوه تصادفی

۱- دانشجوی کارشناسی راهنمایی و مشاوره دانشگاه دولتی شهرکرد

۲- استادیار گروه مشاوره دانشگاه شهرکرد

These students were asked to answer the short form of NEO Personality Inventory (McCrae and Paul Costa (1992), Basharat MohammadAli) and defensive mechanisms (Andrews, Singh and Bond, 1993. Fathi Ashtiani A. 1390). The data was analyzed step by step by applying regression. The summary of the results showed that the defensive mechanisms of displacement, humor and somatization have common variance of 20% with neuroticism. Somatization, rationalization, underestimation, denial and false altruism have common variance of 23% with extroversion. Defensive mechanisms of rationalization, suppression and intellectualization have common variance of 15% with openness to experience. Defensive mechanisms of displacement, underestimation, sublimation and projection have common variance of 21% agreeableness. And defensive mechanisms of omnipotence, false altruism and somatization have common variance of 20% with conscientiousness.

Key Words: Five important elements of personality, personality types, defensive mechanisms

خوشه‌ای انتخاب و به پرسشنامه‌های شخصیت نئو فرم کوتاه (مک کری و کوستا، ۱۹۹۲. بشارت، محمدعلی) و سبک‌های دفاعی (اندرز، سینگ و بوند، ۱۹۹۳. فتحی آشتیانی، علی، ۱۳۹۰) پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون گام به گام تحلیل شدند. خلاصه یافته‌ها نشان داد که مکانیسم‌های دفاعی جابه‌جایی، شوخ‌طبعی و بدنی‌سازی با روان‌رنجوری ۲۰٪ و مکانیسم‌های دفاعی بدنی‌سازی، دلیل تراشی، نا‌ارزنده‌سازی، انکار و دگر دوستی کاذب با برون‌گرایی ۲۳٪ و مکانیسم‌های دفاعی دلیل تراشی، فرونشانی و عقلانی‌سازی با گشودگی به تجربه ۱۵٪ و مکانیسم‌های دفاعی جابه‌جایی، نا‌ارزنده‌سازی، والایش و فرافکنی با توافق‌پذیری ۲۱٪ و مکانیسم‌های دفاعی همه‌کار‌توانی، دگر دوستی کاذب و بدنی‌سازی با وجدان‌گرایی ۲۰٪ واریانس مشترک دارند.

کلید واژه‌ها: شخصیت، تیپ‌های شخصیت، مکانیسم‌های دفاعی، شهرکرد، دانش‌آموزان.

مقدمه

بسیاری از نظریه‌پردازان شخصیت در مورد مبحث مکانیسم‌های دفاعی صحبت کردند، زیگموند فروید^۱، بنیان‌گذار روان‌کاوی، ایده مکانیسم‌های دفاعی را در سال ۱۸۹۴ مطرح ساخت. فروید معتقد بود سبک دفاعی شخصی، یعنی فراوانی استفاده از مکانیسم‌های دفاعی فرد در مقایسه با دیگران، متغیر اصلی برای شناخت شخصیت، آسیب‌شناسی و میزان سازش یافتگی می‌باشد، که براساس یافته‌های پژوهشی بسیاری، مورد بررسی و تایید قرار گرفت. (فروید، ۱۹۷۶؛ به نقل از بشارت ۱۳۸۷)

افراد برای اینکه از اضطراب مصون بمانند از راهبردهای گوناگونی برای دور نگه داشتن افکار، غریز و احساسات غیرقابل قبول از آگاهی هوشیار، استفاده می‌کنند که فروید آنها را مکانیسم‌های دفاعی نامید. به عقیده فروید، همه افراد برای دور نگه داشتن تجربیات بالقوه آزارنده، از مکانیسم‌های دفاعی استفاده می‌کنند. فقط در صورتی که مکانیسم‌های دفاعی به صورت خشک و افراطی مورد استفاده قرار گیرند، منبع اختلال می‌شوند (هالچین، کراس ویتبورن^۱، ۱۹۴۸؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۳).

مکانیسم‌های دفاعی فرایندهای روان‌شناختی خودکاری هستند که از افراد در برابر اضطراب، ادراک خطرها یا عوامل تنیدگی‌زا حمایت می‌کنند و واسطه‌ای بین واکنش در برابر تعارض‌های هیجانی یا عوامل تنیدگی‌زای درونی و بیرونی هستند. از لحاظ مفهومی و عملی، مکانیسم‌های دفاعی به گروه‌های متفاوتی تقسیم می‌شوند که با سطح کنش ورزی دفاعی مرتبطاند (به نقل از دادستان، علی بخشی، پاکدامن، ۱۳۸۷).

وایلنت^۱ (۱۹۹۴، ۱۹۹۲، ۱۹۸۵) در تعریف مکانیسم‌های دفاعی بیان می‌کند که مکانیسم‌های دفاعی فرآیندهای تنظیم‌کننده خودکاری هستند که برای کاهش ناهماهنگی شناختی و به حداقل رساندن تغییرات ناگهانی در واقعیت درونی و بیرونی از طریق تاثیرگذاری بر چگونگی ادراک حوادث تهدید کننده، عمل می‌کنند.

به طور کلی تلاش مکانیسم‌های دفاعی زدودن اندیشه‌های ممنوع و یا لااقل کاهش آنها است و به تثبیت ویژگی‌ها و عادت‌های شخصیتی منجر می‌شود. (فروید، ۱۹۳۶؛ به نقل از دادستان، پاکدامن و علی بخشی، ۱۳۸۷).

البته این نکته حائز اهمیت است که مکانیسم‌های دفاعی با مهارت‌های مقابله‌ای متفاوت است، مهارت‌های مقابله‌ای نیاز به آگاهی و هوشیاری جهت مدیریت و حل تعارض‌ها دارد در صورتی که مکانیسم‌های دفاعی بدون هوشیاری و آگاهی فرد می‌تواند در واقعیت تحریف به‌وجود آورد (زوکالی و همکاران، ۲۰۰۸).

1. Sigmund Freud
1. Haliyn , Cross Vytbvrn
1. Zvkaly et al.

مکانیسم‌های دفاعی عبارت‌اند از:

واپس‌رانی یا سرکوب، والایش یا تصعید، جابه‌جایی، دلیل‌تراشی، فرافکنی، انکار، ابطال، جبران، برگشت، تبدیل، همانند سازی (شولتز ۱۹۹۰، ترجمه سید محمدی ۱۳۸۶)

انواع مختلفی از دسته‌بندی مکانیزم‌های دفاعی مطرح شده که یکی از این تقسیم‌بندی‌ها مکانیزم‌ها را به صورت طیفی از رشد یافتگی تا رشد نیافتگی مطرح می‌کند و به سه گروه رشد یافته، روان‌آزرده و رشد نیافته تقسیم می‌کند. (اندروز و همکاران،^۱ ۱۹۸۹؛ به نقل از مارتینی و همکاران، ۲۰۰۴)

مکانیسم‌های دفاعی رشد یافته به منظور شیوه‌های مواجهه انطباقی، به هنجار و کارآمد محسوب می‌شوند در حالی که مکانیسم‌های دفاعی روان‌آزرده و رشد نیافته شیوه‌های مواجهه‌ای غیر انطباقی و ناکارآمد هستند (احمدی، نجفی، حسینی‌المدنی و عاشوری، ۱۳۹۱)

استفاده بیشتر از سبک‌های دفاعی رشد یافته با بهزیستی روان‌شناختی بیشتر در جمعیت عمومی (وایلنت و وایلنت، ۱۹۷۷؛ به نقل از احمدی، نجفی، حسینی‌المدنی و عاشوری، ۱۳۹۱) و بهبود شدت علائم (بوند و پری، ۲۰۰۴؛ به نقل از احمدی، نجفی، حسینی‌المدنی و عاشوری، ۱۳۹۱) رابطه دارد.

برای اثبات فرضیه‌ای که فروید در سال ۱۹۷۶ مبنی بر اینکه سبک دفاع شخصی، فراوانی استفاده از مکانیزم‌های دفاعی در مقایسه با دیگران، متغیر اصلی برای شناخت شخصیت، آسیب‌شناسی و میزان سازش یافتگی است، پژوهش‌های بسیاری انجام گرفت. برای مثال در پژوهشی که بلوچ، شی‌یر، مار کویتز، لیون و پری (۱۹۹۳) انجام دادند به این نتیجه رسیدند که بیماران افسرده در استفاده از دفاع‌های درونی‌سازی و برونی‌سازی متفاوت از افراد عادی عمل می‌کنند. (به نقل از مارگو، گرینبرگ، فیشر و دیوان^۱، ۱۹۹۳)

براساس برخی پژوهش‌های انجام شده به نظر می‌رسد که برخی از مکانیزم‌های دفاعی مانند آرمانی‌سازی، فرافکنی، خیال‌پردازی در خود مانده، سرکوبگری، قدرت مطلق و ناآرزنده‌سازی توسط افراد خود دوستدار بیشتر به کار می‌روند (کرنبرگ، ۱۹۸۳؛ اختر و تامسون، ۱۹۸۲؛ به نقل از دادستان، پاکدامن و علی‌بخشی، ۱۳۸۷)

1. Margo , Greenberg , Fisher and Court

1. Andrews

اگرچه هر فرد منظومه‌ای از مکانیزم‌های دفاعی را مورد استفاده قرار می‌دهد ولی در هر شخصیت زیر مجموعه‌ای از مکانیزم‌ها بر دیگر مکانیزم‌ها غلبه دارد (میلیون، دیویس، ۲۰۰۰؛ به نقل از دادستان، پاکدامن و علی بخشی، ۱۳۸۷)

صفات شخصیت الگوهای بادوام درک کردن، ارتباط برقرار کردن و فکر کردن به محیط و خویشتن است که در دامنه وسیعی از موقعیت‌های اجتماعی و شخصی آشکار می‌شوند (DSM5، ۲۰۱۳؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۳).

ویژگی‌های شخصیتی صفات پایداری هستند که از موقعیتی به موقعیت دیگر چندان تغییر نمی‌کنند، آنها گرایش‌های با ثبات و با دوام پاسخ‌دهی به شیوه یکسان به محرک‌های مختلف می‌باشد و می‌تواند پیش‌بینی کننده رفتار فرد در موقعیت‌های مختلف باشد (شولتز و شولتز^۱، ۱۹۹۴). و طبق تعریف لارین^۲ (۱۳۷۴) تیپ‌های شخصیت به آن دسته از ویژگی‌های شخصی گفته می‌شود که الگوهای ثابت رفتاری را نشان می‌دهند.

این نکته حاکی از این است که هر فرد با توجه به تیپ شخصیتی خود، احتمالاً از تعدادی از مکانیزم‌ها استفاده می‌کند و این مکانیزم‌ها در او پر رنگ‌تر هستند.

برای شخصیت، پنج شاخص کلی بر اساس آزمون شخصیتی NEO در نظر گرفته می‌شود، که عبارت‌اند از: روان‌رنجورخویی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، خوشایندی، وظیفه‌شناسی (شولتز، ۲۰۰۵، ترجمه سید محمدی ۱۳۸۶) که به ترتیب در مقابل سلامت عقل و هوشیاری، جدایی، حالات عاطفی منفی، دشمنی و بازداری‌زدایی قرار دارند (DSM5، ۲۰۱۳؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۳). این الگوی پنج عاملی می‌تواند زبانی مشترک برای روان‌شناسان پیرو سنت‌های متفاوت و چارچوبی طبیعی برای نظم دادن به پژوهش‌ها و راهنمایی برای سنجش جامع افراد فراهم کند (جوشن‌لو و همکاران، ۱۳۸۹). پنج بعد شخصیت می‌تواند برای خیلی از مباحث تئوریک درباره مفاهیم شخصیت مورد استفاده قرار بگیرد (گروسی، ۱۳۸۰^۳).

آیزنگ و فورنهام^۴ (۱۹۹۳) طی تحقیقی نمره خلاقیت ۶۲ دانشجوی رشته هنر را اندازه‌گیری و با نمره‌های پرسش‌نامه شخصیت همبسته کردند و همان‌طور که از قبل پیش‌بینی می‌شد روان‌پریشی به طور مثبتی با نمره‌های مقیاس هنری همبسته بود، درحالی که روان‌نژندی و برون‌گرایی چنین نبودند (حقیقی، زارعی، شکرکن و شهنی ییلاق، ۱۳۸۲)

1- Sue . D & Sue S

2- Larin

3- Garooci

4- Eysenck and Fvrnham

قمری، رستمی، نادری و ایل بیگی (۱۳۹۲) به این نتیجه رسیدند که روان‌رنجور خوبی و مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و نوروتیک در افراد معتاد و رابطه برون‌گرایی و گشودگی به تجربه و وجدان‌گرایی بر مکانیزم‌های دفاعی افراد غیرمعتاد بیشتر است.

داده‌های به‌دست آمده از مقاله‌ای (فرجاد، محمدی، رحیمی و هادیان؛ ۱۳۹۲) دریافتند افراد با شخصیت مرزی و سایکوتیک بیشتر از مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته برای مهار مشکلات خود استفاده می‌کنند.

بهزادی پور، رضایی کارگر، سپاه منصور و نوح (۱۳۹۰) به یافته‌ها حاکی از آن که افراد چاق از مکانیزم‌های فرافکنی، وارونه‌سازی و جسمانی سازی بیشتر استفاده می‌کنند و هم‌چنین افراد چاق در برون‌گرایی، مقبولیت، وظیفه‌شناسی و گشودگی به تجربه نیز با افراد دارای وزن طبیعی متفاوت اند؛ دست یافته‌اند.

عابدینی و فتح‌آبادی (۱۳۸۸) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که بین برون‌گرایی تفکری و قضاوتی با سبک‌های حل مسئله سازنده مثبت و با سبک‌های غیر سازنده منفی بود، ترجیحات درون‌گرایی احساسی و ادراکی با سبک‌های حل مسئله سازنده مثبت و با سبک‌های حل مسئله غیر سازنده منفی بود و مردان نسبت به زنان کمتر از سبک‌های حل مسئله غیر سازنده استفاده می‌کنند.

قربانغی، مختاری و فتح‌الله‌زاده (۱۳۹۲) نیز دریافتند که اسکیزوتیپی با نوروتیسم همبستگی مثبت و با برون‌گرایی و باوجدان بودن و دلپذیری همبستگی منفی دارد.

بررسی‌های آماری در مبحث سبک‌های مکانیزم‌های دفاعی افراد مبتلا به اختلال وسواس بی‌اختیاری و اختلال اضطراب تعمیم یافته و اختلال هراس اجتماعی که توسط افضلی، فتحی آشتیانی و آزاد فلاح (۱۳۸۸) مورد پژوهش قرار گرفت، نشان داد گروه‌های مبتلا نسبت به غیر مبتلایان از سبک‌های دفاعی رشد نیافته و روان‌آزرده به صورت معنی‌داری بیشتر استفاده می‌کنند.

تحقیقات زیادی نشان داده است که مکانیسم‌های دفاعی به طور منطقی، این ظرفیت را دارند که در مداخلات تشخیصی و درمانی خصوصاً در حوزه روابط زناشویی در نظر گرفته شوند به عنوان نمونه مطالعات نشان داده‌اند که درمان‌های روان‌پویشی که مستقیماً با دفاع‌های بیمار سروکار دارند به کاهش چشم‌گیری در میزان استفاده از دفاع‌های غیر انطباقی و بالعکس افزایش معنی‌داری در دفاع‌های انطباقی و سازگارانه کمک می‌کند. بنابراین صرف‌نظر از نوع دفاع، ارتباط مشخص بین بهبودی و دفاع‌های غیر مرضی وجود دارد (بارد،^۱ ۲۰۰۴؛ به نقل از رهباردار، ۱۳۹۰).

^۱- Barbod

به نظر می‌رسد شخصیت همیشه جایگاه برجسته‌ای را در روان‌شناسی اشغال کرده اما روان‌شناسان بعد از گذشت نیم قرن از تاریخ روان‌شناسی به عنوان یک علم، توجه نسبتاً کمی به شخصیت و تیپ‌هایش داشتند (شولتز و شولتز، ۲۰۰۵؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۶). هم‌چنین در حیطه مکانیسم‌های دفاعی علیرغم اهمیتی که دارند به‌جز تحقیقات اندک، کاری انجام نشده است و از اثر تیپ‌های شخصیتی بر استفاده از مکانیسم‌های دفاعی سخنی به میان نیامده است. حال سوال اساسی پژوهش حاضر این است که: دانش‌آموزان دبیرستانی شهرکرد با تیپ‌های شخصیتی مختلف از کدام مکانیسم‌دفاعی بیشتر استفاده می‌کند؟

روش، جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری:

روش پژوهشی پژوهش حاضر، کمی - رابطه‌ای و از نوع همبستگی است. جامعه مورد نظر این پژوهش شامل تمام دانش‌آموزان سال چهارم دبیرستان شهرکرد در سال ۱۳۹۴ است و نمونه مورد مطالعه ۱۱۶ نفر از دانش‌آموزان سال چهارم دبیرستان شهرکرد بودند که به صورت تصادفی انتخاب شدند.

ابزار پژوهش

۱- پرسش‌نامه پنج عامل شخصیتی نئو فرم کوتاه شده:

در این پژوهش از پرسش‌نامه شخصیتی فرم کوتاه نئو استفاده شد که توسط پائول تی گوستا و روبرت آر. مک کری^۱، (۱۹۹۲) تهیه شده بود که یک پرسش‌نامه ۶۰ ماده‌ای است که براساس تحلیل عاملی نمرات فرم بلند که در سال ۱۹۸۶ اجرا شد، به‌دست آمد و برای ارزیابی ۵ عامل اصلی شخصیتی (روان‌نژندگرایی، برون‌گرایی، خوشایندی، انعطاف‌پذیری و باوجدان بودن) به‌کار می‌رود. برای ارزیابی پایایی پرسش‌نامه شخصیتی نئو فرم کوتاه شارون و همکارن ضریب پایایی ۰/۸۶ برای روان‌رنجور خوبی (نوروتیسم) و ۰/۷۷ برای برون‌گرایی، ۰/۷۳ برای انعطاف‌پذیری و ۰/۸۶ برای دلپذیر بودن و ۰/۸۱ برای باوجدان بودن را گزارش کردند. آلفای کرونباخ توسط واین و همکارانش بدین ترتیب است: C:60%، N:74%، O:76%، A:86% (سلطانی، فولادوند، فتحی‌آشتیانی، ۱۳۸۸) سلطانی، فولادوند و فتحی‌آشتیانی (۱۳۸۸) برای پرسش‌نامه شخصیتی فرم کوتاه نئو در ایران ضریب پایایی زیر را به‌دست آوردند:

$$C : 79\% . A : 79\% , O : 80\% , E : 75\% , N : 83\%$$

^۱. Paul T. Gustav & Robert R. Mccary

۲- پرسش‌نامه سبک‌های دفاعی:

این پرسش‌نامه بر اساس الگوی سلسله‌مراتبی دفاع‌ها توسط آندروز و همکاران در سال ۱۹۹۳ تدوین گردید که شامل ۴۰ سوال در مقیاس ۹ درجه‌ای لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) است و ۲۰ مکانیسم دفاعی را در سه سطح رشد یافته، روان‌آزوده‌وار، رشد نایافته مورد ارزیابی قرار می‌دهد. (آندروز و سینگ بوند، ۱۹۹۳؛ به نقل از حیدری نسب، ۱۳۸۵)

پرسش‌نامه سبک‌های دفاعی (DSQ-40) در ایران توسط حیدری نسب مورد بررسی و هنجاریابی قرار گرفت. اعتبار پرسش‌نامه سبک‌های دفاعی نیز از طریق روش بازآزمایی و نیز محاسبه آلفای کرونباخ انجام شده است. ضریب اعتبار و آلفا در گروه‌های مورد مطالعه به تفکیک در دانش‌آموزان و دانشجویان و جنسیت گروه نمونه‌گیری و نیز سبک‌های دفاعی نشان می‌دهد که بالاترین آلفای کلی در مردان دانشجو (۰/۸۱) و پایین‌ترین آلفای کل در دانش‌آموزان دختر (۰/۶۹) مشاهده می‌شود.

یافته‌های پژوهش:

جدول ۱. تحلیل رگرسیون گام به گام بعد روان‌رنجوری شخصیت بر انواع مکانیسم‌های دفاعی

مدل	متغیرهای پیش‌بین	R	مجدور R	F	P	β	t	p
۱	جابجائی	۰/۳۴	۰/۱۲	۱۵/۲۹	۰/۰۰۰۱	۰/۳۴	۳/۹۱	۰/۰۰۰۱
۲	جابجائی	۰/۴۲	۰/۱۷	۱۱/۹۹	۰/۰۰۰۱	۰/۳۵	۴/۰۴	۰/۰۰۰۱
	شوخی‌طبعی					-۰/۲۴	-۲/۷۸	۰/۰۰۰۱
۳	جابجائی	۰/۴۷	۰/۲۲	۱۰/۷۳	۰/۰۰۰۱	۰/۲۵	۲/۸۷	۰/۰۰۰۱
	شوخی‌طبعی					-۰/۲۳	-۲/۸۲	۰/۰۰۰۱
	بدنی‌سازی					۰/۲۴	۲/۶۳	۰/۰۱

نتایج مندرج در جدول ۱ نشان می‌دهد سه مکانیسم جابجائی، شوخی‌طبعی و بدنی‌سازی ۰/۲۲ واریانس روان‌رنجوری را تبیین می‌کند.

جدول ۲. تحلیل رگرسیون گام به گام بعد برون‌گرائی شخصیت بر انواع مکانیسم‌های دفاعی

مدل	متغیرهای پیش‌بین	R	مجدور R	F	P	β	t	p
۱	بدنی‌سازی	۰/۲۹	۰/۰۹	۱۰/۸۵	۰/۰۰۱	-۰/۲۹	-۳/۲۹	۰/۰۰۱
۲	بدنی‌سازی	۰/۳۹	۰/۱۵	۱۰/۴۳	۰/۰۰۰۱	-۰/۳۰	-۳/۴۷	۰/۰۰۱
	دلیل‌تراشی					۰/۲۶	۳/۰۳	۰/۰۰۳
۳	بدنی‌سازی	۰/۴۴	۰/۱۹	۹/۰۲	۰/۰۰۰۱	-۰/۲۳	-۲/۵۶	۰/۰۱
	دلیل‌تراشی					۰/۳۵	۳/۷۷	۰/۰۰۰۱
	نارزنده‌سازی					-۰/۲۳	-۲/۳۲	۰/۰۲
۴	بدنی‌سازی	۰/۴۸	۰/۲۳	۸/۲۳	۰/۰۰۰۱	-۰/۲۲	-۲/۵۴	۰/۰۱
	دلیل‌تراشی					۰/۳۱	۳/۳۷	۰/۰۰۱
	نارزندسازی					-۰/۲۵	-۲/۵۵	۰/۰۱
	انکار					۰/۱۹	۲/۲۱	۰/۰۲
۵	بدنی‌سازی	۰/۵۱	۰/۲۶	۷/۶۳	۰/۰۰۰۱	-۰/۲۰	-۲/۳۶	۰/۰۲
	دلیل‌تراشی					۰/۲۹	۳/۱۶	۰/۰۰۲
	نارزنده‌سازی					-۰/۲۶	-۲/۷۳	۰/۰۰۷
	انکار					۰/۱۸	۲/۱۲	۰/۰۳
	دگردوستی کاذب					۰/۱۷	۲/۰۶	۰/۰۴

نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد مکانیسم‌های بدنی‌سازی، دلیل‌تراشی، نارزنده‌سازی، انکار و دگر دوستی کاذب ۲۶ درصد واریانس برون‌گرائی را تبیین می‌کند.

جدول ۳. تحلیل رگرسیون گام به گام بعد تجربه‌گرائی شخصیت بر انواع مکانیسم‌های دفاعی

مدل	متغیرهای پیش‌بین	R	مجدور R	F	P	β	t	p
۱	دلیل‌تراشی	۰/۲۳	۰/۰۵	۶/۶۶	۰/۰۱	۰/۲۳	۲/۵۸	۰/۰۱
۲	دلیل‌تراشی	۰/۳۶	۰/۱۳	۸/۷۷	۰/۰۰۱	۰/۲۹	۳/۲۵	۰/۰۰۲
	فرونشانی					-۰/۲۸	-۳/۲۱	۰/۰۰۲
۳	دلیل‌تراشی	۰/۴۱	۰/۱۷	۷/۶۲	۰/۰۰۱	۰/۲۸	۳/۲۱	۰/۰۰۲
	فرونشانی					-۰/۳۱	-۳/۵۰	۰/۰۰۱
	عقلانی‌سازی					۰/۱۹	۲/۱۸	۰/۰۳

نتایج مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد مکانیسم‌های دلیل تراشی، فرونشانی و عقلانی‌سازی ۰/۱۷ واریانس تجربه‌گرایی را تبیین می‌کند.

جدول ۴. تحلیل رگرسیون گام به گام بعد توافق‌پذیری شخصیت بر انواع مکانیسم‌های دفاعی

مدل	متغیرهای پیش‌بین	R	مجذور R	F	P	β	t	p
۱	جابجائی	۰/۳۷	۰/۱۴	۱۸/۸۵	۰/۰۰۱	-۰/۳۷	-۴/۳۴	۰/۰۰۱
۲	جابجائی	۰/۴۲	۰/۱۸	۱۲/۷۵	۰/۰۰۱	-۰/۳۴	-۳/۹۱	۰/۰۰۱
	نارزنده‌سازی					-۰/۲۱	-۲/۴۱	۰/۰۰۱
۳	جابجائی	۰/۴۶	۰/۲۱	۱۰/۲۰	۰/۰۰۱	-۰/۳۵	-۴/۱۱	۰/۰۰۱
	نارزنده‌سازی					-۰/۲۳	-۲/۷۱	۰/۰۰۱
	والایش					۰/۱۷	۲/۰۸	۰/۰۰۱
۴	جابجائی	۰/۴۹	۰/۲۴	۸/۹۲	۰/۰۰۱	-۰/۲۶	۲/۸۰	۰/۰۱
	نارزنده‌سازی					-۰/۲۱	-۲/۴۴	۰/۰۱
	والایش					۰/۲۱	۲/۴۴	۰/۰۱
	فرافکنی					-۰/۲۰	-۲/۰۵	۰/۰۱

نتایج مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد مکانیسم‌های جابه‌جایی، نارزنده‌سازی، والایش و فرافکنی ۰/۲۴ درصد واریانس توافق‌پذیری را تبیین می‌کند.

جدول ۵. تحلیل رگرسیون گام به گام بعد وجدان‌گرایی شخصیت بر انواع مکانیسم‌های دفاعی

مدل	متغیرهای پیش‌بین	R	مجذور R	F	P	β	t	p
۱	همه کار توانی	۰/۳۳	۰/۱۱	۱۴/۳۰	۰/۰۰۰۱	۰/۳۳	۳/۷۸	۰/۰۰۱
۲	همه کار توانی	۰/۴۱	۰/۱۶	۱۱/۴۲	۰/۰۰۱	۰/۲۷	۳/۱۳	۰/۰۰۱
	دگر دوستی کاذب					۰/۲۴	۲/۷۷	۰/۰۰۱
۳	همه کار توانی	۰/۴۷	۰/۲۲	۱۰/۳۵	۰/۰۰۱	۰/۲۶	۳/۱۲	۰/۰۰۱
	دگر دوستی کاذب					۰/۲۳	۲/۶۷	۰/۰۰۱
	بدنی‌سازی					-۰/۲۲	-۲/۶۴	۰/۰۰۱

نتایج مندرج در جدول ۵ نشان می‌دهد مکانیسم‌های همه کار توانی، دگردوستی کاذب و بدنی‌سازی ۰/۲۲ واریانس وجدان‌گرایی را تبیین می‌کند.

بحث و نتیجه گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت (روان‌رنجوری، برون‌گرایی، تجربه‌گرایی، توافق‌پذیری و وجدان‌گرایی) با مکانیسم‌های دفاعی (دلیل‌تراشی، فرافکنی، انکار، همه‌کار توانی، نارزنده‌سازی، گذار به عمل، بدنی‌سازی، خیال‌پردازی اوتیستیک، لایه‌سازی، پرخاش‌گری منفعلانه، جابجایی، مجزاسازی، فرونشانی، والایش، شوخ‌طبعی، پیشاپیش‌نگری، دگردوستی کاذب، تشکل واکنشی، عقلانی‌سازی و ابطال) بوده است.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که مکانیسم‌های دفاعی جابه‌جایی، شوخ‌طبعی و بدنی‌سازی با روان‌رنجوری 02 درصد و مکانیسم‌های دفاعی بدنی‌سازی، دلیل‌تراشی، نارزنده‌سازی، انکار و دگردوستی کاذب با برون‌گرایی 02 درصد و مکانیسم‌های دفاعی دلیل‌تراشی، فرونشانی و عقلانی‌سازی با گشودگی به تجربه 51 درصد و مکانیسم‌های دفاعی جا به جایی، نارزنده‌سازی، والایش و فرافکنی با توافق‌پذیری 05 درصد و مکانیسم‌های دفاعی همه کار توانی، دگردوستی کاذب و بدنی‌سازی با وجدان‌گرایی 02 درصد واریانس مشترک دارند.

روان‌رنجورها بسیار تکانشور هستند و اضطراب زیادی دارند و از صاحبان قدرت می‌ترسند، برای همین ترجیح می‌دهند خشم خود را بر سر افراد دیگر تخلیه کنند (جا به جایی) روان‌رنجورها شوخی‌های پرخاش‌گرانه دارند چون دمدمی مزاج هستند و از کوره در می‌روند وقتی در جمع قرار می‌گیرند ساز خودشان را می‌زنند و توافق‌پذیری پایینی دارند. (شوخ طبعی) و بالاخره روان‌رنجورها به اینکه از مکانیزم بدنی‌سازی استفاده کنند راغب هستند.

برون‌گراها بسیار حراف هستند و به راحتی می‌توانند استدلال کنند و توضیح بدهند و از قدرت قانع‌سازی دیگران برخوردار هستند (دلیل‌تراشی) برون‌گراها چون خیلی خوش بین هستند معمولاً از پذیرش این نکته که مشکل وجود دارد، سر باز می‌زنند، چون نمی‌توانند نامعقول بودن و اضطراب آور بودن آن قسمتی از واقعیت که برخلاف میلش است را بپذیرد پس به کلی وجود آن را انکار می‌کند (انکار) برون‌گراها به همه افراد ابراز احساسات می‌کنند و در اکثر این موارد این احساسات سطحی است (دگردوستی کاذب).

توافق‌پذیری با محدودیت همراه است و در روابط بین فردی بسیار محبوب هستند برای همین اکثر احساسات منفی خود را به اشیا منتقل می‌کنند. (جابه‌جایی) توافق‌پذیرها از آرزوهای ناکام شده به سمت فعالیت‌های اجتماعی مقبول حرکت می‌کند (والایش).

افرادی که گشودگی به تجربه بالایی دارند به دنبال تحریبات جدید هستند و نظریات جدید را دنبال می‌کنند و در مشکلات به دنبال راه‌های عقلانی هستند، این افراد استفاده مفردی از تفکر و منطق انتزاعی برای پرهیز از احساسات آزاردهنده با تمرکز بر جنبه‌های عقلانی و نادیده گرفتن جنبه‌های احساسی قضا و پرداختن به تجزیه و تحلیل شناختی آنها دارند (عقلانی سازی). این افراد در موقعیت‌های لازم، خاطرات بد را به فراموشی می‌سپارند و در خیال خود آنها را حل شده می‌پندارند، به عبارتی دیگر به طور موقت خاطرات ناراحت کننده را کنار می‌گذارند و به آنها نمی‌اندیشند (فرونشانی).

وجدان‌گراها تمایل شدیدی به موفقیت دارند و در موقعیت‌های دشوار می‌پندارند که از عهده هر کاری بر می‌آیند، صفات و ویژگی‌های مثبت خود را زیاد می‌شمارند و خصوصیات منفی‌اش را ناچیز می‌شمارد و سعی می‌کند قبول کند از عهده هر کاری برمی‌آید (همه کار توانی). پاسخ به هر یک از پرسش‌ها و فرضیه‌های مبتنی به آنها در پژوهش نیازمند پژوهش‌های مستقلی است که به علاقمندان توصیه می‌شود در این زمینه کار کنند. محدودیت جامعه آماری پژوهش و نوع پژوهش، محدودیت‌هایی را در زمینه تعمیم یافته‌ها، تفسیرها و اسنادهای علت شناختی متغیرهای مورد بررسی مطرح می‌کند که باید در نظر گرفته شوند. نمونه مورد بررسی در این پژوهش یک نمونه دانش‌آموزی بوده و در تعمیم یافته‌ها به سایر جمعیت‌ها باید احتیاط شود.

منابع:

- احمدی، محسن، نجفی، محمود، حسینی المدنی، سید علی و عاشوری، آلاله. (۱۳۹۱). مقایسه سبک‌های دفاعی و ویژگی‌های شخصیتی در افراد معتاد و غیر معتاد، *فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد*، ۶ (۲۳).
- احمدوند، محمدعلی. (۱۳۸۹). بهداشت روانی، تهران: انتشارات پیام نور.
- اتکینسون، ریتال و همکاران. (۱۳۸۴). زمینه روانشناسی؛ ترجمه رفیعی و همکاران. تهران: نشر ارجمند.
- افضلی، محمد حسن، فتحی آسیابانی، علی و آزادفلاح، پرویز. (۱۳۸۸). بررسی سبک‌ها و مکانیزم‌های دفاعی افراد مبتلا به اختلال وسواس بی‌اختیاری، اضطراب تعمیم یافته و اختلال هراس اجتماعی، *مجله روانشناسی بالینی*، (۱).
- بشارت، محمد علی. (۱۳۹۱). نقش واسطه‌ای مکانیزم‌های دفاعی در رابطه بین سبک‌های دلبستگی و ناگویی هیجانی، *مجله روانشناسی کاربردی*، (۲۱).
- بشارت، محمدعلی. (۱۳۸۴). بررسی رابطه کمال‌گرایی مثبت و منفی و مکانیزم‌های دفاعی، *مجله پژوهش‌های روان‌شناختی*، (۱۵)، ۲۲-۷.
- خانجانی، زینب و اکبری، سعیده. (۱۳۹۰). رابطه ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان و اعتیاد آنان به اینترنت، *مجله یافته‌های نو در روانشناسی*، ۶ (۱۹)، ۱۱۳-۱۲۷.
- جواهری، عابدین، قنبری، سعید و زرنندی، علیرضا. (۱۳۹۰). رابطه مکانیزم‌های دفاعی با تجربه و ابراز خشم در دانشجویان دختر، *فصلنامه روانشناسی کاربردی*، ۵ (۲).
- خورشیدی، عباس و قریشی، سید محمدرضا. (۱۳۸۱). راهنمای تدوین رساله و پایان نامه تحصیلی از نظریه تا عمل. تهران: یسپرون.
- حیدری نسب، لیلا. (۱۳۸۵). مقایسه مکانیسم‌های دفاعی در نمونه‌های بالینی و غیربالینی بر اساس هنجاریابی و یافته‌های مبتنی بر روانسنجی پرسشنامه سبک‌های دفاعی.
- دادستان، پریخ، علی‌بخشی، زهرا و پاکدامن، شهلا. (۱۳۸۷). سبک‌های مکانیزم‌های دفاعی در انواع شخصیت خوددوستانار؛ یک همبستگی بنیادین. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، ۵ (۱۸)، ۹۹-۱۰۹.
- دلاور، علی. (۱۳۹۱). احتمالات و آمار کاربردی در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر رشد.
- سلطانی، مهری، فولادوند، خدیجه و فتحی آشتیانی، علی. (۱۳۸۸). رابطه هویت و هیجان‌خواهی با اعتیاد به اینترنت، *مجله علوم رفتاری*، ۴ (۳).

- شولتز، دوان و شولتز، سیدنی ال.ن. (۱۳۸۸). نظریه‌های شخصیت ترجمه یحیی سید محمدی. (۱۳۹۱). تهران: نشر ویرایش.
- صادقیان، فاطمه، عابدینی، محمدرضا و باغبان، ایران. (۱۳۸۸). بررسی رابطه عزت نفس سازمانی و سازگاری شغلی و انواع تیپ‌های شخصیتی، *مجله رویکردهای نوین آموزشی*، (۳۰)، ۴۰-۶۶.
- فرجاد، مریم، محمدی، نورالله، رحیمی، چنگیز و هادیان فرد، حبیب. (۱۳۹۲). رابطه سازمان شخصیت با مکانیزم‌های دفاعی، *مجله روانشناسی*، ۱۷(۶۵)، ۱۸-۳۲.
- قراباغی، حسین، مختاری، نوبخت و فتح الله زاده، صمد. (۱۳۹۲). مقایسه ویژگی‌های شخصیت و مکانیزم‌های دفاعی در افراد معتاد و غیر معتاد، *مجله اعتیاد پژوهی*، (۱۵)، ۳۶-۴۰.
- قلتاش، عباس، صالحی، مسلم و خادم کشاورز، مریم. (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین تیپ‌های شخصیتی و بهداشت روانی آموزگاران با ادراک از جو سازمانی مدارس ابتدایی ناحیه یک شیراز، *فصلنامه علمی پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۲(۴)، ۳۱-۴۴.
- کاوه، محمد. (۱۳۹۱). آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی، جلد اول، تهران: نشر جامعه شناسان.
- کریمی، یوسف. (۱۳۷۰). روانشناسی شخصیت، تهران: انتشارات پیام نور.
- نجاپور استادی، سعید و ایروانی، محمود. (۱۳۸۸). رابطه تیپ‌های شخصیت (برونگرایی و درونگرایی)، هوش و جنسیت با شرطی‌سازی معنایی، *مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، (۴۴) ۴۱-۶۳.
- هالچین، ریچارد. پی و کراس ویتبورن، سوزان. (۱۹۴۸). آسیب‌شناسی روانی، ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۸۳)، جلد اول، تهران: نشر روان.

References

- Bloch AL ,sher MK , Mark witz jc , Leon AC, perry jc . An empirical study of defense mechanisms in dysthymia. Am J psychiatry 1993 ;150 :1194 – 8
- Margo GM, Greenberg RP, Fisher s , Dewan M. a direct comparison of the defense mechanisms of nondepressed people and depressed psychiatric in patients . compr psychiatry 1993; 34:65 – 9
- sue.D&sue.S (1994) understanding abnormal behavior Bostan :Houghton Mifflin
- Goldberg ,L.R(1992) .The development of marks for the big five factor structure . psychological Assessment,A:26-42
- Eoberts,B.W. ,Caspi ,A. &Moffitt , T. (2003) . work experiences and personality development in young adulthood. Jornal of personality and social pscial psychology, 84, 582-593
- Freud s. The ego and the id. In strachey j (editor and translator). The complete psychological works. New York.Norton: 1976 :1923
- Vailant GE. An empirical derivend hierarchy of adaptive mechanism and it's usefulness as a potential diagnostic axis. Acta psychiatry scand 1985; 71-:171-80
- Vaillant G.E. The historical origins of Sigmund Freud's coucept of the mechanisms of defense:A guide for clinians and researchers. Washington.DC: American psychiatric; 1992: 3-28.
- Vaillant GE.Ego mechanisms of defense and personality psychopathology. J Abnorm psychol. 1994 ; 103 :44-50.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۲/۲۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۲/۱۵

فصلنامه تخصصی روان سنجی

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

صفحات----

سنجش اثربخشی پذیرش و تعهد درمانی بر سازگاری زناشویی همسران جانباز شهر تهران

Investigate the efficacy of acceptance and commitment therapy on the marital adjustment of war veteran's spouse

مهناز تراب احمدی^۱، دکتر مژگان نیکنام^۲

Abstract:

This study was conducted to investigate the efficacy of acceptance and commitment therapy on the marital adjustment of war veteran's spouse. The population of this study includes all spouses of veterans of region 5 of Tehran who visited to the medical centers of region 5 in Tehran during the second half of 94. The samples of study were 28 members of war veterans' wives of Region five in Tehran that has been selected by the voluntary sampling among the clients of medical centers of education of region 5 in Tehran and were Assigned randomly in the both experimental and

چکیده:

پژوهش حاضر به بررسی میزان اثربندی پذیرش و تعهد درمانی بر سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران پرداخته است. طرح این پژوهش، طرح نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه پژوهش، شامل تمامی همسران جانبازان مراجعه‌کننده به مراکز درمانی منطقه ۵ شهر تهران در نیمه دوم سال ۱۳۹۴ بود. اعضای نمونه پژوهش حاضر، ۲۸ نفر از همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران بودند که به روش نمونه‌گیری داوطلبانه از بین مراجعان به مراکز درمانی آموزش و پرورش

Mtorabamady@yahoo.com
niknam.mojgan@gmil.com

^۱ کارشناس ارشد مشاوره و راهنمایی
^۲ عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن

control groups of 14 persons. Member of the experimental group treated based on acceptance and commitment therapy but did not perform any intervention in the control group. After application of treatment carried out the post-test on the two groups. The research instruments was the Walker and Spanier's dyadic adjustment scale (1976). finally, the data have been analyzed by Analysis of Covariance. The results showed that acceptance and commitment therapy has lead to increasing marital adjustment of the spouses of veterans.

Keywords: marital adjustment, acceptance and commitment therapy, spouses of veterans

منطقه ۵ شهر تهران انتخاب شدند و به صورت تصادفی در دو گروه ۱۴ نفری آزمایش و گواه قرار گرفتند. اعضای گروه آزمایش تحت درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد قرار گرفتند اما اعضای گروه گواه مداخله‌ای دریافت نکردند. پس از اجرای درمان، از اعضای هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد. ابزار پژوهش، پرسشنامه سازگاری زناشویی اسپاینر (۱۹۷۶) بود. در نهایت داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از شیوه آماری تحلیل کوواریانس، تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد که پذیرش و تعهد درمانی موجب سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران شده است.

کلید واژه‌ها: سازگاری زناشویی، پذیرش و تعهد درمانی، همسران جانبازان.

هشت سال جنگ تحمیلی در ایران، به آسیب‌های جسمانی، اثرات عصب-روان‌شناختی گوناگون، تغییر در الگوی زندگی، مشکلات مالی و کاهش ارتباطات منجر شده است. بروز مشکلات جسمانی و روان‌شناختی از پیامدهای جنگ برای کسانی بود که به طور مستقیم یا غیرمستقیم درگیر جنگ بوده‌اند. ناتوانی جسمانی و آسیب‌های روانی، قربانیان را سال‌ها پس از جنگ درگیر می‌کند و نه تنها قربانیان از این مشکلات رنج می‌برند بلکه این مشکلات بر خانواده آنان و خصوصاً بر روابط زناشویی آنان نیز تأثیر عمیق می‌گذارد و موجب کاهش سازگاری زناشویی و صمیمیت بین زوجین می‌شود (رئیس‌پور^۱، فلاح‌چی و فلاحی، ۲۰۱۵).

زندگی با فرد جانباز در مدت طولانی می‌تواند موجب استرس افراد نزدیک و به ویژه همسر فرد جانباز شود و این استرس می‌تواند بر روابط زناشویی آنان نیز تأثیر گذارد. این زوجین غالباً سطح سازگاری زناشویی پایینی دارند و میزان سازگاری زناشویی نیز به نوبه خود بر سلامت عمومی زوجین تأثیر می‌گذارد و موجب کاهش آن می‌شود (زرچ و همکاران^۲، ۲۰۱۵). بیشتر جانبازان و همسران آنان سطح سازگاری زناشویی پایین‌تری نسبت به افراد عادی دارند و در صمیمیت و ارتباطات زناشویی مشکل دارند. برخی از جانبازان از روابط با همسرانشان و روابط آمیزشی با آنها دوری می‌کنند و این امر موجب کاهش احساس صمیمیت در آنان می‌شود (سلومون و همکاران^۳، ۲۰۱۱).

از جمله مداخلات روانشناختی که می‌تواند بر سازگاری زناشویی و صمیمیت زناشویی تأثیرگذار باشد، پذیرش و تعهد درمانی است (توهینگ^۴، ۲۰۱۲). هافمن و سیموندسون (۲۰۰۸) به نقل از عرب نژاد و همکاران، (۲۰۱۴) هدف اصلی پذیرش و تعهد درمانی را درمان اجتناب تجربی، ایجاد پاسخ و تعهد عمل به ارزش‌ها و حفظ تغییرات رفتاری می‌دانند و آنان معتقدند که انجام این فرایند درمانی منجر به اثرات قابل ملاحظه‌ای می‌شود. به نظر می‌رسد که با استفاده از پذیرش و تعهد درمانی، افراد می‌توانند مشکلات زناشویی خود را حل کنند و با افزایش پذیرش تجربیات درونی مانند افکار و احساسات در مورد همسرشان و ایجاد اهداف مطابق با ارزش‌ها و تعهداتشان، زندگی شادتر و بهتری را برای خود و خانواده‌شان فراهم آورند. مقابله فعال و مؤثر با افکار و احساسات، دوری کردن از اجتناب، تغییر نگرش آنان نسبت به خودشان و متعهد بودن به ارزش‌ها از عناصر اصلی این درمان هستند.

¹ Raeisipoor and etal.

² Zerach and etal.

³ Solomon and etal.

⁴ Twohig

مراجعه کنندگان با انجام تمرینات حسی ساده با مفهوم ذهن آگاهی و مزایای آن در زندگی روزمره آشنا می‌شوند (لشانی و فرهودیان، ۲۰۱۳).

سازگاری زناشویی اصطلاحی چند بعدی است که سطوح چندگانه ازدواج را روشن می‌کند. سازگاری زناشویی شیوه‌ای است که افراد متأهل به‌طور فردی یا با یکدیگر، برای تداوم ازدواج سازگار می‌شوند و از مهم‌ترین فاکتورها در تعیین ثبات و تداوم زندگی زناشویی است (بار-ان و پارکر^۱، ۲۰۰۶). در واقع سازگاری زناشویی وضعیتی است که زن و شوهر، بیشتر مواقع احساس خوشبختی و رضایت از یکدیگر دارند (تانیگوچی و همکاران^۲، ۲۰۰۶). سازگاری زناشویی در واقع سازگاری با وقایع مهم زندگی است. زن و شوهری که سازگاری دارند در امور مختلف زندگی با یکدیگر تفاهم دارند (تبیندا و آمینا^۳، ۲۰۱۳).

از دیدگاه پذیرش و تعهد درمانی، ایجاد و حفظ فاصله عاطفی بین زوجین به دلیل استراتژی‌های اجتناب تجربی و کنترل ناکارآمد و خشکی و تعصب هر یک از شرکاء است. استراتژی‌های اجتناب تجربی شامل اجتناب از برقراری رابطه با همسر به دلیل اینکه رابطه قبلی منجر به تعارض و فاصله عاطفی شده است و اجتناب از بیان عاطفی یا صمیمیت جسمانی به دلیل ترس از طرد شدن و اجتناب از فعالیت‌هایی است که منجر به شکل‌گیری خاطرات مشترک می‌شود. این اجتناب تجربی نه تنها از افکار و احساسات ناخواسته حمایت می‌کند بلکه از انجام هر کاری توسط زوجین که به بهبود رابطه و ایجاد صمیمیت منجر شود نیز جلوگیری می‌کند. ACT تلاش می‌کند که چنین فرایندهایی را تضعیف کند و مشکلاتی را کاهش دهد که به دلیل اجتناب تجربی زوجین شکل گرفته است. هدف نهایی ACT کمک به زوجین است تا از رفتار و شناخت‌های خود به همسرشان آگاه شوند و ارزش‌های آنان را واضح سازد و زوجین را متعهد کند که به شیوه متناسب با ارزش‌ها و اهدافشان عمل کنند. مشخص شده است که ACT در درمان دسته‌ای از اختلالات روانی از جمله اضطراب، افسردگی، درد مزمن، اختلال خوردن و سوءمصرف مواد تأثیرات قابل توجهی دارد (پترسون و همکاران^۴، ۲۰۰۹). اما هنوز مطالعات منظمی در خصوص تأثیر ACT بر میزان سازگاری زناشویی آنان به‌ویژه در مورد همسران جانبازان صورت نگرفته است؛ بر همین اساس پژوهش حاضر به بررسی میزان اثربخشی

^۱. Bar.on & Parker

^۲. Taniguchi and etall.

^۳. Tabinda & Amina

^۴. Peterson, Eifert , Feingold , Davidson

پذیرش و تعهد درمانی بر سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران پرداخته است. و فرضیه اصلی این پژوهش این می باشد که بین پذیرش و تعهد درمانی بر سازگاری زناشویی همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران رابطه وجود دارد.

همسران جانبازان با مشکلات روان شناختی زناشویی و استرس روانی مواجه هستند. مشکلات جسمانی و روانی فرد جانباز بر صمیمیت او با همسرش و عملکرد روان شناختی همسر تأثیر می گذارد. بیشتر تحقیقات در مورد روابط زناشویی نشان داده اند که مهارت های ارتباطی در رضامندی زناشویی نقش مهمی ایفا می کند و اظهارات عاطفی، نقش کلیدی در ایجاد و حفظ روابط صمیمانه و نزدیک دارد. ممانعت جانبازان از صمیمیت و بیانات عاطفی محدود، فقدان علاقه به فعالیت های اجتماعی و داشتن مشکل در صمیمیت جنسی موجب جدایی و دوری جانبازان از همسرانشان می شود. در جانبازان غالباً علائم افسردگی و اختلال پس از سانحه دیده می شود، افسردگی جانبازان به طور معنی داری با سازگاری زناشویی در آنان و همسرانشان ارتباط دارد .

سازگاری زناشویی زوجین نیز به طور خاص به اثرات فشار روانی ناشی از حوادث منفی زندگی حساس است. چنانچه کرنبلیت^۱ (۱۹۹۴) نیز در پژوهش خود مشاهده کرد که با افزایش میزان جراحی همسر، سازگاری زناشویی کمتری مورد انتظار است و این واقعه منجر به کاهش نمره های پرسشنامه سازگاری زناشویی می شود (روشن، ثنایی و ملیانی، ۱۳۹۱).

پذیرش، ذهن آگاهی و ارزش ها، فرایندهای قدرتمندی هستند که تأثیر قوی بر عملکرد بشر دارند و هنگامی که در درمان به کار گرفته می شوند، موجب نتایج مثبتی می شوند. تکنیک های مختلفی در ACT به کار گرفته می شوند اما هر یک از این تکنیک ها به طور جداگانه در سایر درمان ها نیز به کار گرفته می شوند. آنچه که ACT را متفاوت می کند ادغام تحلیل های کاربردی و اساسی در یک مدل منسجم با مؤلفه های مؤثق و فرایند تغییری است که به مراجع اجازه می دهد تا بر مجموعه نسبتاً محدودی از فرایندهای تشخیصی تمرکز کند (هیز، پیستورلو^۲ و لوین^۳، ۲۰۱۲).

اخیراً فراتحلیلی شواهد فرایندهای از اثرمندی ACT را نشان داده است. تحقیقات از اثرمندی ACT در درمان استرس کاری، سایکوزها، افسردگی، اضطراب امتحان، مانیا، صرع، اختلال وسواس- اجباری و اختلالات اضطراب اجتماعی حمایت کرده اند. همچنین ACT در درمان درد مزمن، ترک سیگار و

^۱ . Kornblith

^۲ . Pistorello

^۳ . Levin

سوء مصرف مواد موفق بوده است (توهینگ، ۲۰۱۲؛ فرمان و همکاران، ۲۰۰۷). باند و بانس^۱ (۲۰۰۰) نشان دادند که اثرات مثبت ACT در کاهش استرس، با پذیرش افکار و احساسات نامطلوب رخ می‌دهد. همچنین مطالعات نقش واسطه‌ای گسلش روان‌شناختی را در درمان سایکوز نشان داده‌اند. ACT در زوج درمانی به گونه‌ی منحصر به فردی به کار برده می‌شود. کاملاً روشن است که هنگامی که شریک زندگی احساس می‌کند که از نظر عاطفی صدمه دیده است، سعی می‌کند که فاصله‌ی عاطفی خود را با همسرش حفظ کند؛ زیرا این فاصله عاطفی از فرد حمایت می‌کند و احتمال رخداد پریشانی عاطفی در آینده را کاهش می‌دهد. در این میان ACT به زوجین می‌آموزد که افکار و احساساتی را که با فاصله عاطفی مرتبط هستند، در نظر گیرند (مانند این فکر که من نمی‌توانم درباره احساس واقعی‌ام با همسر صحبت کنم) و یاد بگیرند که این افکار را رد نکنند، پذیرش آگاهانه چنین افکاری را تمرین کنند و به شیوه‌ای که همسان با ارزش‌های آنان است و با در نظر گرفتن حفظ صمیمیت زناشویی و ارتباط، عمل کنند. ACT سعی می‌کند که رابطه‌ی زوجین را با استفاده از تغییرات رفتاری، اصلاح کند و هر یک از زوجین را ترغیب می‌کند که به‌طور آگاهانه، واکنش‌های درونی خود را نسبت به رفتارهای دیگری بپذیرند و یاد بگیرند که ارزیابی آنان از رفتار طرف مقابل فقط یک فکر است و لازم نیست براساس فکر خود، کاری بکنند. هنگامی که افراد از این مهارت‌ها و راهبردها استفاده می‌کنند، به تدریج خواهند توانست موقعیت‌های اجتنابی قبلی را از نظر بگذرانند و فرصتی به زوجین داده می‌شود تا به شیوه‌ای رفتار کنند که سازگاری آنان افزایش یابد (پترسون و همکاران، ۲۰۰۹).

روش پژوهش

تحقیق حاضر در حیطه تحقیقات کاربردی جای می‌گیرد. پژوهش حاضر یک پژوهش نیمه آزمایشی، از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل و با گمارش تصادفی بود. در این پژوهش، متغیرهای وابسته (سازگاری زناشویی) قبل و بعد از اجرای متغیر مستقل (پذیرش و تعهد درمانی ACT)، اندازه‌گیری شدند و هر دو گروه دو بار مورد سنجش قرار گرفتند. اندازه‌گیری اول با اجرای یک پیش‌آزمون و اندازه‌گیری دوم، پس از اعمال متغیر مستقل برای گروه آزمایشی با یک پس‌آزمون بر روی هر دو گروه آزمایش و کنترل انجام شد. برای تشکیل گروه آزمایش و کنترل،

^۱ . Bund & Buss

۳۰ نفر از همسران جانبازان، انتخاب شدند و سپس به‌طور تصادفی نیمی از آزمودنی‌ها در گروه اول و نیمی از آنها در گروه دوم جایگزین شدند.

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش عبارت بود از تمامی همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران که به مراکز درمانی منطقه ۵ شهر تهران در نیمه دوم سال ۹۴ مراجعه کرده بودند. روش نمونه‌گیری به این شکل بود که ابتدا طی فراخوانی در مراکز مشاوره، از همسران جانبازان که ساکن منطقه ۵ تهران بودند و مایل به شرکت در پژوهش بودند، دعوت به عمل آمد و هدف از انجام پژوهش و شرایط پژوهش برای آنان توضیح داده شد. سپس از بین آنان، ۳۰ نفر از کسانی که شرایط ورود به مطالعه را داشتند، انتخاب شدند و در پژوهش شرکت نمودند.

سی نفر اعضای نمونه از بین مراجعان مراکز درمانی آموزش و پرورش منطقه ۵ شهر تهران، به صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفری آزمایش و گواه قرار گرفتند. البته در طی اجرای جلسات مداخله، یک نفر از اعضای گروه آزمایش از فرایند درمان انصراف داد و در نتیجه تعداد اعضای گروه نمونه به دو گروه ۱۴ نفری و در مجموع به ۲۸ نفر کاهش یافت. معیارهای ورود آزمودنی‌ها به مطالعه عبارت از داشتن همسر جانباز، نداشتن سابقه بیماری عصبی و روانشناختی و سوء مصرف مواد و ملاک‌های خروج از مطالعه نیز فوت فرد جانباز و عدم توانایی همسر جانباز برای ادامه مشارکت در پژوهش بود. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه سازگاری زناشویی^۱ است. مقیاس سازگاری در سال ۱۹۷۶ توسط اسپانیر طراحی شده است. این پرسشنامه میزان سازگاری زناشویی در زوجین را به واسطه ۳۲ پرسش و در قالب چهار خرده مقیاس: تفاهم، انسجام، رضایت و ابراز احساسات می‌سنجد. در زمان تکمیل پرسشنامه، از آزمودنی‌ها خواسته می‌شود تا میزان همخوانی هر کدام از پرسش‌های پرسشنامه را با وضعیت فعلی خود مشخص کند. نمره نهایی میزان سازگاری زناشویی از جمع کردن نمره‌های فرد در تمامی پرسش‌ها و خرده مقیاس‌ها به‌دست می‌آید (گل محمدی، فرح بخش و اسمعیلی، ۱۳۹۲). نمره‌های این مقیاس از صفر تا ۱۵۱ متغیر است. نمره کلی بیشتر از صد روابط با سازگاری خوب را نشان می‌دهد. در حالی که نمره‌های پایین‌تر از صد پریشانی بالینی قابل توجه را نشان می‌دهد (امان الهی و همکاران، ۱۳۹۳).

^۱ . dyadic adjustment scale (DAS)

شیوه اجرا

بعد از هماهنگی با مراکز درمانی و کسب مجوز و جلب رضایت آزمودنی‌ها، ابتدا هدف تحقیق برای آنها بیان شد و از آنها خواسته شد تا در این برنامه درمانی شرکت کنند. ابتدا در مرحله پیش‌آزمون پرسشنامه‌ها در اختیار آنها قرار گرفت و از آنها خواسته شد که به دقت سؤالات را بخوانند و پاسخ‌های مورد نظر را متناسب با ویژگی‌های خود انتخاب کنند و سؤالی را تا حد امکان بی‌جواب نگذارند. سپس همسران جانبازان به صورت تصادفی در گروه آزمایشی و گواه گمارده شدند و گروه آزمایشی هشت جلسه یک و نیم ساعته درمان ACT را به صورت گروهی دریافت کردند. در حالی که گروه گواه هیچ درمانی از سوی روان‌شناس دریافت نکردند. پس از اتمام دوره آموزش از گروه تحت درمان و گروه کنترل پس‌آزمون به عمل آمد.

ساختار جلسات پذیرش و تعهد درمانی ACT (برگرفته از کتاب هنرپروران و همکاران، ۱۳۹۳؛ ایزدی و

عابدی، ۱۳۹۳)

✓	معرفی اعضای گروه و اجرای پیش‌آزمون	جلسه
✓	بحث در مورد حدود رفتاری و توضیح قوانین و اصول و قراردادهای حاکم بر جلسات مشاوره‌ای	اول
✓	رضایت آگاهانه افراد گروه برای انجام فرایند درمان	
✓	مطرح کردن اهداف درمان و اینکه تغییر امکان‌پذیر است و توضیح فلسفه مداخله بر اساس این رویکرد	
✓	معرفی درماندگی خلاق: که در این شرایط می‌توان بر نادیده گرفتن ارزش‌ها، قطع ارتباط، واکنش، اجتناب و در ذهن بودن مطالب ارائه کرد. (علامت اختصاری مهم در زندگی زناشویی)	
✓	معرفی سیستم‌های ناکارآمد گذشته (آشنایی با تلاش‌های گذشته افراد برای به انجام رساندن اهداف)	

✓	جلسه	نقد و بررسی تکلیف قبل: پاسخ افراد در شیوه راهبردهای کنترل خود
✓	دوم	کنترل به عنوان شکل (کنترل مسئله است نه راه حل)، (آموزش این نکته که هرگونه عملی جهت اجتناب یا کنترل تجارب ذهنی ناخواسته بی اثر است (
✓	جلسه سوم	تکالیف: یادداشت تجربه روزانه، یادداشت روزانه تمایل، یادداشت روزانه ناراحتی پاک و ناپاک رساندن به ناامیدی خلاق
✓	جلسه سوم	ارزیابی عملکرد؛ بررسی تجربیات فرد از جلسه قبل تاکنون؛ بررسی تکالیف خانگی
✓	جلسه چهارم	تکالیف: تمرین ذهن آگاهی، برگه راهنمای ذهن آگاهی چیست
✓	جلسه چهارم	تأثیر بر شناسایی و آگاهی و آغاز تمرینات مربوط به شفاف سازی ارزشها
✓	جلسه چهارم	ارزیابی عملکرد. هدف جلسه: تمایز خود مفهوم سازی در برابر خود مشاهده‌گری
✓	جلسه پنجم	سنجش توانایی درمان جو برای گسست از افکار و احساسات
✓	جلسه پنجم	ادامه تجربیات ذهن آگاهی و ادامه شفاف سازی ارزشها
✓	جلسه پنجم	هدف در این جلسه نشان دادن اهمیت ارزشها و تفهیم به افراد که چگونه ارزشها و تفهیم آن "تمایل/ پذیرش" را ارزشمند جلوه می‌دهد.
✓	جلسه پنجم	ارزش به عنوان رفتار در مقابل ارزش به عنوان احساسات
✓	جلسه پنجم	تمرینات آگاهی از احساسات بدنی و بحث پیرامون آن
✓	جلسه پنجم	تمرینات مربوط به سازگاری و صمیمیت از رنج‌های زندگی
✓	جلسه پنجم	هدف جلسه کمک به افراد گروه که پیوسته حوزه‌های زندگی را که مطابق با ارزشهای فرد نیست، بشناسد. فرد باید پیوسته ارزشهایش را به عنوان منشأ تعهد درک کند و آنها را در عملی کردن مفهوم (تمایل) و در خدمت فعال سازی رفتاری و اهداف شخصی خود به کار ببرد.
✓	جلسه پنجم	انتخابها در برابر قضاوتها/ تصمیمها، شناسایی رفتار مبتنی بر ارزشها در یک هفته مرور شود.
✓	جلسه پنجم	شناسایی ارزشها (اهداف کوچک تر در خدمت اهداف بزرگ تر)

جلسه هفتم	<p>✓ هدف از این جلسه کشف ارتباط بین اهداف و فعالیت‌ها و استحکام بخشیدن به عوامل تمایل و گسلش، در خدمت دستیابی به اهداف رفتاری است و نیز تکلیف را باید با توجه به ویژگی فعال‌سازی رفتاری در قالب متعهد کردن به فعالیت‌های خاص ادامه داد که توسط اهداف و ارزش‌های بزرگ‌تر درمان‌جو مشخص شده است.</p>
جلسه هشتم	<p>✓ ادامه تنظیم اهداف مؤثر مرتبط با ارزش‌ها، ادامه تمرینات آگاهی حتی در حین راه رفتن</p> <p>✓ بحث پیرامون صمیمیت و سازگاری از داشتن رنج</p> <p>✓ ارزیابی عمل متعهدانه</p> <p>✓ آموزش درمان‌جو که خود یک درمانگر باشد برای به حداکثر رساندن این احتمال که درمان‌جو مهارت‌های آموخته در درمان را ابراز کند و پس از اتمام در آن به کار ببرد.</p> <p>✓ آمادگی برای مقابله با شکست‌های احتمالی بعد از خاتمه درمان</p> <p>✓ شناسایی راهبردهای ممکن، موانع الگوریتم FEAR، عمل متعهدانه براساس الگوریتم ACT، پیام اصلی ACT.</p> <p>✓ دو علامت اختصاری مهم در زندگی زناشویی براساس مد ACT، ارائه خلاصه‌ای از محتوای جلسات قبل و اجرای پس‌آزمون</p> <p>✓ تکالیف پیشنهادی:</p> <p>✓ ثبت اهداف مراجع به عنوان مثال ۱ ماه تا ۶ ماه - بحث و گفتگو و اصلاح برنامه بعد از درمان</p> <p>پایان درمان و پیشگیری از عود:</p> <p>ادامه جلسات می‌تواند ماهانه با رضایت مراجعان و نیز جلسات ۳۰ دقیقه یا کمتر به صورت تلفنی و بعد از گذشت سال به ملاقات‌های سه ماهه</p>

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این مبحث با توجه به موضوع تحقیق حاضر که به « اثر بخشی پذیرش و تعهد درمانی ACT بر سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران » می‌پردازد، در ابتدا به منظور توصیف آماری، از جدول شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شده و در آن تعداد، کمترین، بیشترین، میانگین و انحراف معیار به عنوان آماره‌های توصیفی، استفاده شد.

در راستای تحلیل‌های استنباطی و آزمون فرضیه‌های تحقیق با توجه به اینکه از روش پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل استفاده شده است، بهترین روش آماری تحلیل کوواریانس است. در این روش میانگین‌های پس آزمون پس از تعدیل نمره‌های پیش آزمون مورد مقایسه قرار می‌گیرد (دلاور، ۱۳۸۵). به همین منظور، داده‌ها مطابق با روش تحلیل کوواریانس به وسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ تجزیه و تحلیل شدند.

جدول ۱. توصیف آماری پیش آزمون و پس آزمون نمره‌های متغیرها در همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران به تفکیک گروه‌ها

متغیر	گروه	تعداد	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار
سازگاری زناشویی	پس آزمون	آزمایش	۷۷	۱۲۰	۹۴,۱۴	۱۵,۳۸
		کنترل	۷۱	۱۲۷	۹۵,۲۱	۱۷,۷۴
	پس آزمون	آزمایش	۸۹	۱۳۳	۱۱۲,۲۹	۱۳,۲۵
		کنترل	۷۲	۱۲۷	۹۶,۲۸	۱۷,۳۴

براساس یافته‌های مندرج در جدول (۱)، میانگین نمره‌های پیش آزمون «سازگاری زناشویی» در گروه آزمایش ۹۴,۱۴ و در گروه کنترل ۹۵,۲۱ است. همچنین میانگین نمره‌های گروه آزمایش در پس‌آزمون ۱۱۲,۲۹ و در گروه کنترل ۹۶,۲۸ است. با توجه به یافته‌های فوق، میانگین نمره‌های «سازگاری زناشویی» همسران جانبازان شهر تهران در گروه آزمایش در پس آزمون افزایش داشته

است اما در گروه کنترل میانگین نمره‌های «سازگاری زناشویی» همسران جانبازان شهر تهران نسبتاً ثابت بوده است.

داده‌های استنباطی (آزمون فرضیه‌ها)

برای آزمون فرضیه پژوهش حاضر از روش تحلیل کوواریانس استفاده شد که یافته‌های آنها به تفصیل در زیر آورده شده است. یکی از پیش فرض‌های آزمون‌های تحلیل کوواریانس همگنی واریانس‌ها در دو گروه است (دلاور، ۱۳۸۵). قبل از ارائه فرضیه‌ها و آزمون آنها، برای تشخیص اینکه آیا همگنی واریانس‌های دو گروه آزمایش و کنترل در نمره‌های سازگاری زناشویی رعایت شده است یا خیر، آزمون لوین به عمل آمد که یافته‌ها در جدول (۲) آورده شده است.

جدول ۲. آزمون لوین برای بررسی همسانی واریانس‌ها در نمره‌های سازگاری زناشویی در

همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران

متغیر	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	مقدار F	سطح معنی‌داری
سازگاری زناشویی ۱	۲۶	۲,۶۰	۰,۰۷۵	

در جدول (۲) یافته‌های آزمون لوین برای بررسی همسانی واریانس‌ها ارائه شده است. بر اساس یافته‌های مندرج در جدول بالا، همسانی واریانس‌های دو گروه در نمره‌های سازگاری زناشویی همسران جانبازان شهر تهران در سطح ۹۵ درصد ($\alpha = 0/05$) معنی‌دار نیست. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه معنی‌دار نبودن آزمون لوین به معنی تأیید فرض صفر است، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که واریانس زنان دو گروه آزمایش و کنترل در نمره‌های سازگاری زناشویی یکسان است و این پیش فرض استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس در داده‌های پژوهش تأیید شده است. از جمله مفروضه‌های مهم دیگر تحلیل کوواریانس، نرمال بودن توزیع متغیرهای وابسته (سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران) در هر دو گروه آزمایش و گواه است. به منظور بررسی این مفروضه از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد که یافته‌های حاصل از آن در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. آزمون کلموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع نمره‌های (سازگاری زناشویی) در

همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران

متغیر	گروه‌ها	آماره K-S	سطح معنی‌داری
سازگاری زناشویی	آزمایش	۰,۷۵۵	۰,۶۱۹
	کنترل	۰,۸۸۶	۰,۴۱۳

در جدول (۳) یافته‌های آزمون کلموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع نمره‌های سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران نشان داده شده است. بر اساس نتایج مندرج در جدول بالا، توزیع نمره‌ها در دو گروه نمره‌ها در سطح ۹۵ درصد ($\alpha = 0/05$) معنی‌دار نیست. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه معنی‌دار نبودن آزمون کلموگروف-اسمیرنوف به معنی تأیید فرض صفر "نرمال بودن توزیع نمره‌های سازگاری زناشویی در دو گروه آزمایش و کنترل" است، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که توزیع نمره‌های سازگاری زناشویی در همسران جانبازان شهر تهران در دو گروه آزمایش و کنترل نرمال است.

فرضیه اصلی: بین پذیرش و تعهد درمانی و افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران رابطه معنی‌دار وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه با توجه به برقرار بودن تمامی مفروضه‌های تحلیل کوواریانس (یکسان بودن شیب خط رگرسیون، همگنی واریانس‌ها و نرمال بودن توزیع) از این آزمون استفاده شد که یافته‌های حاصل از آن در جدول (۴) دیده می‌شود.

جدول ۴. تحلیل کوواریانس تفاوت میانگین‌های تعدیل شده نمره‌های سازگاری زناشویی در

همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران در گروه آزمایش و کنترل

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	نسبت F	سطح معنی‌داری	حجم اثر
پیش آزمون	۵۱۷۸,۴۴	۱	۵۱۷۸,۴۴	۱۲۷,۷۶	۰,۰۰۱	۰,۸۳۶
گروه‌ها (مستقل)	۱۹۹۹,۵۵	۱	۱۹۹۹,۵۵	۴۹,۳۳	۰,۰۰۱	۰,۶۶۴
واریانس خطا	۱۰۱۳,۲۷	۲۵	۴۰,۵۳	-	-	-
مجموع	۳۱۲۴۹۸	۲۸	-	-	-	-

در جدول (۴) آزمون تحلیل کوواریانس پس‌آزمون با برداشتن اثر پیش‌آزمون بین دو گروه ارائه شده است. براساس یافته‌های مندرج در جدول، چون مقدار F محاسبه شده (۴۹/۳۳) با درجه آزادی ۱ و ۲۵ از مقدار F جدول بزرگ‌تر است، بنابراین فرض صفر رد و فرض پژوهش که عبارت بود از اینکه پذیرش و تعهد درمانی بر افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان شهر تهران تأثیر می‌گذارد، با اطمینان ۰/۹۹ تأیید می‌شود. همچنین بر اساس نتایج جدول (۴) میانگین نمره‌های پس‌آزمون گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل افزایش یافته است که این تفاوت معنی‌دار است. شاخص اثر به دست آمده حاکی از این است که ۶۶ درصد افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران در گروه آزمایش را می‌توان به پذیرش و تعهد درمانی نسبت داد.

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه اصلی: بین پذیرش و تعهد درمانی و افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران رابطه معنی‌دار وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه و بررسی تأثیر پذیرش و تعهد درمانی بر افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان شهر تهران، با توجه به برقرار بودن تمامی مفروضه‌های تحلیل کوواریانس از این آزمون استفاده شد. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس نشان داد که F محاسبه شده از مقدار F جدول بزرگ‌تر است، بنابراین فرض صفر رد و فرض پژوهش که عبارت بود از اینکه پذیرش و تعهد درمانی بر افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان شهر تهران تأثیر می‌گذارد، با اطمینان ۰/۹۹ تأیید شد. همچنین میانگین نمره‌های پس‌آزمون گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل افزایش یافته بود که این تفاوت معنی‌دار بود. شاخص اثر به دست آمده حاکی از این بود که ۶۶ درصد افزایش سازگاری زناشویی همسران جانبازان شهر تهران در گروه آزمایش را می‌توان به پذیرش و تعهد درمانی نسبت داد.

در توضیح و تبیین مکانیزم عمل پذیرش و تعهد درمانی بر افزایش سازگاری زناشویی می‌توان گفت که پذیرش و تعهد درمانی با کاهش میزان استرس روان‌شناختی در زوجین موجب افزایش سازگاری بین آنان می‌شود. پذیرش و تعهد درمانی تأکید دارد بر اینکه تغییرات هنگامی رخ می‌دهد که فرد قادر باشد، وقایع خصوصی درونی خود را با افزایش گسلش ارتباط دهد. در نهایت این گسلش، افکار منفی و واکنش‌های منفی را کاهش می‌دهد و موجب افزایش پذیرش روانی می‌شود و این پذیرش نیز

رابطه بین افکار منفی و رفتار را کاهش می‌دهد. افزایش گسلش روان‌شناختی و آگاهی از افکار و اعمال به فرد کمک می‌کند تا روابط منفی بین واکنش‌هایش را مشاهده کند و تصمیم بگیرد که مانند الگوهای قدیمی اجتنابی و تعارض‌آمیز خود عمل نکند (پترسون و همکاران، ۲۰۰۹).

پذیرش و تعهد درمانی افراد را ترغیب می‌کند که فرایندهای فکری را به عنوان یک عملکرد لازم و واقعی برای سازگاری روانشناختی، بپذیرند و در نتیجه طرح‌واره‌های شناختی منفی در افراد کاهش می‌یابد. ACT افراد را قادر می‌کند تا به شیوه مؤثرتری شرایط سخت و بحرانی را مدیریت کنند (لارمار، ویترووسکی، لوئیزدرایور^۱، ۲۰۱۴).

همچنین افراد طی جلسات پذیرش و تعهد درمانی به طبقه‌بندی ارزش‌های خود می‌پردازند. در طبقه‌بندی ارزش‌ها، مراجعان، آن دسته از اهداف رفتاری را انتخاب می‌کنند که بیشترین اهمیت یا ارزش را برای آنان دارد. در این درمان ارزش‌ها بیش از آنکه قضاوت اخلاقی باشند، اهمیت شخصی یک عمل خاص را برای فرد نشان می‌دهند. این ارزش‌ها می‌تواند شامل بهبودی روابط بین فردی، مراقبت از خود و بهبود روابط زناشویی باشد. هدف درگیر شدن فرد در کارهایی است که برای فرد مهم است و مراجع از آنها اجتناب می‌کند (روی مر و اورلیش، ۲۰۰۵ به نقل از نریمانی و همکاران، ۱۳۹۳). بنابراین به منظور افزایش سازگاری زناشویی، به افراد آموزش داده می‌شود که به طبقه‌بندی ارزش‌های خود بپردازند و با طبقه‌بندی ارزش‌ها توسط افراد، آنان متوجه میزان اهمیت رابطه زناشویی و زندگی زناشویی شان می‌شوند. در مرحله بعد سعی می‌کنند تا مطابق با این ارزش‌ها عمل کنند و رابطه خود را با همسرشان تقویت کنند و این موارد موجب افزایش سازگاری آنان می‌شود. در واقع میزان اثرمندی درمان و کسب نتایج مطلوب به تعهد افراد برای عمل کردن براساس ارزش‌های خود بستگی دارد (پترسون و همکاران، ۲۰۰۹).

نتایج حاصل از تأیید فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه بین پذیرش و تعهد درمانی و افزایش سازگاری زناشویی در همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد، با نتایج پژوهش‌های کریستین و همکاران، ۲۰۱۱ به نقل از نریمانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ سلومون و همکاران، ۲۰۱۱؛ پترسون و همکاران، ۲۰۰۹؛ باری و لانگر، ۲۰۰۵؛ کاشفی و هنرپروران، ۲۰۱۵؛ هنرپروران، ۱۳۹۳؛ رجبی و همکاران، ۱۳۹۲؛ نریمانی و همکاران، ۱۳۹۳ همسو است.

^۱ . Larmar, Wiatrowski, Lewis-Driver

محدودیت و مشکلات پژوهش

محدودیت‌هایی که پژوهشگر در طول اجرای تحقیق، با آنها مواجه بوده شامل دو نوع محدودیت‌های در اختیار پژوهشگر و محدودیت‌های خارج از اختیار پژوهشگر است: از جمله محدودیت‌های این پژوهش این بود که به علت محدودیت زمانی و دسترسی نداشتن به مراجعان، امکان اجرای مطالعات پیگیری وجود نداشت و بنابراین اطلاعاتی در دسترس نیست که نشان دهد در درازمدت تغییرات ایجاد شده پایدار بوده‌اند یا خیر. همچنین محدود بودن نمونه پژوهش به همسران جانبازان منطقه ۵ شهر تهران، تعمیم یافته‌ها را به سایر زوجها و همسران جانبازان با محدودیت روبرو می‌کند. به خاطر چنین محدودیت‌هایی واضح است که قبل از هر گونه نتیجه‌گیری محکم در مورد تأثیر درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد در درمان سازگاری زناشویی و صمیمیت زناشویی همسران جانبازان، طرح‌های تحقیقاتی دقیق دیگر مورد نیاز است.

پیشنهاد‌های پژوهشی

مطالعات مربوط به پذیرش و تعهد درمانی هنوز در آغاز راه است و شواهد بیشتری درباره مکانیزم عمل این درمان و کارهای بیشتری در این زمینه به‌ویژه در ایران لازم است. لذا پیشنهاد می‌شود مطالعات کنترل شده بیشتری درباره میزان اثربخشی این درمان در مورد سایر متغیرها مانند سلامت روان، اضطراب، افسردگی، انسجام خانوادگی و غیره انجام پذیرد. همچنین مطالعات آینده می‌توانند ارتباط میزان فرایندهای تمرکز حواس و نقش تغییر رفتار را در میزان سازگاری زناشویی در همسران جانبازان، ارزیابی و بررسی کنند. پژوهش در زمینه به‌کارگیری درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد در همسران جانبازان در نمونه‌های بزرگ‌تر از پیشنهاد‌های دیگر پژوهش حاضر است. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده به بررسی و مقایسه نتایج این درمان با سایر درمان‌های روان‌شناختی در همسران جانبازان پرداخته شود تا تفاوت‌ها و شباهت‌های این درمان با سایر درمان‌ها آشکار شده و مشخص شود که کدام درمان برای این گروه مناسب‌تر است.

پیشنهادهای کاربردی

اطلاعات حاصل از این مطالعه می‌تواند برای زوج درمانگران در جهت بهبود ارتباطات، افزایش ارتباط عاطفی و افزایش صمیمیت زوجها مفید باشد و درمانگران می‌توانند از این نتایج در مداخلات خود بهره ببرند. همچنین با توجه به اینکه جانباز بودن همسر باعث مشکلاتی در روابط زوجین می‌شود و میزان سازگاری و صمیمیت زناشویی را کاهش می‌دهد، پیشنهاد می‌شود که امکانات آموزشی رایگان و کارگاه‌های آموزشی برای این زوجها فراهم آید تا سطح آگاهی آنان افزایش یابد، راهکارهای مؤثر برای کنترل هیجانات و احساسات منفی را فراگیرند و از این راه کیفیت زندگی زناشویی و میزان سازگاری و صمیمیت زناشویی در آنان افزایش یابد.

منابع

- امان‌الهی، عباس؛ حیدریان‌فر، نرگس؛ خجسته‌مهر، رضا و ایمانی، مهدی. (۱۳۹۳). اثربخشی درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد (ACT) در درمان پریشانی زوج‌ها. در *فصلنامه مشاوره کاربردی*، ۱ (۴)، ۱۱۹-۱۰۳.
- ایزدی، راضیه؛ عابدی، محمدرضا. (۱۳۹۳). درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد. انتشارات جنگل، کاوشیار. دلاور، علی. (۱۳۸۵). *روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی*. تهران: نشر ویرایش.
- دلاور، علی (۱۳۸۴). *راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روانشناسی و علوم تربیتی*. تهران: نشر ارسباران.
- رجبی، غلامرضا؛ ایمانی، مهدی؛ خجسته‌مهر، رضا؛ بیرام، منصور و بشلیده، کیومرث. (۱۳۹۲). بررسی کارایی درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد و زوج درمانی رفتاری یکپارچه‌نگر بر نگرانی و سازگاری زناشویی زن‌های دارای آشفتگی زناشویی و اختلال اضطراب فراگیر. *مجله تحقیقات علوم رفتاری*، ۶ (۱۱)، ۶۰۰-۶۱۹.
- روشن، رسول؛ علینقی، علیرضا؛ ثنایی، باقر و ملیانی، مهدیه. (۱۳۹۱). اثربخشی زوج درمانی مبتنی بر خود نظم بخشی در ارتقاء سازگاری زناشویی زوجین دارای مشکلات زناشویی مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی*، ۲ (۲)، ۲۲۲-۲۳۳.
- گل محمدیان، محسن؛ فرحبخش، کیومرث و اسمعیلی، معصومه. (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش هوش اخلاقی، معنوی و فرهنگی بر ناسازگاری زناشویی زنان. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی*، ۳ (۲)، ۲۱۰-۲۳۲.
- لشانی، لیلا. (۱۳۹۲). *اثربخشی مداخله مبتنی بر پذیرش و تعهد همراه با ذهن‌آگاهی بر رضایت زناشویی همسران جانبازان ضایعات نخاعی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- نریمانی، محمد؛ عباسی، مسلم؛ بگیان کوله‌مرز، محمد جواد و بختی، مجتبی. (۱۳۹۳). مقایسه اثربخشی دو رویکرد آموزش مبتنی بر پذیرش و تعهد (ACT) و روایت درمانی گروهی بر تعدیل طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در مراجعان متقاضی طلاق. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۴ (۱)، ۱-۲۸.

هنرپروران، نازنین؛ میرزایی‌کیا، حسین؛ نیری، احمد و لطفی، مریم. (۱۳۹۳). *راهنمای عملی درمان‌گران در درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد*. ناشر: امید مهر.

References

- Arabnejad, Sahar Birashk, Behrooz. & Alhosseini , Khadijeh Abolmaali.(2014).The effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) On increasing Marital Intimacy and decreasing Marital Conflicts between the Couples of Tehran. *Journal of Social Issues & Humanities*, 2(8), 89-93.
- Bar-on, R. & Parker, J.D.A. (2006). *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey -Bos
- Burpee L. & Langer E. (2005). Acceptance and mindfulness and marital therapy. *Journal of adult Development* , 12(1), 43-51.
- Crawford, M., & Unger, R. (2004). *Women and Gender: A Feminist Psychology*. 4th edition. New York, NY, USA: McGraw-Hill.
- Dimkpa, D. I. (2010). Marital adjustment roles of couples practicing child. *Adoption European Journal of Social Sciences*. 13(2), 194. York: Routledge.
- Hayes , Steven C & Pistorello , Jacqueline & Levin , Michael E. (2012). Acceptance and Commitment Therapy as a Unified Model of Behavior Change. *The Counseling Psychologist* , 40(7) , 976-1002.
- Kashefi , Zahra., Honanrparvaran , Nazanin. (2015). Evaluate The Effectivness Of Couple Therapy Based On Commitment And Acceptance On Reducing Marital Conflict Working Couples Isfahan Education. *IJBPAS*, October, 4(10), *Special Issue*: 213-220.
- Larmar, Stephen., Wiatrowski, Stanislaw. & Lewis-Driver, Stephen. (2014). Acceptance & Commitment Therapy: An Overview of Techniques and Applications. *Journal of Service Science and Management* , 7, 216-221.

- Lashani, Leila & Farhoudian, Ali (2013). Acceptance and Commitment Therapy in the Satisfaction of Veterans with Spinal Cord Injuries Spouses. *Iranian Rehabilitation Journal, Vol. 11, No. 18, 56-6.*
- Peterson , Brennan D., Eifert , Georg H., Feingold , Tal & Davidson , Sarah (2009). Using Acceptance and Commitment Therapy to Treat Distressed Couples: A Case Study With Two Couples. *Cognitive and Behavioral Practice , 16 , 430-442.*
- Solomon, Zahava., Debby-Aharon, Shimrit., Zerach, Gadi., Horesh, Danny. (2011). Marital Adjustment, Parental Functioning and Emotional Sharing in War Veterans. *Journal of Family Issues , 32(1), 127-147.*
- Raeisipoor , Zoleykha. Fallahchai , Reza & Fallahi , Maryam (2015). The Effect of Empowerment Intervention on Declining Marital Conflict in Spouses of Veterans with Mental Illness in Bandar Abbas. *International Journal of Psychology and Behavioral Research. 4(1), 15-23.*
- Tabinda , Jalil & Amina , Muazzam (2013). Emotional intelligence as a predictor of marital adjustment to infertility. *International Journal of Research Studies in Psychology, 2(3), 45-58.*
- Taniguchi, S. Freeman, P.A. Taylor, S. & Malcarne B. (2006). A study of married couples' perceptions of experiential education of marital satisfaction in outdoor recreation. *Journal of experiential education. 28(3), 253-256.*
- . Twhig, Michael P. (2012). Introduction: The Basics of Acceptance and Commitment Therapy. *Cognitive and Behavioral Practice, 12, 1-9.* Zerach, Gadi., Solomon
- , Zahava., Greene, Talya. (2015). Secondary traumatization and self-rated health among wives of former prisoners of war: The moderating role of marital adjustment. *Journal of Health Psychology, 20(2) 222-235.*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۲/۲۵

فصلنامه تخصصی روان سنجی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۲/۱۵

دوره چهارم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۹۴

صفحات----

تحلیل رابطه هوش معنوی و فشار روانی در کارکنان مرد یگان ویژه نیروی انتظامی
شهرستان اهواز

A study of relationship between spiritual intelligence and mental pressure in male personnel of special unit of Police in Ahwaz

پوریا یزدی زاده^۱، یوسف حاجی باقری فروشانی^۲، فاطمه سجیراتی^۳

محمدعابدی مطلق^۴، صنم مرادیان پور^۵، سمیه نبهانی^۶

۷

Abstract:

This study intends to explore the relationship between spiritual intelligence and mental pressure in male personnel of special unit of Police in Ahwaz. Statistical society of this study includes all the male personnel of special unit of police in Ahwaz. From the personnel, 131 personnel were selected randomly and

چکیده:

پژوهش حاضر بررسی رابطه هوش معنوی و فشار روانی در کارکنان مرد یگان ویژه نیروی انتظامی شهرستان اهواز بود. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه کارکنان مرد واحد عملیات شهرستان اهواز بود که از این بین ۱۳۱ نفر به صورت نمونه گیری تصادفی انتخاب

^۱ دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، مدرس موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

^۲ دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

^۳ دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

^۴ دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

^۵ دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

^۶ دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی موسسه غیرانتفاعی جهاد دانشگاهی خوزستان

being studied. Instruments includes two questionnaires; one with 44 questions concerning spiritual intelligence and another with 36 questions about mental pressure (Markham questionnaire). Correlation was checked. Using descriptive statistics and Pearson correlation at alpha %5, the data were analyzed and discussed. The results showed that there is a negative significant correlation between spiritual intelligence and mental pressure. This means that as the spiritual intelligence increases, the mental pressure decreases.

Key words: mental pressure, spiritual intelligence, personnel of special unit

و مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل مقیاس ۴۴ سوالی هوش معنوی جهت سنجش هوش معنوی و پرسش‌نامه ۳۶ سوالی فشار روانی مارکهام برای سنجش فشار روانی نمونه حاضر بود. تحقیق با طرح همبستگی صورت گرفت. با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و ضریب همبستگی پیرسون و در سطح آلفا ۰/۰۵، داده‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد بین هوش معنوی و فشار روانی همبستگی منفی معنی‌داری وجود دارد بدین معنی که هر چه میزان هوش معنوی بیشتر می‌بود نمره فشار روانی کاهش می‌یافت.

کلید واژه‌ها: فشار روانی، هوش معنوی، کارکنان، یگان ویژه نیروی انتظامی، اهواز

مقدمه

فشار روانی^۱ از ریشه لاتین *stringi* به معنی محکم فشردن مشتق شده است و در معنی واکنش جسمانی و روانی در برابر محرک‌ها یا خواسته‌ها است. یافته‌های بالینی نشان می‌دهد که فشار روانی ناشی از رویدادهای پرفشار شغلی و زندگی روزمره به تدریج فعالیت سیستم‌های مختلف بدن از جمله سیستم ایمنی را تحت تاثیر قرار داده و می‌تواند آنها را تضعیف و مختل سازد. متغیرهای گوناگونی این تاثیر را تعدیل و یا تقویت نموده و در نتیجه انسان به دلیل تضعیف سیستم ایمنی بدن مستعد

¹ Stress

ابتلا به بیماری‌های روانی و جسمانی می‌شود (فاطمی و همکاران، ۱۳۹۳). استرس به عنوان یک اختلال مهم که سلامت روانی فرد را به مخاطره می‌اندازد شناخته شده و در سطح وسیع‌تر آن موجب اختلال‌های اضطرابی می‌گردد، شایع‌ترین اختلال روانی در تمام گروه‌های سنی است و شیوع آن ۲/۳ الی ۳/۷ در کل جمعیت ذکر شده است و عامل مهم در بروز برخی مشکلات اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی به حساب می‌آید (سومز^۱ و گلدنر^۲، ۲۰۰۶). هوش معنوی^۳، توانایی به کارگیری و بروز منابع، ارزش‌ها کیفیت‌های معنوی است؛ به گونه‌ای که بتواند کارکرد روزانه آسایش (سلامت جسمی و روحی) را ارتقا دهد (آمرام^۴، ۲۰۰۷). هوش معنوی به عنوان یکی از مفاهیم جدید هوش، در بردارنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی را شامل می‌شود و فرد را در جهت هماهنگی با پدیده‌های اطراف و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می‌نماید (غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۷). مؤلفه‌های هوش معنوی (ایمونز^۵، ۲۰۰۰):

- ۱- ظرفیت برای تعالی: کمال‌گرایی^۶ مهم‌ترین مؤلفه هوش معنوی است و تعالی و کمال به معنای حرکت به سوی اوج، مرزهای فراتر از جهان فیزیکی و آگاهی عمیق از خودمان است.
- ۲- توانایی برای تجربه حالت‌های هوشیاری عمیق: توانایی برای تجربه حالت‌های هوشیاری عمیق و غیرمعمول از ویژگی‌های مهم معنویت است و هم‌چنین عرفان آگاهی از واقعیت غائی است، یک حس یگانگی و وحدت که مرز تمام اشیاء و پدیده‌ها ناپدید می‌شود و یک کلیت واحد به وجود می‌آید.
- ۳- توانایی خدایی کردن و تقدس بخشیدن به امور روزانه: یعنی تمام اموری که فرد انجام می‌دهد علاوه بر یک هدف اختصاصی، یک هدف کلی و مقدس هم دارد.
- ۴- توانایی برای سود بردن از منابع معنوی برای حل مسائل: چهارمین مؤلفه هوش معنوی به رابطه بین دین و معنویت با مهارت‌های حل مسئله اشاره دارد.

¹ Somez

² Goldner

³ Spiritual intelligence

⁴ Amram.Y

⁵ Aymvz

⁶ Perfectionism

۵- ظرفیت پرهیزکاری (تقوی داشتن): پنجمین مؤلفه هوش معنوی صفات پرهیزکارانه، رفتارهایی مانند بخشش، شکرگزاری، ایثار و فداکاری، عشق مقدس است.

در تحقیقاتی هم‌چون معلمی (۱۳۸۹) با موضوع بررسی رابطه سلامت روان، هوش معنوی و افکار ناکارآمد در دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان به این نتیجه رسیدند که بین هوش معنوی و سلامت روان همبستگی منفی و معنی‌داری وجود دارد. هم‌چنین آزاد مرزآبادی و همکاران (۱۳۹۲) با موضوع رابطه بین معنویت سازمانی، هوش معنوی با استرس شغلی کارکنان یک دانشگاه نظامی به این نتیجه رسیدند که هوش معنوی با استرس شغلی رابطه منفی و معنی‌داری داشت. در پژوهشی دیگر بیرامی و همکاران (۱۳۹۲) با موضوع نقش هوش معنوی در پیش‌بینی استرس ادراک شده، اضطراب و افسردگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان به این نتیجه رسیدند که هوش معنوی با استرس ادراک شده، اضطراب و افسردگی رابطه منفی و معنی‌داری دارد.

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی این موضوع بود که آیا میان هوش معنوی و فشار روانی کارکنان یگان ویژه نیروی انتظامی اهواز که عمدتاً با آشوب، خطر و مواردی از این دست سروکار دارند، رابطه‌ای وجود دارد یا خیر؟ آیا هوش معنوی می‌تواند شاخص تعیین‌کننده‌ای در وضعیت روانشناختی افرادی باشد که عمدتاً شرایط پرفشاری را در محل کار انتخاب می‌کنند؟ بنابراین تنها فرضیه پژوهش از قرار زیر است. بین هوش معنوی و فشار روانی کارکنان مرد یگان ویژه نیروی انتظامی شهرستان اهواز رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

شیوه پژوهش حاضر با استفاده از طرح همبستگی انجام شده است. جامعه آماری شامل کلیه کارکنان مرد واحد عملیات یگان ویژه شهرستان اهواز بود که در سال ۱۳۹۴ در این بخش مشغول به کار بودند. از این بین تعداد ۱۳۱ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار اندازه‌گیری شامل دو پرسشنامه جهت سنجش هوش معنوی و میزان فشار روانی بود که به شرح زیر است:

الف) مقیاس هوش معنوی^۱:

یک ابزار خودگزارشی است که توسط امرام و درایر^۲ در سال ۲۰۰۷ ساخته شد و شامل دو فرم کوتاه و بلند است که فرم بلند آن دارای ۸۳ آیتم و فرم کوتاه آن شامل ۴۴ آیتم است که با افزودن یک سوال ملاک به آیتم‌های فرم کوتاه در مجموع، فرم کوتاه این پرسش‌نامه ۴۵ آیتم دارد. برای سنجش سازگاری درونی مقیاس و خرده مقیاس‌های آلفای کرونباخ (۰/۹۷) محاسبه شد که ضریب پایایی نسبتاً بالایی بود. هم‌چنین روایی این آزمون از یک نمونه ۲۴۰ نفری به‌دست آمد که فرم کوتاه با نمرات فرم بلند ISIS همبستگی (۰/۹۹) را نشان داد.

ب) پرسش‌نامه فشار روانی مارکهام:

این پرسش‌نامه ۳۶ سوالی در سال ۱۹۹۲ توسط اورسولا مارکهام^۳ به منظور سنجش تنیدگی روانی – هیجانی تدوین گردید که توسط دکتر حسن پاشا شریفی ترجمه و با شرایط فرهنگی ایران منطبق شد. اعتبار این پرسش‌نامه توسط عباسی و پهلوان (۱۳۷۶) با استفاده از روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۳ گزارش کردند.

شیوه تحلیل داده‌ها: با استفاده از روش‌های آمار توصیفی هم‌چون فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و هم‌چنین ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون، یافته‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها پژوهش

یافته‌های تحقیق در دو بخش: الف) یافته‌های توصیفی، ب) یافته‌های مربوط به فرضیه‌های پژوهش ارائه می‌شود:

الف) یافته‌های توصیفی:

جدول شماره ۲ یافته‌های توصیفی را در کل نمونه

آماره متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس
هوش معنوی	۱۳۱	۱۶۲,۳۵۱	۲۵,۵۰۵	۶۵۰,۵۰۵
فشار روانی	۱۳۱	۲۲,۷۴۸	۶,۷۳	۴۵,۲۹۲

^۱ Integrated Spiritual Intelligence Scale

^۲ Amram & Dryer

^۳ Ursula Markham

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی داده‌ها

آماره متغیر	فراوانی	فراوانی درصدی	فراوانی تراکمی
هوش معنوی نمره ۷۰ تا ۱۱۰	۹	۶,۹	۹
نمره ۱۱۱ تا ۱۵۰	۲۸	۲۱,۴	۳۷
نمره ۱۵۱ تا ۱۹۰	۷۹	۶۰,۳	۱۱۶
نمره ۱۹۰ به بالا	۱۵	۱۱,۴	۱۳۱
جمع کل	۱۳۱	۱۰۰	
فشار روانی نمره ۱۰ تا ۱۷	۳۴	۲۶	۳۴
نمره ۱۸ تا ۲۵	۵۳	۴۰,۴	۸۷
نمره ۲۶ تا ۳۳	۳۴	۲۶	۱۲۱
نمره ۳۴ به بالا	۱۰	۷,۶	۱۳۱
جمع کل	۱۳۱	۱۰۰	

(ب) یافته‌های مربوط به فرضیه‌های پژوهش:

جدول شماره ۳ ضریب همبستگی پیرسون

رابطه	تعداد N	ضریب همبستگی r	آلفا α	معنی‌داری p
هوش معنوی با فشار روانی	۱۳۱	-۰,۴۹۸	۰,۰۱	معنی‌دار است

(۱) فرضیه پژوهش: هوش معنوی با فشار روانی رابطه معکوس و معنی‌داری دارد. بدین معنی که با افزایش نمره هوش معنوی نمره فشار روانی در نمونه مورد بررسی کاهش می‌یابد.

بحث و نتیجه‌گیری:

یافته‌های پژوهش حاضر در نشان داد که ارتباط میان هوش معنوی و فشار روانی منفی و معنی‌دار است، بدین معنی که با افزایش نمره هوش معنوی، نمره فشار روانی کاهش می‌یابد. این یافته با نتایج هم‌چون (غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۷)، معلمی (۱۳۸۹)، آزاد مرزآبادی و همکاران (۱۳۹۲) و بیرامی و همکاران (۱۳۹۲) همسو و هم جهت بود. با به‌دست آمدن این نتیجه به نظر می‌رسد که شاخص هوش معنوی می‌تواند شاخص معتبری برای پیش‌بینی فشار روانی باشد. از دلایل احتمالی دیگر به‌دست آمدن این نتیجه می‌توان گفت افرادی که از هوش معنوی بالاتری برخوردارند به سه دلیل از سلامت بالاتری برخوردارند: اول این‌که دین یک سامانه باور منسجم ایجاد می‌کند که باعث می‌شود افراد برای زندگی معنا پیدا کنند و به آینده امیدوار باشند. باورهای معنوی به افراد امکان می‌دهد که به ناملایمات، فشارهای روانی و فقدان‌های گریز ناپذیر که در زندگی رخ می‌دهند، معنا دهند و به زندگی بعدی که همراه با آرامش است امیدوار و خوش بین باشند. دوم این‌که، حضور در امور مذهبی، برای افراد حمایت اجتماعی فراهم می‌آورد و سوم اینکه، باورهای معنوی اغلب با سبک زندگی سالم‌تری همراه است (کارا، ۲۰۰۴). هم‌چنین هوش معنوی باعث ایجاد معنی و هدف برای زندگی می‌شود. افرادی که احساس معنی‌داری و هدف زندگی را داشته باشند، در زمان بحران بهتر با شرایط کنار می‌آیند و امید به خدا آنان را قادر می‌سازد که آشفتگی روانی کمتری را تجربه نمایند (سیم، ۲، ۲۰۱۱).

پیشنهادها: بهتر است که همین پژوهش با استفاده از نمونه وسیع‌تر و جامعه آماری متفاوت‌تری، صورت پذیرد. هم‌چنین اگر این موضوع با سایر کارکنان سازمان‌هایی که فشار روانی بیشتری را تجربه می‌کنند، صورت پذیرد نتایج جالب‌تری ممکن است حاصل شود.

¹ Carr A

² Sim

منابع

- آزاد مرزآبادی، اسفندیار، هوشمندجا، منیجه و پورخلیل، مجید. (۱۳۹۲). رابطه بین معنویت سازمانی و هوش معنوی با استرس شغلی کارکنان یک دانشگاه نظامی، *مجله طب نظامی*، ۱۵ (۱)، ۴۳-۵۰.
- بیرامی، منصور، موحدی، یزدان، موحدی، معصومه. (۱۳۹۲). نقش هوش معنوی در پیش بینی استرس ادراک شده، اضطراب و افسردگی دانشجویان دانشجویان علوم پزشکی لرستان، *مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل*، ۱۶ (۱)، ۵۶-۶۲.
- عبدالله زاده، حسن. (۱۳۸۶). ساخت مقیاس هوش معنوی در دانشجویان دانشگاه پیام نور. سازمان آزمون یار پویا.
- غباری بناب، باقر. (۱۳۸۷). بررسی مقایسه‌ای رابطه مقیاس تجربه معنوی و مقیاس تعالی معنوی در پیش بینی افسردگی دانشجویان.
- معلمی، صدیقه. (۱۳۸۹). بررسی رابطه سلامت‌روان، هوش معنوی و افکار ناکارآمد در دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۲ (۴۸)، ۹-۷۲۰.
- فاطمی، میرمسعود، زارع، محمد، خرازی افرا، فاطمه و خرازی افرا، محمد. بررسی رابطه بین رشد معنویت و چگونگی مقابله با شرایط استرس‌زا در بین اینترن‌های رشته پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی واحد پزشکی تهران *مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی* ۲۴ (۱)، ۴۹ - ۵۳.

References

- Amram, Y. (2007). The Seven Dimensions of Spiritual Intelligence: An Ecumenical Grounded Theory. Paper presented at the 115th Annual (August 2007) Conference of the American Psychological Association, San Francisco.
- Emmons , R. A. (2000). Is Spirituality an intelligence ? Motivation , Cognition and the psychology of ultimate Concern. *The International Journal for the psychology of Religion* , 10 (1) , 3- 26.

